

EDITORIÁL	5
(Vladimír Biloveský)	
ROZHOVOR	12
(Marián Gazdík)	
CENA J. HOLLÉHO ZA ROK 2018	21
(Mária Kusá)	
O AKTUALIZÁCII PREKLADU NA SLOVENSKOM A ZAHRANIČNOM PREKLADATEĽSKOM TRHU	45
(Ivana Facáková)	
ANALÝZA PREKLADU VLASTNÝCH MIEN V DIELE AKO SI VYCVIČIŤ DRAKA	61
(Kristína Palacková)	
O PREKLADE HUMORU	80
(Ivana Staviarska)	
NÁZORY A RECENZIE	103
(Lukáš Bendík, Magdaléna Mergová, Michala Mrnková, Petra Jesenská, Ľubica Pliešovská, Miroslava Melicherčíková, Martin Kubuš)	
BODKA	126
(Matej Laš)	

vedecká rada

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
(Katedra anglistiky
a amerikanistiky, FF UMB v Banskej
Bystrici)

Členovia a členky vedeckej rady

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.
(Katedra germanistiky, FF UMB
v Banskej Bystrici)

doc. PhDr. Martin Djovčoš, PhD.
(Katedra anglistiky
a amerikanistiky, FF UMB v Banskej
Bystrici)

PhDr. Miroslava Gavurová, PhD.
(Inštitút anglistiky a amerikanistiky,
FF PU v Prešove)

prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
(Katedra translatológie, FF UKF
v Nitre)

PhDr. Anita Huťková, PhD.
(Katedra translatológie, FF UMB
v Banskej Bystrici)

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.
(Katedra ruského jazyka a literatúry,
FF UK v Bratislave)

PhDr. Ľubica Pliešovská, PhD.
(Katedra anglistiky
a amerikanistiky, FF UMB v Banskej
Bystrici)

prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.
(Inštitút prekladateľstva a tlmočnic-
tva, FF PU v Prešove)

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky,
FF UMB v Banskej Bystrici)

Zástupcovia šéfredaktora

PhDr. Martin Kubuš, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky, FF UMB
v Banskej Bystrici)

Mgr. Matej Laš, PhD. (Katedra anglisti-
ky a amerikanistiky, FF UMB v Banskej
Bystrici)

Ilustrácie

Diana Ivanová

Matej Laš

Lukáš Bendík

Obálka

Lukáš Bendík

Jazyková redakcia

PaedDr. Hedviga Kubišová, PhD.

Zalomenie textu

Matej Laš

Vydavateľ:

Signis

Náklad: 35 ks

Formát: B5

Počet strán: 129

ISSN 1339-3405

Tlač financovali:

Lingua, communicatio, translatio

www.oz-lct.sk

*Toto číslo Kritiky prekladu venujeme
pamiatke Milana Žitného*

EDITORIÁL

V Ústave svetovej literatúry SAV v Bratislave sme si 23. septembra 2019 prostredníctvom prezentácie knihy *Nezameniteľný zmysel pre vecnosť: personálna bibliografia Milana Žitného*¹ pripomenuli osobnosť doc. PhDr. Milana Žitného, CSc. (1948 – 2019), literárneho vedca, germanistu, nordistu, prekladateľa z nemčiny a severských jazykov a vysokoškolského pedagóga, ktorý síce odišiel, ale zanechal nám bohatstvo pozoruhodných kníh, zaujímavých myšlienok a inšpirácií. Prezentácia knihy sa uskutočnila v príjemnej komornej atmosfére Ústavu, každého z prítomných primäla spomenúť si na Milana, na okamihy a chvíle s ním, momenty prežité v jeho spoločnosti či blízkosti. Mne sa hneď vybavila spomienka na prvé stretnutie s ním. Do ústavnej spoločnosti ma uviedla ako svojho doktoranda prof. Mária Kusá. Milan ma okamžite privítal a prihovoril sa mi. V dobrom zmysle slova ho všetko o mne (ako o členovi ústavnej spoločnosti) zaujímalo. Prekvapil ma jeho esprit, úprimnosť, empatia i otvorenosť. Nikdy sa na nič nehral, vždy bol nápomocný, plný entuziazmu, dobrého ducha i nálady. Pri každom ďalšom stretnutí ma vždy vítal otázkami: „Čo nové v Bystrici?“ – „Čo nové s Hawkingom?“ So záujmom si vypočul všetky novoty, ktoré som z Bystrice priniesol. Preto by som chcel venovať toto číslo *Kritiky prekladu* práve M. Žitnému, legende slovenskej škandinavistiky, ako prejav uznania za jeho prekladateľské dielo, ako aj vďaka za entuziazmus, ktorý šíril vo svojom okolí.

Kritiku prekladu 2/2019 otvára Marianna Bachledová prostredníctvom rozhovoru s Mariánom Gazdíkom, vysokoškolským učiteľom, ktorý pôsobí na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave. V slovenskej podobe nám predstavil diela C. S. Lewisa, M. Atwoodovej, H. G. Wellsa, J. Irvinga, E. Hemingwaya a ďalších svetoznámych spisovateľov.

1 *Nezameniteľný zmysel pre vecnosť: personálna bibliografia Milana Žitného*. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press: Ústav svetovej literatúry SAV, 2019.

Prof. PhDr. Mária Kusá, CSc. (Filozofická fakulta UK Bratislava) nás v rozsiahlej štúdii *Cena J. Hollého za rok 2018* detailne informuje o priebehu súťaže v minulom roku. Cena Jána Hollého sa začala udeľovať v roku 1967 a výbor Sekcie pre umelecký preklad ju chápe ako najvyššie ocenenie prekladateľskej práce v oblasti umeleckej literatúry na Slovensku². V úvodnej časti autorka výberovo pripomína tie teoretické aspekty kritiky prekladu, na ktoré sa neskôr v texte odvoláva. Približuje prácu komisie, zastúpenie jazykov a národných literatúr, tematické a žánrové špecifiká súťažných umeleckých diel v r. 2018. V hlavnej časti príspevku predstavuje najúspešnejších laureátov a úroveň preložených diel. O ocenených prekladateľoch a ich aktuálnych prekladoch sa môžeme zmieniť iba enumeratívne: a) Ján Štrasser – Cena Jána Hollého [rusky písaný román tatárskej autorky Guzel' Jachinovej *Zulejka otvára oči*]; Eva Maliti Fraňová – [ruský román Andreja Belého *Strieborný holub*]; Barbara Ďurčová – [obojstranne tlačená kniha: *Fikcie. II. Artefakty* (1944); *Fikcie. Záhrada rozvetvených chodníkov* od argentínskeho autora Jorgea Luisa Borgesu]; Stanislava Chrobáková Repar – [*Prídem hneď a iné básne* od slovinskej poetky Barbary Korun]; Otakar Kořinek – [*Pán Zlatého domu* od britského spisovateľa indického pôvodu Salmana Rushdieho]; Katarína Szeherová – [nemecký román Güntera Grassa *Plechový bubienok*]; Lucia Hallová – [*Kniha nepokoja* od portugalského autora Fernanda Pessou]; Elena Flašková – [detská kniha nemeckého autora Michaela Endeho *Čárymáryfučpunč*]. Pri interpretácii ocenených diel autorka so súhlasom členov hodnotiacej komisie využila aj pasáže z ich odborných posudkov. Municiózne hodnotenie diel i úrovne prekladov nájdete v podnetnej štúdii M. Kusej, ktorá môže poslúžiť ako inšpirácia pri vašom hľadaní lektúry v regáloch kníhkupectiev či knižníc.

V ďalšej časti publikujeme príspevky študentov, všetci autori sú poslucháčmi druhého stupňa vysokoškolského štúdia študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, preto v zátvorke uvádzame iba študijný program (ŠP) a skratky jazykov, ktoré študujú³.

Ivana Facáková, (ŠP: AJ – RJ), v príspevku pod názvom *O aktualizácii prekladu na slovenskom a zahraničnom prekladateľskom trhu* sa zamýšľa nad stále večnou translatologickou témou: starnutie prekladu a jeho (ne/možná) aktualizácia.

Kristína Palacková, (ŠP: AJ – ŠJ), v štúdií *Analýza prekladu vlastných mien v diele Ako si vycvičiť draka* (preložil O. Kořínek, 2006) prostredníctvom prekladu vlastných mien poukazuje na problematiku dôležitosti detskej literatúry pre rozvoj a formovanie mladého človeka. Vlastné mená sú v literatúre pre deti a mládež sémanticky príznakové. Palacková upriamuje pozornosť i na metódy a stratégie prekladu vlastných mien.

Ivana Staviarska, (ŠP: AJ – SJ), sa v stati *O preklade humoru* sa zamýšľa nad problematikou prekladu humoru ako o preklade kultúrne špecifického javu. Nejde však iba o odborne koncipovanú teoretickú úvahu, autorka kreatívne predkladá názornú praktickú ukážku, ako si poradiť s vtipnými pasážami. Prekladateľská empiria je najdôležitejšia – preto dvojica budúcich translatológov (autorka spolu s Lukášom Bendíkom) preložila pasáže z diela *Ako byť správnym cudzincom* od britského spisovateľa maďarského pôvodu Georgea Mikesa. Čitateľ sám môže posúdiť, ako sa im preklad vydaril – som presvedčený, že viacerým vylúdia úsmev na tvári početné situačné i konverzačné gagy z anglického prostredia.

3 Pri menách študentov budeme z dôvodu jednoduchšej recepcie textu uvádzať iba skratky: (napr. ŠP: AJ – RJ).

Lukáš Bendík, (ŠP: AJ – RJ), nám predkladá úvahu *Zamyslenie sa nad kritikou prekladu ako doménou prekladu záverečných študentských prác*. Okrem iného ho trápi i stále večná otázka negatívnej konotácie kritiky prekladu. Uvažuje o tom, či vôbec existuje pozitívna kritika a kto sa dnes systematicky venuje kritike prekladu. Podľa neho sú to študenti študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo, ktorí sa systematicky venujú kritike prekladu vo svojich záverečných prácach. Lukáš Bendík sa v máji 2019 zúčastnil Prekladateľskej univerziády 2019 v kategórii kritika prekladu so štúdiou *Päťdesiat odtieňov sivej alebo Úskalia prekladu z druhej ruky*. Výbor sekcie pre umelecký preklad a výbor sekcie pre vedecký a odborný preklad Literárneho fondu mu udelili 2. cenu v kategórii kritika.

Lukáš Bendík je i autorom návrhu obálky *Kritiky prekladu 2/2019*, ktorú momentálne čítate. Spolu s Matejom Lašom, Dianou Ivanovou (ŠP: AJ – NJ) časopis ilustrovali, ich cieľom bolo graficky doplniť a spestriť naše číslo svojou kreatívnou tvorbou.

Magdaléna Mergová, (ŠP: AJ – ŠJ), v „detektívne“ ladenom príspevku *V zradných vodách prekladu – „Traduttore – traditore“?* rozvíja tému klasickej talianskej slovnej hračky „Traduttore – traditore“ (prekladateľ – zradca). Na základe jej pátrania dobrý prekladateľ vôbec nie je zradcom originálu, ale naopak, je dokonalým komplicom autora.

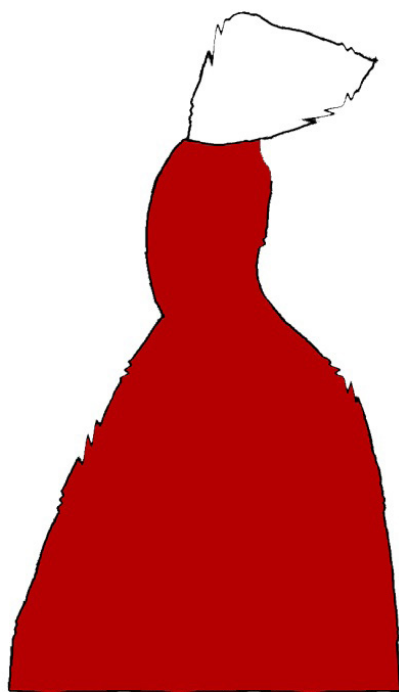
V podobnom tematickom duchu pokračuje i Michala Mrnková, (ŠP: AJ – RJ), v eseji *Preklad je ako žena: buď je verný alebo pekný* polemizuje s týmto tvrdením, myslí si, že autor výroku sa veľmi mýlil. (Mimochodom, tento výrok sa pripisuje Williamovi Somersetovi Maughamovi, britskému dramatikovi a románopiscovi (1874 – 1965), vo viacerých variáciách ho však využívali aj iní teoretici prekladu). Podľa autorky textu všetko závisí od schopností

prekladateľa a nie je dôležité, či prekladá muž alebo žena. Súhlasím s ňou, že zlý preklad zabíja. Výraz *zabíja* si môžeme, samozrejme, vysvetliť rôzne.

Petra Jesenská (FF UMB v Banskej Bystrici) v príspevku *Ad Nečítam preklady, prečítam si radšej originál* nadväzuje na *Bodku* Marianny Bachledovej (pozri *Kritika prekladu* 1/2, 2019) a ďalej rozvíja tému (ne)kultivovanosti používania slovenčiny, a to nielen v slovenských mienkotvorných médiách. Opäť je zdôraznená potreba čítania – aj prekladovej literatúry.

Kritiku prekladu 2/2019 uzatvára *Bodkou* Matej Laš, náš redakčný a katedrový kolega. Prihovára sa zaujímavou a zároveň známou vetou *Preklad je aj o kompromisoch*. V prípade prekladu titulkov, ktorý je v centre jeho záujmu, to platí dvojnásobne. Ešte interesantnejšie končí svoje zamyslenie: *Opravujem úvodnú vetu. Preklad je o kompromisoch. A kompromis je neraz dohoda, ktorá sa nepáči ani jednej strane, ale musia sa s ňou naučiť žiť*. K takýmto úvahám ho doviedol film režiséra Quentina Tarantina *Vtedy v Hollywoode* (2019), ktorý priniesol niekoľko prekladateľských orieškov, napr. názov filmu, *Once Upon a Time in Hollywood*.

Želám vám príjemné čítanie a som hrdý na našich študentov. Zároveň vyzývam adeptov ďalších slovenských translatologických pracovísk, aby sa s nami podelili o svoje vedecké úvahy. Do *Neba* germanistiky a nordistiky pozdravujem Milana.

ROZHOVOR

s Mariánom Gazdíkom

Foto: archív M. G.

V najnovšom čísle *Kritiky prekladu* sa Marianna Bachledová rozprávala s Mariánom Gazdíkom (*1965), našim kolegom – prekladateľom a vysokoškolským učiteľom, ktorý pôsobí na Katedre anglistiky a amerikanistiky na Univerzite Komenského v Bratislave. Medzi jeho najznámejšie diela patria preklady C. S. Lewisa, Margaret Atwoodovej, H. G. Wellsa, Johna Irvinga, Ernesta Hemingwaya a ďalších svetoznámych spisovateľov. V roku 2019 bol hosťom Martina Kubuša na *Prekladateľskom soirée* v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici.

Na *Prekladateľskom soirée* si prezradil, že si študoval učiteľstvo, ale dobrovoľne si chodil na semináre k Jánovi Vilikovskému a Jarmile Samcovej. Ako k tomu došlo?

Bola to moja osobná iniciatíva, ale boli to dve rôzne podujatia. V rámci bežného vyučovania študentov prekladateľstva a tlmočníctva Katedry anglistiky a amerikanistiky na FF UK som chodil k doc. J. Vilikovskému na seminár umeleckého prekladu. Poznal som ho už z predmetov dejiny anglickej a aj americkej literatúry a rovnako, ako boli zaujímavé jeho semináre z týchto predmetov, naplňali ma aj jeho hodiny umeleckého prekladu. Semináre umeleckého prekladu s pani Jarmilou Samcovou organizovalo Ústredie slovenských prekladateľov pri Literárnom fonde (ak sa dobre pamätám). Boli to akési tvorivé dielne pre študentov a začínajúcich umeleckých prekladateľov. Obe aktivity mi v začiatkoch veľmi pomohli. Človek tam získaval praktické skúsenosti s tým, ako naštylizovať vetu, akým veciam sa vyhýbať a podobne. Ale potom som rozvíjal sám to, čo som načerpal na týchto stretnutiach. Som nesmierne vďačný za to, že som mohol prispievať svojimi prekladmi do časopisov, ako boli *Revue svetovej literatúry*, *Fragment* a ďalšie, lebo ku knižným prekladom som sa dostal až koncom 90. rokov.

Čo bol tvoj prvý knižný preklad a ako si sa k nemu dostal?

Môj prvý preklad bol román C. S. Lewisa *Čarodejníkov synovec* zo série jeho románov *Čarovná krajina Narnia*. Kontakt na vydavateľa mi sprostredkoval bývalý kolega z Ústavu svetovej literatúry SAV, ktorý o tento preklad nemal záujem. Je škoda, že som nemohol pokračovať s ďalšími románmi tejto série, ale v rýchlom slede som sa dostal k prekladom kanadských poviedok (prekladal som ich spolu s doc. Alojzom Kenížom a vyšli pod názvom *Tichá hudba*), k románu M. Atwoodovej *Príbeh služobníčky* a k ďalším.

S ktorým slovenským vydavateľstvom najradšej spolupracuješ?

Spolupracoval som aj s vydavateľstvami Slovart, Ikar a Albatros Media. V posledných rokoch robím najčastejšie pre Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov (VSSS). Pre VSSS som prekladal niekoľko kníh od H. G. Wellsa (*Vojna svetov*, *Ostrov doktora Morea*).

ua a *Stručné dejiny sveta*), Aldousa Huxleyho (*Prekrásny nový svet*) a naposledy román *Klamela* (v origináli *Shamela*) od Henryho Fiel-
dinga.

Pri literárnom preklade je veľmi dôležitá úloha redaktora. Prekladateľ číta vlastný text tri, štyri aj päťkrát a vo finále už po sebe vôbec nevidí chyby. Redaktori sú naši hrdinovia a záchrancovia, ale občas mávajú trochu bláznivé zvyky. Stretol si sa s niečím takým?

Vari to najbláznivejšie, čo som s redaktorkou prekladu zažil, bola situácia, keď sme v parčíku opravovali texty, lebo tá pani odmietla moje pozvanie do kaviarne. Pamätám sa, že raz okolo nás vysával nejaký pracovník smeti a prach, takže sme sa vôbec nepočuli a takmer nám odviaľalo listy prekladu. Inokedy začalo pršať a museli sme skončiť. Väčšinou však bola moja spolupráca s redaktormi i redaktorkami normálna a aj zaujímavá, nie však „perličkami“ humoru, ale samotnou prácou.

Robil si už ty sám literárnu redakciu?

Nie, nejako som si túto činnosť nevyberal. A momentálne nemám ambície to vykonávať. Radšej to prenechávam iným, ja sa viac sústreďujem na pochopenie textu, jeho pretransponovanie – preloženie do slovenčiny a následné úpravy. Ale hlboko sa skláňam pred ľuďmi, ktorí toto robia, lebo je to záslužná a náročná práca.

Si odborník na literatúru. Čo najradšej učíš?

Musím sa priznať, že asi ako každý, mám obľúbené obdobia aj autorov, ako aj tie, ktoré by som nechcel robiť. Priznám sa, že obdobie po Shakespearovi v anglickej literatúre (17. – 19. st.) nepatrí medzi moje silné stránky. Nie že by som nemal rád Defoa či Jonathana Swifta, ale preberať Johna Milтона (*Stratený raj*) by som najradšej prenechal iným. Z 19. storočia som si obľúbil Jane Austenovú, najmä *Pýchu a predsudok*, z Dickensa si vyberám *Pamäti klubu Pickwickovcov* a z konca storočia ešte mám obľúbených autorov Josepha Conrada a H. G. Wellsa. Ale, ak mám byť úprimný, najradšej mám povojnové obdobie, ktoré začína (viac-menej) Mladými rozhnevanými autormi, z ktorých obľubujem Kingsley Amisa

a jeho *Šťastného Jima*, žáner univerzitného románu, najmä Davida Lodgea a jeho *Profesorskú rošádu*, a potom hlavných predstaviteľov post-modernistického smeru, Iana McEwana (plejáda románov, za všetky najmä *Pokánie*), Grahama Swifta (mimochodom menovca slávnejšieho kolegu z 18. st.) – jeho *Krajina vôd* je nevyčerpatelný román, a okrem iných aj nedávneho „nobelistu“ Kazua Ishigura a jeho drobné, ale hlboké dielko *Umelec miznúceho sveta*. A potom učím aj kanadskú literatúru, špeciálne poviedku 20. storočia, kde som si najväčšmi obľúbil Margaret Atwoodovú, ale aj Barryho Calagahana a Leona Rookea. Samozrejme, toto je len letný náčrt – mám však rád aj veľa iných autorov. Toto je len malá ochutnávka.

Stíhaš čítať pre radosť?

Áno, ale zriedkavo. Možno je to tak 4 – 5 kníh do roka. Jeden z posledných titulov, ktoré som si prečítal, bol román *Na vine sú hviezdy* zaujímavého amerického autora Johna Greena. Mojou stálicou je aj veľmi originálny britský autor, ktorý inovoval žáner sci-fi svojimi mnohými vtipnými a satirickými nápadmi – Douglas Adams s jeho cyklom románov *Stopárov sprievodca po galaxii*. Škoda, že už nežije a ďalšie nové diela nenapíše, ale niektoré jeho knihy by som vedel čítať stále dookola. A z neanglosaských autorov zbožňujem Bulgakova a jeho *Majstra a Margarétu*. A v dohľadnej dobe sa chystám prečítať si spomienkové dielo Emira Kusturicu. Tento srbský filmový režisér, ale aj hudobník je veľmi zvláštnou a fascinujúcou osobnosťou. A z hraničného žánru fantasy a rozprávky by som odporúčal britského autora Salmana Rushdieho a jeho *Harúna a more príbehov*.

Keď si v roku 2018 prišiel ako hosť do CNK Záhrada na diskusiu s Jurajom Malíčkom a Radom Slobodom o Margaret Atwoodovej, doniesol si mi svoju knižku *Prekrásny nový svet* od Aldusa Huxleyho. Začala som ju čítať ešte v MHD po ceste domov a dočítala som ju na druhý deň ráno. Je to jeden z najkrajších prekladov, aké som čítala. Keby si mal porovnať tieto dva romány, ktoré poznáš do hĺbky nielen ako literárny vedec, ale aj ako prekladateľ, ktorý ti pripadá hrozivejší, ak by sa mal pretaviť do reality?

Ja som o tom hovoril na *Prekladateľskom soirée* (pozri vyššie). Oba romány predstavujú dystopický román, ale v románe Huxleyho *Prekrásny nový svet* je negatívna spoločenská realita predstavená ako veľmi príjemný život plný luxusných vecí a pôžitkov. Osobná sloboda je obmedzená veľmi jemne (v porovnaní s *Príbehom služobníčky* Atwoodovej či románom G. Orwella 1984), navyše občania tohto sveta nie sú veľmi sledovaní. Trest prichádza až po väčšom previnení, napr. keď protagonista zničí rozdávané dávky somy, umelej drogy, slúžiacej na manipuláciu obyvateľstva. Úplne čítan-
kovým príkladom je takmer priateľský rozhovor jedného z kontrolórov sveta Mustafa Monda s Divochom a ostatnými (pred koncom románu). Také odlišné od scény v mučiacej miestnosti 101. A tento trest je väčšinou poslanie do vyhnanstva na nejaké ostrovy, kde jedinec získa väčšiu slobodu ako predtým (ako postavy románu B. Marxa či H. Watsona). A navyše, obyvateľstvo je od malička podrobené premývaniu mozgov, učeniu v spánku, vďaka čomu si neuvedomuje svoju neslobodu. V porovnaní s týmto románom sú ich pendanty 1984 a *Príbeh služobníčky* oveľa tvrdšie. Občania týchto režimov sú sledovaní, sú zbavení osobnej slobody (ako Fredova Offred), ktorú pridelia do domácnosti Veliteľa či Winstona Smitha po tom, ako sa dostane do rúk štátnej tajnej polície. Takže ani v jednom z týchto fiktívnych režimov by som nechcel žiť, ale mám taký pocit, že dnešná realita väčšmi zodpovedá románmu *Prekrásny nový svet*. Ľudia sú masírovaní masmediálnou reklamou, žijú v relatívnom blahobyte a tvária sa, že sa ich globálne problémy ľudstva (ako napr. migrácia či globálne otepľovanie) netýkajú. Viem, že sa to nedá povedať o všetkých, ale veľká časť populácie si užíva konzumný život a nechce premýšľať o nepríjemných veciach.

**Tvoj preklad románu *Príbeh služobníčky* vyšiel prvýkrát v roku 2001 a Sloart sa k nemu vrátil v súvislosti s tým, že HULU pri-
nieslo jeho úspešnú seriálovú adaptáciu. Čo na ňu vravíš?**

Musím sa priznať, že aj keď som si pozrel dva či tri diely, veľmi ma to nechytlo za srdce. Asi preto, že sa to už dosť vzdialilo od svojho originálu – pôvodného románu *Príbeh služobníčky*. A navyše špekulácie o tom, ako sa volá Fredova služobníčka – že sa volá June – mi pripadajú smiešne. V pôvodnom románe táto postava bola „bezmenná“ a aj keď dostala svoje nové meno podľa veliteľa (do-

máceho pána), kam ju „pridelili“, čitateľ vedel, že ona sa s ním nestotožňuje. Takže „absencia“ mena má v románe hlboký význam. Čiže zmena tohto detailu ovplyvňuje recepciu diváka a dielo prichádza o jeden z pôvodných aspektov diela. Okrem toho román prišiel v tomto spracovaní aj o ďalší postmodernistický aspekt. V knižnom texte je k dielu pripojený fiktívny doslov, teda prednáška istého historika zo sveta budúcnosti, ktorý špekuluje o tom, ako vznikla daná kniha (z magnetofónových pásov nahovorených hrdinkou románu). Aj toto dodáva knihe isté svojrázne črty, ktoré zmizli z televízneho spracovania. Ale ak to aspoň niektorých divákov pritiahne k prečítaniu knihy, tak budem len rád.

A čo recepcia tvojich prekladov? Sleduješ recenzie svojich diel?

Niektoré recenzie som čítal, ale nič podstatné som sa z nich nedozvedel. V jednej z posledných recenzií (na preklad románu Johna Irvinga *Ako oslobodiť medvede*) som o svojom preklade nenašiel nič, ale recenzentka túto autorovu prvotinu úplne strhala. Škoda, lebo mne pripadala zaujímavá. Ale nemôže sa všetko páčiť všetkým.

Kritika prekladu je dosť citlivá záležitosť, niektorí prekladatelia ju nemajú radi. Lenže povedzme si pravdu, kritika prekladu ako literárny metatext by mala priniesť komplexné hodnotenie, a to ťažko nájdeme na stránkach kníhkupectiev. Laické komentáre sa niekedy naozaj nedajú brať vážne, hoci samotného prekladateľa zabolia. Dokonca som už videla aj to, že čitateľka sa sťažovala na to, že prekladateľka v texte priveľa používala slovo „či“. Stretol si sa s takouto úsmevnou laickou kritikou?

Áno, ale nie v rámci napísaného textu kritiky. Ale pamätám sa, že mi niekto povedal, že v jednom preklade som použil slovo „rifľa“, čo podľa autora tej pripomienky mala byť jedna konkrétna značka nohavíc. Avšak ja si pamätám z mladosti, že sme tento druh oblečenia volali „rifľa“ a slová ako „texasky“ mi pripadali zastarané. Takže ja používam výraz „rifľa“, ale neviem, či to bude vyhovovať všetkým. Aj keď ešte môžem použiť „džínsy“. Je veľa možností.

Publikoval si kritiku prekladu niekedy ty sám?

V rámci recenzií kníh sa snažím poukázať na niektoré aspekty pre-

kladu, či je preklad dobrý alebo či sa dobre číta a pod. (Znie to subjektívne, ale v rámci krátkej recenzie sa nedá venovať kvalite prekladu viac než zhruba päť viet.) Ale okrem toho som nejakú komplexnejšiu analýzu nového prekladu nepublikoval. Samozrejme, okrem analýz už dávnejšie vydaných diel v rámci odbornej literárno-kritickej štúdie. No aj tak si myslím, že by si mali literárni kritici a publicisti viac všímať oblasť prekladu. O úrovni umeleckého prekladu sa neustále diskutuje, ale hodnotných publikácií venovaných tejto otázke stále nie je dosť.

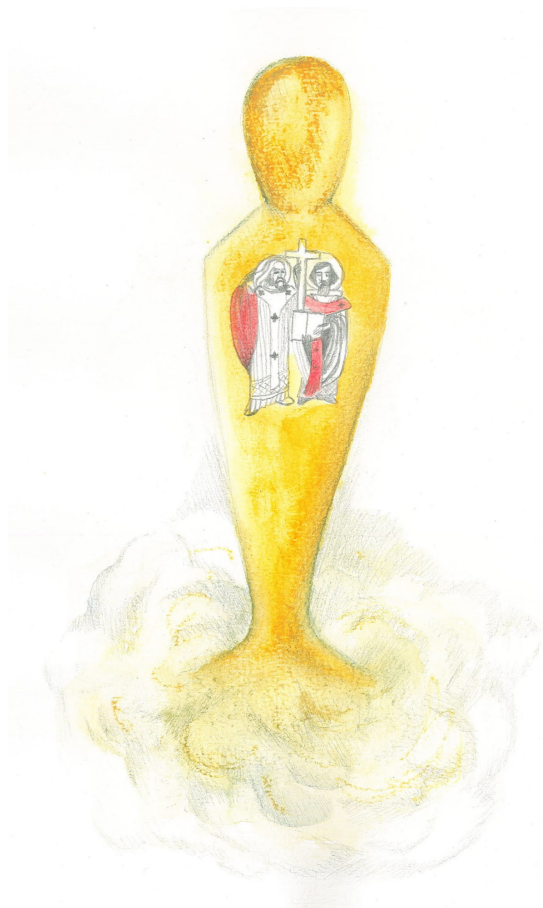
Chcel by si našim čitateľom niečo odkázať?

Môžem povedať len toľko: čítajte, premýšľajte, a ak máte chuť, aj píšete. A mladým začínajúcim prekladateľom môžem iba odporučiť, aby sa pokúsili prekladať, na nečisto, pre seba, aby sa rozvíjali. Lebo ak si budú overovať svoje prekladateľské schopnosti, posilať a ponúkať svoje preklady, potom si ich všimnú aj vydavateľstvá. Ale ak budú pasívni, nikto z vydavateľstiev za nimi nepríde domov. Ale je dobré čítať, aj keď človek nechce prekladať. Prekladová literatúra môže inšpirovať rovnako dobre ako slovenská. A navyše si čitatelia môžu porovnávať naše slovenské preklady s tými českými a môžu si vytvoriť vlastný názor, ktoré im vyhovujú viac. Ale hlavné je neprestať čítať, lebo bez čítania človek napokon duševne zlenivie a prestane sa vyvíjať. Podľa mňa ideálne by bolo čítať domácu slovenskú, českú a svetovú literatúru a vyberať si to, čo človeku vyhovuje. Lebo – hoci existujú rôzne ceny a štatistiky, len budúcnosť ukáže, ktoré diela a spisovatelia sa presadia a ktorí nie. Keď si vezmeme napríklad Kafku, za jeho života ho takmer nikto nepoznal. A dnes? Nejakým spôsobom ovplyvnil existencialistov, autorov absurdného divadla a ktoviekoho ešte. Ale už radšej skončím a prajem všetkým zábavné, ale aj hlboké knihy.

Otázky kládla

Marianna Bachledová

ŠTÚDIE

CENA J. HOLLÉHO¹ ZA ROK 2018²

Prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Filozofická fakulta UK

1 Cena Jána Hollého sa udeľuje každoročne od roku 1967 za najlepšie preklady, publikované v predchádzajúcom roku, pozri bližšie štatút <http://litfond.sk/index.php/ceny/cena_Jana_Holleho/>.

2 Výsledky ročníkov 1967 – 2004 v publikácii *50 rokov činnosti Literárneho fondu 1954 – 2004*, Bratislava : Litfond, 2005, dostupné na stránke <http://litfond.sk/index.php/o_fonde/50rokov/>.

Na úvod pár slov: V ostatnom čase sa v slovenskom kultúrnom i odbornom priestore problematikou kritiky prekladu zaoberá nová translatologická generácia – mám na mysli B. Bakovú, B. Ďurčovú, I. Tyšša, ale predovšetkým Mateja Laša (FF UMB), ktorý svoje úvahy o kritike prekladu završil v tejto fáze dizertačnou prácou *K modelu kritiky umeleckého prekladu. Empirický výskum na pozadí teoretických východísk* (2019). Aj keď práca má svoje „muchy“, predstavuje určite nielen sumarizáciu, ale aj kritický komentár k tým najvýznamnejším (nielen) slovenským úvahám o funkciách, podobách, adresátoch a ďalších faktoroch kritiky prekladu (ďalej KP). V tomto zmysle sa Laš pri kvalitatívnej analýze empirického výskumu súčasných podôb KP vo vybraných literárnych periodikách dotýka aj charakteru „sumarizujúcich KP prekladateľských cien“,³ keď v rámci klasifikácie KP v *Revue svetovej literatúry* hovorí práve o mojich textoch sumujúcich ceny a prémie Jána Hollého. Túto podobu KP uvádza ako šiesty typ v rámci „typov KP vzhľadom na predmet kritiky“⁴, pre úplnosť citujeme Lašovu klasifikáciu: 1. KP konkrétneho diela, 2. hodnotenie recepcie/stavu prekladu konkrétneho žánru alebo literatúry, 3. KP konkrétneho autora, 4. KP konkrétneho fenoménu, 5. autokritika, 6. KP konkrétneho prekladateľa, 7. sekundárna KP.⁵ V zmysle jeho uvažovania by som ešte doplnila, že tento sumarizačný typ KP má rozličné charakteristiky, ktoré ho trochu vydeľujú z „takpovediac“ klasických podôb KP. V zmysle šabíkovského členenia KP na komparatívny a nekomparatívny model, ktorý si Laš vo svojej práci osvojil, hodnotenie Ceny J. Hollého znamená totiž kombináciu oboch modelov. Porota

3 LAŠ, M.: *K modelu kritiky umeleckého prekladu. Empirický výskum na pozadí teoretických východísk*. Banská Bystrica : FF UMB, 2019, s. 106 – 107. [Dizertačná práca].

4 Tamže, s. 106.

5 Tamže, s.106 – 107.

súbehu rovnako berie do úvahy tak názory hodnotiteľov, ktorí robia porovnanie originálneho a prekladového textu, ako aj mienku tých, ktorí jazyk originálu neovládajú a posudzujú text prekladu ako „laickí“ čitatelia. Povedané s Toperom⁶ – je to v tomto zmysle vo vzťahu k recipientovi zasa kombinácia „odbornej a laickej KP“; z pohľadu J. Ferencíka ide o „hybrid“ účelovej (orientácia na vydavateľa je vyjadrená i tým, že za ocenené texty získavajú vydavateľstvá pocty, resp. uznania Literárneho fondu za významný edičný čin) a spoločenskej (práve oceňovanie prekladov je jedným z fenoménov, ktoré „zaujímú“ aj masmédiá, a teda hodnotenia musia byť určené i pre širšiu verejnosť) kritiky prekladu.⁷ A konečne v duchu dnes už „klasického“ popovičovského vymedzovania funkcií KP, takéto hodnotenia by mali fakticky kombinovať všetky tri základné funkcie: postulatívnu (smerom k prekladateľovi), analytickú (smerom k textu) a, samozrejme, i operatívnu (smerom k čitateľovi).⁸ Samozrejme, musím zdôrazniť, že nasledovný text neašpiruje na takúto komplexnosť, v každom prípade však „zabíra“ do rozličných podôb/typov/funkcií KP, väčšinou v súvislosti s tým, čo je pre daný text ako preklad v slovenskom kultúrnom priestore dominantné.

Porota Ceny Jána Hollého, ktorá hodnotila preklady umeleckej literatúry za rok 2018, pracovala v zložení (menujem bez titulov, podľa abecedy): Daniela Humajová, Alojz Keníž, Mária Kusá, Lýdia Magerčiaková, Anna Oravcová, Ladislav Šimon, Ján Zambor. Členovia poroty mi dovolili pri hodnotení použiť ich po-

6 Citované podľa LAŠ, M.: *K modelu kritiky umeleckého prekladu. Empirický výskum na pozadí teoretických východísk*. [Dizertačná práca, 2019, s. 40].

7 FERENCÍK, J.: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982, s. 28.

8 POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1975, s. 249 – 251.

sudky. Pri jednotlivých ocenených knihách budem citovať predovšetkým z posudkov J. Zambora, ktorý ich publikoval v podobe štúdie Slovenský literárny preklad v kritickej reflexii (Romboid, 2019, č. 3). Porota pracovala pod starostlivou opaterou pracovníčky Literárneho fondu Anny Bédiovej, ktorá jednak upozorňovala na dodržiavanie štatútu Ceny J. Hollého, jednak zabezpečovala bezproblémový „obrat“ knížiek tak, aby sme ich všetci mohli prečítať v zodpovedajúcom čase bez zbytočných stresov. Literárny fond vypísal súbeh o Cenu Jána Hollého ako vždy a do súbehu v naznačenom čase prišlo za rok 2018 z 15 vydavateľstiev celkovo 29 kníh. V zásade možno konštatovať, že v oblasti prekladu umeleckej literatúry sa, chvalabohu, základný trend nemení, stále je záujem o dobré preklady relevantných textov z podnetných literatúr. Na úvod trochu štatistík, ktoré vypovedajú o niektorých trendoch vo vydávaní a edičnej praxi.

Pokiaľ ide o jazykové zloženie, preklady z 15 vydavateľstiev boli prekladmi z 8 jazykov. Logicky dominovali preklady z angličtiny, za ktorými nasledovali v tomto ročníku preklady z nemec-ky písaných literatúr. Tretími jazykmi v poradí s 3 prekladmi boli dva slovanské jazyky – ruština a poľština – a po jednom preklade bola zastúpená ukrajinčina, slovinčina, portugalčina, španielčina a jeden vnútoliterárny preklad – Feldekov modernizujúci variant Kollárovej *Slávy dcéry*⁹. Vzhľadom na to, že v prípade Kollára ide o druhé vydanie, preklad sme museli vyradiť, do Súbehu o Cenu Mateja Bela bol posunutý text cestopisnej literatúry faktu – knižku poľského autora Arkadyho Fiedlera *Madagaskar – moja láska*¹⁰.

9 KOLLÁR, J.: *Dcéra Slávy v prebásnení Eubomíra Feldeka*. Ilustrácie Karol Ondreička. Bratislava : Perfekt, 2018, 120 s. ISBN 9788080468910.

10 FIEDLER, A.: *Madagaskar – moja láska*. Preložil M. Ferko. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2018, 306 s. ISBN 9788082020406.

Z druhového hľadiska dominovala próza – dvadsaťtri textov, štyri texty boli básnické, jeden pozostával z viacerých dramatických textov jedného autora. Dva texty mali charakter detskej literatúry a osobne som veľmi rada, že jeden z nich sa dostal medzi ocenené texty. Som totiž presvedčená, že iba dobrými prekladmi dobrej literatúry pre deti a mládež sa môžu „vychovávať“ nároční „dospelácki“ čitatelia.

Pri štatistických otázkach možno spomenúť ešte jeden fakt, a síce, že viacerí prekladatelia mali v súbehu viac ako jeden text – v prípade M. Ferka to boli tri poľské texty, posudzovali sme dva (spomínaný cestopis mal skôr charakter literatúry faktu), ktoré ostali v súbehu, ale nedostali sa do ďalších kôl. V prípade J. Rezníka sme posudzovali preklad Puškinovej *Rozprávky o cárovi Saltánovi*¹¹. Bohužiaľ, táto výtvarene veľmi dôkladne urobená knižka¹² sama kladie čitateľovi otázku, či ide o „preklad“ alebo „parafrázu“, či „text na motívy...“. Upozornil na to aj externý posudzovateľ. Tvorcovia totiž na s. 90 v štylizovaných matrioškách konštatujú: „Túto knižku napísal Alexander Sergejevič Puškin“, čo ale ďalšia menšia matrioška problematizuje: „Z ruského originálu prebásnil a pre slovenské vydanie pripravil Jaroslav Rezník.“¹³ V podstate postmoderný prístup k textu tak vlastne „zabránil“ jeho ďalšiemu postupu v súbehu.

Po dva texty (z angličtiny) mali v súťaži ešte Vladislav Gális a Marína Gálisová, ale ani jeden z nich nepostúpil. Dva texty, ale z rozdielnych jazykov, mala aj Barbara Ďurčová (preklad Borgesa

11 PUŠKIN, A. S.: *Rozprávka o cárovi Saltánovi*. Preložil a pre slovenské vydanie upravil Jaroslav Rezník. Ilustroval Peter Cpin. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2018, 80 s. ISBN 978-80-8202-064-2.

12 Na rozdiel od copyrightovej strany predposledná strana knižky konštatuje: „Obrázkami opatril a graficky upravil Peter Cpin“. In: PUŠKIN, A. S.: *Rozprávka o cárovi Saltánovi*. Cit. d. s. 90.

13 Tamže.

zo španielčiny¹⁴, vydaný zaujímavým spôsobom z dvoch strán), pod menom Barbara Sigmundová, išlo o preklad textu Juliana Barnes *Jediný príbeh*.¹⁵

V tomto ročníku absentovali dva románske jazyky – taliančina a francúzština, ako aj v ostatnom čase pomerne časté, ako ich ja označujem, „susedné“ literatúry – teda preklady z českej a maďarskej literatúry – súbeh bol aj bez prekladov zo škandinávskych či ďalších európskych literatúr. Porota sa stretla štyri razy, aby sa na štvrtom stretnutí rozhodla cenu za preklad poézie neudelieť aj vzhľadom na fakt, že do užšieho výberu postúpil iba jeden preklad poézie. Porota teda navrhla sekcii pre preklad umeleckých textov udeliť Cenu J. Hollého za preklad prózy a sedem prémie. Týchto osem ocenení si rozdelilo šesť vydavateľstiev, z toho po dve knižky vyšli v tých najväčších vydavateľských domoch – v Slovarte a Ikare. Ocenenie si však zaslúžia aj ďalšie vydavateľstvá z ktorých vyšli ocenené texty – Európa, Artfórum, Skálna ruža a Premedia.

Na záver úvodu ešte niekoľko poznámok, ktoré porota Ceny Jána Hollého považovala za potrebné sformulovať, vychádzajúc zo skúseností tohtoročného súbehu. Ako negatívny jav vystupuje do popredia stále sa opakujúce vydávanie často výborných kníh bez dostatočnej redakčnej práce. Naopak, tam, kde pracoval skúsený redaktor, jeho aktívny prístup výrazne zvýšil úroveň prekladového textu. Ďalším zmienkyhodným faktom je, že väčšia časť

14 BORGES, J. L. *Fikcie. II. Artefakty. 1944*, 89 s, z druhej strany : *Fikcie. Záhrada rozvetvených chodníkov. 1941*. 80 s. Design & Layout Marek Kianička. Preložila Barbara Ďurčová. Bratislava : Artfórum, 2018. ISBN 978-80-8150-203-3.

15 BARNES, J.: *Jediný príbeh*. Preložila Barbara Sigmundová. Design & Layout Mária Rojko. Cover illustration Emil Drličiak. Bratislava : Artfórum, 2018, 203 s. ISBN 978-80-8150-222-4.

ocenených textov je vybavená zasväteným doslovom, prípadne potrebnými poznámkami či vysvetlivkami, čo rovnako výrazne zvyšuje hodnotu a kvalitu prekladových textov.

Napokon ešte niekoľko slov pred odôvodnením udelenia Ceny: Vďaka Jánovi Štrasserovi už niekoľko desaťročí slovenskí čitatelia dostávajú možnosť zoznamovať sa so súčasnou ruskou prózou. Ján Štrasser to robí na vysokej profesionálnej úrovni, jeho kreatívne preklady však nielen prinášajú do slovenského kultúrneho priestoru nové estetické informácie, ale zároveň znovu a znovu potvrdzujú bohatstvo a krásu slovenčiny. Zaslúžene sa tak stáva „Federerom“ Ceny Jána Hollého: „Janko, sme radi, že ťa máme.“

Cenu Jána Hollého za preklad prózy teda získal znovu Ján Štrasser, „najvernejší“ slovenský prekladateľ (nielen – A. S. Puškin, D. Charms, I. Babel' a ď.) súčasnej rusky písanej literatúry (I. Denezkinová V. Sorokin, L. Ulická, J. Poľakov, B. Okudžava, A. Kabakov a i.) – tentokrát bol J. Štrasser ocenený za preklad diela Guzeľ Jachinovej *Zulejka otvára oči*.¹⁶

Debut mladej tatárskej autorky vyvolal búrlivý ohlas aj v ruskom kultúrnom priestore a znamenal ocenenie jednou z najvýznamnejších literárnych prémieí, nasledoval rad prekladov do ďalších jazykov. Text pomerne klasickým spôsobom (niekedy sa hovorí aj o tzv. novom realizme) podáva svedectvo o dôsledkoch boľševickej revolúcie v Rusku v 30. rokoch 20. storočia, vysídľovaní „kulakov“ na Sibír a násilnej kolektivizácii, o období gulagov až po rok 1946. V zapadnutej tatárskej dedinke tradičným spôsobom života žije tridsaťročná Zulejka. Stará sa o domácnosť, muža, čo je k nej hrubý, o despotickú svokru, nepozná iný spôsob života. Po tom, čo „červený“ komisár zastrelí Zulejkinho muža, ženu s ostat-

¹⁶ Zodpovedná redaktorka Vlasta Ballová. Editorka Darina Zaicová. Návrh obálky Dodo Dobrík. Bratislava : Slovart. Edícia MM, 2018, 416 s. ISBN 978-80-556-2252-1.

nými kulakmi, intelektuálmi i kriminálnikmi pošlú do pracovného tábora. Je to román o prežití v krutej dobe, ktorá paradoxne umožňuje hlavnej hrdinke spoznať samu seba.

V prvej časti románu sa musel prekladateľ popasovať s reáliami typickými pre tatársko-moslimské prostredie (zariadenie domu, oblečenie, jedlo, zvyky). Tatárske slová a výrazy pôsobia ozvlášťujúco, sú organicky včlenené do textu, na konci knihy vysvetlené, a tak nerušia percepciu textu. Skúsený prekladateľ pristupoval k textu invenčne a tvorivo, pretlmočil ho dynamickou, modernou slovenčinou, naplno využil výrazové prostriedky a bohatú slovnú zásobu, čím zdôraznil obraznú a predovšetkým (pre neho ako prekladateľa nevelmi typickú) poetickú silu diela.¹⁷ V druhej časti sledujeme transport Zulejky do Kazane a potom vlakom a loďou na Sibír. Tretia časť je situovaná do sibírskeho prostredia, kde sa Zulejke narodí syn a kde spolu s presídlencami a kriminálnikmi zápasí o prežitie, v štvrtej časti sa syn vydáva na útek. Tieto časti vyžadovali prekladateľskú pozornosť a presnosť v pomenovaní, dôslednosť v skicovaní rozdielnych priestorov a ich atmosféry.

Pomerne rozsiahly román (416 s.) reprezentuje už zmienenú novú tendenciu v próze písanej po rusky; pred jedným z najostrieľanejších a najprofesionálnejších prekladateľov stála teda náročná úloha – zvládnuť a adekvátne transponovať tento realizmus, inkorporujúci vo svojej paradigme aj fantazijné a poetické prvky. Vo svete hlavnej postavy sú aj duchovia, vzťahujúci sa na ľudovú tatársku mytológiu, koexistujúci s Alahom – ako príznak sa jej napokon zjavuje postava svokry nazývanej Upírka. Spomínané fantazijné a poetické prvky textu autorka uplatnila aj pri modelovaní Zulejkinho osobitého vzťahu k svetu, k prírode a k iným ľuďom.

¹⁷ Prekladateľ v príhovore po ocenení i vo viacerých rozhovoroch konštatoval, že síce knihu odporúčal na preklad ako významnú, pre charakter autorkinho typu narácie však preklad najskôr odmietal.

Silný príbeh umocňuje skutočne verný preklad J. Štrassera, ktorý šťavnatým, bohatým jazykom opätovne potvrdzuje kvalitu Štrasserovej prekladateľskej tvorby. Už zmienený poetický jazyk, ale aj scenérie drsnej prírody, surové životné a vzťahové situácie, ako aj myslenie a kultúru Tatárov a ich mytológiu „pretavil“ prekladateľ do slovenčiny s ohromujúcou zručnosťou, invenciou, ľahkosťou a fantáziou. Ako vždy využíva celú škálu lexikálnych a štylistických prostriedkov slovenského jazyka, text pôsobí ako originál a významne rozširuje čitateľovo poznanie i emocionálne vnímanie sveta a človeka v ňom.

V tomto ročníku súbehu Ceny Jána Hollého nielen Cenu, ale aj prvú prémii získal preklad z ruského jazyka – v tomto prípade však preklad staršieho, vyše storočného textu – román Andreja Belého *Strieborný holub*. Preložila a doslov napísala Eva Maliti Fraňová.¹⁸

Eva Maliti Fraňová sa tvorbou ruského modernistu Andreja Belého zaoberá kontinuálne, preložila jeho román *Peterburg* (2001, 2003)¹⁹, jej dlhoročný literárnovedný záujem o autora vyústil do monografie *Andrej Belyj. Celistvosť (v) mnohosti* (2018)²⁰. Román *Strieborný holub* (1910) vznikol ešte pred *Peterburgom* a vníma sa ako prvá časť zamýšľanej a nedokončenej trilógie Východ a Západ o historickej a národnej identite Ruska, o jeho „zmietaní sa“ medzi dvomi kultúrnymi svetmi – európskym a ázijským.

Maliti k prekladu pripojila doslov, čo v dnešnej slovenskej prekladovej praxi nie je zrejmé, ale pri významných textoch vítané;

18 Návrh prebalu a grafická úprava Martin Vrabec. Bratislava : Vydavateľstvo Európa, 2018, 280 s. I S B N 978-80-89666-71-3.

19 BELYJ, A.: *Peterburg*. Bratislava : Hevi, 2001, I S B N 808887307X, BELYJ, A.: *Peterburg*. Bratislava : Petrus, 2003, 531 s. I S B N 978-80-96783-61-0.

20 MALITI, E.: *Andrej Belyj/ Celistvosť (v) mnohosti*. Vedeckí recenzenti Fedor Matejov, Larisa Sugay, Jan Vorel. Bratislava : Veda, Ústav svetovej literatúry SAV, 2018. 222 s. I S B N 978-80-224-1696-2.

uvádza v ňom aj to, že vypúšťala časté inverzie, čiastočne redukovala záľahu bodkočiarok, dvojbodiek a pomlčiek, ktoré dnešnému čitateľovi sťažujú percepciu textu. Dielo v doslove charakterizuje ako „... moderný európsky román o Rusku a jeho obyvateľoch prvej dekády 20. storočia“.

Text slovenskému čitateľovi začiatku 21. storočia sprostredkúva príbeh intelektuála Petra Dariaľského v ruskom priestore pred sto rokmi, ktorý si volí medzi dvoma cestami: cestou do budúcnosti naplnenej bohatstvom a vzdelanosťou a cestou iracionálnej živelnosti, predstavovanou sektármi, s ktorými príde do styku. Hlavný hrdina sa rozhodne pre druhú možnosť – a tá ho dovedie do záhuby. Osobitý príbeh si vyžadoval osobitý autorský štýl, ako podčiarkol Ján Zambor „román je pozoruhodný umeleckým tvarovaním. Je plnokrvnou epikou, ale aj poetickou prózou, funkčne rozohráva dobovo nové tvarotvorné postupy.“ V „prípade“ Belého skutočne nejde o „jednoduchého“ autora – vyžaduje si na jednej strane (v problematike symbolistickej literatúry a tvorby A. Belého) skúseného, poučeného a invenčného prekladateľa/prekladateľku, ktorý je na druhej strane schopný/schopná adekvátne prezentovať text v kvalitnej slovenčine. Tieto atribúty E. Maliti Fraňová osvedčila vo vrchovatej miere. Obdivuhodnú slovnú zásobu citlivo využíva pri pretlmočení rôznych rovín východiskového textu. Okrem lexiky treba vyzdvihnúť prácu so syntaxou, tá je v slovenčine košatá a zároveň prísne logická ako v origináli.

Osobitý príbeh si vyžadoval osobitý autorský štýl, ako podčiarkol Ján Zambor: „...román je pozoruhodný umeleckým tvarovaním. Je plnokrvnou epikou, ale aj poetickou prózou, funkčne rozohráva dobovo nové tvarotvorné postupy.“

Preklad E. Maliti Fraňovej svedčí o tom, že je dôkladnou znalkyňou autora, pri hľadaní prekladateľských riešení navyše

„pátrala“ po zabudnutých a málo používaných slovách, išlo jej o adekvátne pretlmočenie autorových novotvarov. Aj preto je jej práca prínosná a nesmierne záslužná.

Ďalšou laureátkou prémie v rámci súbehu je už spomínaná Barbara Ďurčová s textom Jorgea Luisa Borgesa: *Fikcie. II. Artefakty* (1944) z druhej (či prvej?) strany obojstranne tlačenej knižky: *Fikcie. Záhrada rozvetvených chodníkov*. (1941).²¹

J. L. Borges – argentínsky básnik, prozaik a esejista, vzdelaný literát, celosvetovo uznávaný latinskoamerický autor za svoje diela získal množstvo literárnych cien. Vytvoril prózu na pomedzí literárnej fantastiky a eseje, v ktorej do literatúry pretvára výsledky náboženských a filozofických štúdií na osobitú metafyziku.

V prekladanom texte sa prelína realita so snovými víziami, skutočné s neskutočným, čo prekladateľka dôsledne rešpektuje: rešpektuje Borgesovu poetiku, naratívne postupy a typické výrazové prostriedky, uprednostňovanie priradovacích súvetí pred podradovacími, zhustené a eliptické vyjadrovanie. Zbierka poviedok a esejí je zložená z dvoch častí: *Záhrada rozvetvených chodníkov* a *Artefakty* – prináša rôzne témy, námety, neuveriteľné príbehy, myšlienky, odkazy, fantastické až magické vízie autora. Pomerne presná je Ďurčovej charakteristika v doslove: „Neofantastický svet Borgesových poviedok je inšpirovaný schopenhauerovským subjektívnym idealizmom, podľa ktorého je skutočnosť to, čo za skutočné považujeme. V takom svete nie je nič nemožné a všetko sa v ňom môže zdať rovnako vierohodné alebo podivuhodné.“²² Autorov svet je zložitý, nenapodobiteľný, pozoruhodná je aj jeho

21 Design & Layout Marek Kianička. Preložila Barbara Ďurčová, redakčná úprava textu Katarína Jusková. Doslov, Poznámky a Vysvetlivky Barbara Ďurčová. Bratislava : Artfórum, 2018, 80 + 89 s. ISBN 978-80-8150-203-3.

22 ĎURČOVÁ, B.: Doslov. In: BORGES, J. L.: *Fikcie. II. Artefakty*. 1944. [Dizertačná práca, s. 82]

špecifická forma písania, jeho slovník. Poviedky možno čítať aj ako fantastický príbeh a zároveň ako skrytú/skryté metaforu/metafory.

Prekladateľka pristupovala k pretlmočeniu textu precízne a dôsledne, s presnosťou pri voľbe každého výrazu, pričom nestrácala zo zreteľa jasnosť a zrozumiteľnosť celku. Ide o prvý úplný slovenský preklad tejto zbierky poviedok z pera známej hispanistky a zároveň anglistky. Jej prekladu predchádzala príprava – o preklade próz J. L. Borgesa napísala doktorandskú prácu. Zorientovanosť v problematike sa premietla aj v textoch pripojených k prekladu: *Slovenské preklady Borgesových poviedok*²³ a *Doslov*.²⁴ V reflexii próz *Fikcií* formuluje indikátory ich poetiky, čo jej pomohlo pristúpiť k prekladu. V reflexii próz/esejí *Fikcií* si teda Ďurčová dosť detailne formulovala indikátory ich rôznorodej poetiky a tematiky. „Preklad,“ ako konštatoval Ján Zambor, „...vyžadoval jazykové, ale aj intelektuálne a emocionálne predpoklady...možno ho označiť za moderný, zakladajúci sa na vecnosti a ne-ornamentálnosti, čo zodpovedá autorovej poetike.“ Preklad spĺňa nároky predlohy, je kreatívny, invenčný, kultivovaný, kompetentne a citlivo tlmočiaci autorove myšlienky.

Preklad B. Ďurčovej je i polemický, vyrovnáva sa s doterajšími pokusmi, o ktorých vo svojich textoch hovorí a usiluje sa presadiť vlastnú verziu, odmieta expresívne „oživovanie“ textu, keď sa rozhodla pre zdanlivo neutrálne, ale v podstate ironické „referovanie“ o textoch, keď sa koncentruje na to, aby jej formulácie boli jasné a nedezinterpretovali náročný originál.

23 Tamže, s. 79 – 80.

24 Tamže, s. 81 – 84.

V súbehu oceneným prekladom je aj slovenské vydanie prekladu pomerne komplexného výberu z tvorby slovinskej poetky Barbary Korun z pera slovenskej poetky, literárnej vedkyne a prekladateľky S. Chrobákovy Repar²⁵ pod názvom *Prídem hneď a iné básne*.²⁶

S. Chrobáková Repar má na konte vyše dvadsať knižných prekladov poézie, beletrie a filozofie. Po výbere z poézie slovinskej autorky Maje Vidmar *Izby a iné básne* (2015) ponúkla výber z tvorby ďalšej slovinskej autorky Barbary Korun²⁷. Citlivo (až opatrne) tlmočila jej poéziu, ktorá má široký tematický záber, píše lúbostnú, feministicky ladenú poéziu, často prechádza k širším spoločenským témam, inokedy zvyrazňuje každodenné i samozrejme situácie vo vzťahu medzi ľuďmi alebo človekom a jeho prostredím. Zámer vydavateľstva Skalná ruža predstavovať v edícii Poézia významné zjavy najnovšej inonárodnej poézie je v slovenskom kultúrnom priestore veľmi dôležitý. Zväzok básní B. Korun obsahuje preklad výberu z jej prvých troch zbierok a kompletnej štvrtej zbierky *Prídem hneď* (2012).

V prvej časti výberu sa venuje láske, erotike, dráždivým témam, v ktorých nechýba výbušnosť, vášeň, ale aj zvláštna neha v expresívnej podobe, subtilná, prirodzená, ale aj provokatívna zmyselnosť. V druhej časti – v zbierke *Prídem hneď* sa B. Korun vyjavuje ako autorka poetických obrazov, pohľadov na život, ľudí, svet, vyniká jej senzibilita, ale v monológoch i spoločensko-kritic-

25 Na žiadosť prekladateľky uvádzame priezvisko S. Chrobáková Repar bez prechýľovania.

26 Výber, preklad a doslov Stanislava Chrobáková Repar. Editor Juraj Kuniak. Redakcia a jazykové korektúry Marta Součková. Grafická úprava, návrh obálky a prebalu, zalomenie a sadzba Erik Jakub Groch. Kordíky : Skalná ruža, 2018, 111 s. ISBN 978-80-89816-17-0.

27 Priezvisko slovinskej poetky Barbary Korun uvádzame tiež bez prechýľovania podľa návrhu prekladateľky.

ké témy, v časti *Antigona* zas silné osobné vyznania, pocity v rôznych situáciách.

Predmetný výber B. Korun (1963) sa dá – súdiac podľa generačnej príslušnosti – pokladať aj za „generačný“, Repar (1960) i v tomto zmysle bola schopná básne primerane transponovať do slovenčiny. Preklad je citlivý a zároveň sa usiluje byť adekvátny, básnicky je presný najmä pri textoch napísaných voľným veršom.

Repar preukázala naozaj potrebnú silnú lexikálnu kreativitu, kompetenciu originálu blízkej obraznosti, uplatnila potrebnú mieru fantázie. Verše v jej preklade sú zrozumiteľné a zreteľne evokujú atmosféru jednotlivých situácií a tém. Preklad dokumentuje schopnosť prekladateľky nielen cítiť, ale aj zodpovedajúco vyjadriť súčasnú poéziu, číta sa ako pôvodná tvorba, z čoho vyplýva aj predpokladaný výrazný čitateľský zážitok.

Nemenej tvrdým prekladateľským orieškom, ako provokatívna súčasná poézia B. Korun, bol aj preklad rozloženého románového textu, dnes už vnímaného ako kanonické dielo európskej literatúry 20. storočia. Máme na mysli román Güntera Grassa *Plechový bubienok*²⁸ v preklade Kataríny Szeherovej.

Dej slávneho protivojnového románu (1959) sa odohráva v rokoch 1899 – 1945 v (dnes poľskom) Gdansku a sleduje osudy postáv na pozadí premien tohto mesta vrátane nástupu fašizmu a 2. svetovej vojny. Hlavná postava – Oskar Matzerah sa bráni účasti na svete dospelých tak, že od troch rokov odmieta rásť, aby si uľahčil komunikáciu so svetom, predstiera zaostalosť a de-

28 Preložila Katarína Széherová, verše prebásnil Milan Richter. Doslov Ladislav Šimon. Bratislava : Vydavateľstvo Premedia, 2018. 584 s. ISBN 978-80-8159-606-3.

tinskosť. V životnom postoji hlavnej postavy je aj veľa egoizmu, krutosti, cynizmu, subverzie tradičných hodnôt, protestuje proti všetkému, jeho hlas a bubnovanie na bubienok rozbíja sklo, prináša deštrukciu. Čitateľa zaujme aj rozprávačská technika *Bubienka*: ide o zdvojenie naratívneho pohľadu, protagonista hovorí v prvej a tretej osobe singuláru, bez nejakého logického systému, niekedy aj v tom istom odseku, v tej istej vete. Autor tým stiera hranicu medzi objektívnym vnímaním a blúznením rozprávačovho ja, umožňuje mu voľný pohyb medzi prítomnosťou a minulosťou. *Plechový bubienok* je groteskný román, často priradovaný k magickému realizmu, smiešne veci sa v ňom prelínajú s tragickými a banálnymi.

Pred prekladateľkou stála náročná úloha, ktorú na ňu kládol už rozsah (temer 600 strán) a umelecky nejednoduché, náročné dielo. Román sa skladá z množstva voľne súvisiacich vypointovaných epizód, každá veta knihy je vycizelovaná, aj dlhšie vety akoby sa vždy končili pointou. Prekladateľka pristupovala k textu invenčne, pracovala s bohatou slovnou zásobou slovenčiny, odlišovala jednotlivé odtienky významov, vhodné synonymá, využívala adekvátne slovné hračky, ba aj nárečové prvky na odlíšenie reči jednotlivých postáv.

V románe nachádzame charakteristiky rozličných prostredí, predovšetkým mesta Gdansk a jeho okolia s obyvateľmi rozličných národností. Dielo je obrazom doby, života v predvojnových, vojnových i povojnových rokoch, obrazom nástupu fašizmu, pričlenenia Gdanska k Veľkonemeckej ríši i konca vojny. Tieto premeny „kulís“ s ich špecifikami stáli pred prekladateľkou ako ďalšia náročná úloha.

K. Szehérová preto mobilizovala všetky svoje prekladateľské kompetencie, aby zvládla už spomínaný osobitý spôsob kombinovanej narácie, jeho grotesknosť, ale aj preklad spomínaného

množstva reálií, lexikálnej bohatosti diela, autorov zmysel pre expresívnosť, aby našla primeranú paralelu k jeho práci s neštandardnou lexikou. Aj v tomto prípade treba z edičného hľadiska oceniť, že k prekladu vydavateľ pripojil i obsažný a rozhladený doslov L. Šimona.

Medzi ocenenými textami súbehu za rok 2018 sa ocitol aj román rebela Salmana Rushdieho *Pán Zlatého domu*²⁹ v preklade jedného z najplodnejších prekladateľov ostatných rokov Otakara Kořínka.

Najnovší román svetoznámeho prozaika prináša mnoho-
vrstvový príbeh, ktorý rámcuje vláda prvého afroamerického prezidenta Baracka Obamu a voľba súčasného amerického prezidenta. Text sa však venuje príbehu boháča Nera Goldena a jeho troch synov, svojím spôsobom utečencov/migrantov, ktorí pretrhli putá k starej vlasti a zvolili si dokonca nové mená. V „novej“ vlasti sa všetci menia, alebo sa o to aspoň pokúšajú. Najmladší syn – po pri problematizovanej etnickej identite – nevie ani, či je muž alebo žena, Rushdie sa so sebe vlastnou odvahou dotýka nielen temer všetkých aktuálnych otázok sexuálnej identity, ktoré tak vyvážajú z miery staršiu generáciu, ale aj „superaktuálnej“ globálnej témy migrácie. Do rodiny v centre pozornosti autora a do vývinu sujetu deštruktívne zasiahne mladá, krásna a vypočítavá Ruska ako nová manželka „pána zlatého domu“ Nera a postupne ho ovládne. Sused Goldenovcov René sa pripravuje na kariéru filmára, a práve táto zvláštna a tajomná rodinka sa mu hodí ako námet na „aktuálny“ scenár. René vstúpi do ich rodinného prostredia a zároveň je hlavným rozprávačom príbehu, život rodiny je pre neho naozaj materiálom na celovečerný film. S postavou Reného

29 Preložil Otakar Kořínek. Bratislava : Slovart, 2018, 407 s. ISBN 978-80-55634-85-2.

súvisí aj autorské využívanie postupov filmového scenára. Príbeh rodiny i „akoby filmu“ končí tragicky smrťou Goldenových synov a pri požiari „zlatého domu“ aj Golden a jeho manželky; zachráni sa iba syn, ktorého však nová žena nespłodila s manželom, ale práve so spomínaným susedom.

Čo teda stálo pred prekladateľom: štylizácia filmu noir, pre ktorý je typická atmosféra pesimizmu, fatalizmu, úzkosti až pocitu ohrozenia, ale aj záľahy popkultúrnych alúzií, dej s množstvom odbočiek, to všetko vytvára akoby lifestyleový a zároveň až sociologicky zacielený obraz súčasnej Ameriky. Bombastické a čitateľsky úchvatné opisy, brilantné momenty sa striedajú s momentmi únavnosti, keďže kniha je popretkávaná miestami naozaj až nadmerným množstvom odkazov na filmy, umenie, hudbu, mytológiu a literatúru/slovesnosť od staroveku až po spomínanú popkultúru.

Preklad rozsiahleho (407 s.) a nesporne náročného diela sa v zásade číta ľahko a plynulo, občas sa čitateľ pozastaví pri niektorých výrazoch, ktoré sú knižné, zriedkavé, zastarané a významovo možno nie vždy a pre každého čitateľa celkom priesačné (najmä ak anglofónny priestor nie je jeho doménou).

Prekladateľský oriešok pri tomto texte súvisel jednak s už spomínanou autorovou šírkou záberu súčasnej Ameriky, jednak s Rushdieho zorientovanosťou a kompetenciou „prirodzene“ sa pohybovať v rozličných spôsoboch písania. Kořínek túto úlohu v zásade kultivovane zvládol, je to výrazná tvorivá osobnosť; jazykovú a remeselnú zručnosť, invenciu potvrdil aj pri tomto náročnom projekte.

Predposledný ocenený text predstavuje preklad čitateľov potenciálne iritujúceho textu Fernanda Pessou *Kniha nepokoja* z pera Lucie Halovej. Zbierku denníkových zápiskov, listov

a filozofických reflexií významného portugalského autora, ktoré vznikli v rozpätí približne dvadsiatich rokov možno začať čítať kdekoľvek. Sú to melancholické pozorovania, poetické obrazy, vtipné i ostré sebareflexie, hlboké úvahy o absurdnosti bytia, často absolútne vyjadrenia o chúlостivých veciach. Každý fragment tejto knihy môže fungovať sám osebe a necháva čitateľovi priestor na vlastné úvahy.

Preklad rozsiahleho diela bol náročný a staval pred prekladateľku rôzne úskalia. Esejistický štýl si vyžadoval jasnú formuláciu, presné a precízne pretlmočenie myšlienok, znalosť reálií a historických či kultúrnych súvislostí. Dielo portugalského autora *Kniha nepokoja* nie je lyrikou ani epikou, Ján Zambor ho veľmi presne charakterizoval ako text, ktorý má „charakter voľne rade-ných žánrovo značne hybridných zápiskov z rokov 1917 – 1934, najmä denníkových, ktoré majú už zmieňovaný esejistický charakter. Ide najmä o autoreflexie a reflexie s rozličnou tematikou, niekedy až v podobe sentencií.“ Toto neobvyklé dielo, pravda, predstavuje iba jednu z podôb autorovej tvorby. Pri vydaní takého diela sa však asi žiadal obsiahlejší doslov zo slovenského „pohľadu“, nielen z pera portugalského, aj keď erudovaného odborníka A. Murthineiru.

Preklad možno vnímať ako profesionálny, zvládnutý intelektuálne aj štylisticky, bez rušivých prvkov. *Kniha nepokoja* je rozdelená do dvoch častí, každý zápis, fragment je témou samou osebe, niekedy sú to len útržkovité, nedokončené texty, sebareflexie. Autorov jazyk je bohatý, mnohokrát zložitý, ale poetický, plný inotajov, a to je hlavné úskalie prekladu. Prekladateľke by sa predsa len niekde zišla väčšia „iskra“, invencia, väčšia tvorivosť, citlivosť, presnosť vyjadrenia v duchu autorovej myšlienky – najmä v prvej časti, kde je autor strohý, presný, úderný, v druhej časti je

preklad „živší“, šťavnatejší, citlivejší. Celkovo však interpretáciu a preklad autora možno považovať za adekvátne, spĺňajú požadované umelecké kritériá. *Kniha nepokoja* je, ako sme už uviedli, súborom autorových tematicky rôzne zameraných sentencií. V tomto zmysle ambíciou prekladateľky muselo byť „objavenie“ jadra každej sentence a jej pretlmočenie. Vo väčšine z nich sa popri významovej rovine nestratila ani až istá „exaktnosť“ či obraznosť autorových formulácií.

Portugalský autor F. Pessoa je dnes nesporne „klasikom“ modernej literatúry, a už z tohto dôvodu je posudzované slovenské vydanie vítaným obohatením našej kultúry.

Ostatným oceneným textom za rok 2018 je už spomínaná detská knižka Michaela Endeho *Čárymáryfučpunč* v preklade Eleny Flaškovej.

Kniha nemeckého spisovateľa (1929 – 1995), autora detskej literatúry a fantasy, *Čárymáryfučpunč* je rozprávkovým príbehom, reflektujúcim problematiku súčasného sveta ohrozeného nebezpečenstvom zničenia planéty. Hravá kniha je žartovným príbehom o čarodejníckom radcovi Belzebubovi Luhárovičovi a jeho tete Tyranii Upírovej, ktorí majú veľký „problém“: ak do polnoci na Silvestra nestihnú splniť ročný plán zlých skutkov, stihne ich strašný trest ich pekelného zamestnávateľa. V texte vystupujú aj dvaja superšpióni, kocúr Mňaurízio di Mňauro a krkavec Jakub Krákor, dôležitú úlohu hrá aj zázračný elixír s pomenovaním, ktoré nesie aj knižka „čárymáryfučpunč“. Tento nápoj totiž plní vyslovené priania.

Preklad je hravý, tvorivý a nápaditý, potvrdzuje prekladateľkin zmysel pre humor, či už ide o preklad mien, vymýšľanie novotvarov (*rezmatissimus* namiesto reumatizmus, *človičinstvo* ako paralela k výrazu svinstvo) alebo vtipné vykreslenie humorných

situácií. Preklad si vyžadoval a aj dosiahol značnú mieru jazykovej tvorivosti. Tú prejavila E. Flašková nielen pri dôvtipnom kreovaní zvieracích a ľudských mien, ale aj pri práci so slovosledom a syntaxou (dôsledne uplatňujúc ich významovotvornosť) či pri využívaní (v slovenskej tradícii detskej literatúry fungujúcej) obraznosti.

Invenčne preložená prozaická časť textu je doplnená brilantnými veršami v kongeniálnom preklade Štefana Moravčíka, ktorý sa pohral aj s komplikovanými čarodejníckymi formulkami. Po výtvarnej stránke túto vydarenú detskú knižku dotvárajú ilustrácie M. Kellenbergera.

A čo povedať/napísať na záver? Načo máme preklady, načo ich reflektujeme? Aký to má zmysel? A má to vôbec nejaký zmysel?

Preklad – čo vlastne znamená, čo prináša do kultúrneho priestoru, do ktorého vstupuje? Definícií prekladu je nepreberné množstvo a určite nemá zmysel sa nimi na tomto mieste unúvať. Pripomeniem v podstate len jednu, celkom простú, ktorá hovorí o transponovaní textu z jazyka východiskového do jazyka cieľového, a to dôležité spočíva akoby v dôvetku – že totiž preklad usúvšažňuje minimálne dva jazyky, dve kultúry a niekedy dokonca dve epochy... Preklad tak vo svojich najrozličnejších podobách môže približovať, zblížovať nielen jazyky, kultúry, národy, epochy, ale aj rozličné názory, postoje, presvedčenia, a pomáha tak robiť svet tolerantnejší a vnímavejší k druhému, k inému, k druhým, k iným ako sme my... A preto hovoriť a uvažovať o preklade stojí za to!

VÝBER ZO SEKUNDÁRNEJ LITERATÚRY:

Anketa o kritike prekladu (Je čas). In: *Kritika prekladu*. 7, 2019, č. 1. ISSN 1339-3405.

BAGIN, A.: Žánre kritiky prekladu. In: *Slavica Slovaca*, 16, 1981, č. 2.

BAKOVÁ, B.: Renesancia kritiky prekladu. In: *Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade*, Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Prešov 15. – 17. januára 2007). Ed. A. Valcerová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2007. s. 264 – 270. ISBN 978-80-8068-582-9.

BEDNÁROVÁ, K.: *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálného k profánnemu*. Bratislava : Veda VSAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014. ISBN 978-80-224-1348.

BEDNÁROVÁ, K.: *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, s. 66. ISBN 978-80-223-3838-7.

ČERMÁK, J. – ILEK, B. – SKOUMAL, A. (eds.): *Překlad literárního díla: Sborník současných zahraničních studií*. Praha : Odeon, 1970.

DJOVČOŠ, M.: Editoriál. In: *Kritika prekladu* 1, 2013, č. 1. s. 4 – 5.

ĐURČOVÁ, B.: Empirický výskum súčasných podôb kritiky literárneho prekladu na Slovensku. In: *Prekladateľské listy* 3. Bratislava : FiF UK, 2011. s. 42 – 51.

ĐURČOVÁ, B.: *K špecifikám prekladu prozaických textov Jorgeho Luisa Borgesa do slovenčiny (Možnosti a hranice kritiky prekladu)*, Bratisla-

va : Univerzita Komenského, 2015. [Dizertačná práca].

FERENČÍK, J.: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982, 152 s. ISBN 12-72-075-82.

FRANEK, L.: Kritika prekladu v perspektíve dneška. In: *World Literature Studies* 4, vol. 3. (20), 2011, s. 64 – 78.

HOCHÉL, B.: *Preklad ako komunikácia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, 148 s.

HOCHÉL, B.: Prekladová kritika v praxi. In: *Slovak Review*. 10, 2001, č. 10, s. 17 – 33.

HRALA, M.: Kritéria hodnocení překladu. In: *Translatologica Pragensia*, č. III/I, 1989, s. 79 – 96.

ILEK, B.: Kritika uměleckého překladu. In: *Translatologica Pragensia*, č. II/1, 1986, s. 317 – 325.

JECHOVÁ, H.: O zásadách posuzování překladu. In: *Dialog*, 1968, č. 1, s. 107 – 120.

KENÍŽ, A.: *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava : AnaPress, 2008, 96 s. ISBN 978-80-89137-38-1.

LAŠ, M.: K modelu kritiky umeleckého prekladu. Empirický výskum na pozadí teoretických východísk. Banská Bystrica : FF UMB, 2019. 139 s. [Dizertačná práca].

MIKO, F.: Literárna kritika ako slovesná tvorba. In: *Funkcia umeleckej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1981, s. 111 – 143.

Myslenie o preklade na Slovensku. VAJDOVÁ, L. (ed) a kol. Kalligram a ÚSvL SAV 2014, ISBN 978-80-8101-868-8.

PLUTKO, P.: Literárna kritika a čitateľ. In: *Funkcia umeleckej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1981.

POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1975,

290 s.

RAKŠÁNYIOVÁ, J.: *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava : Ana Press, 2005, 71 s. ISBN 8089137091.

SUWARA, B.: Teória a kritika prekladu z pohľadu interdisciplinarity a transdisciplinarity. In: *World Literature Studies* 1 (18), 2009, č.3, s. 28 – 41.

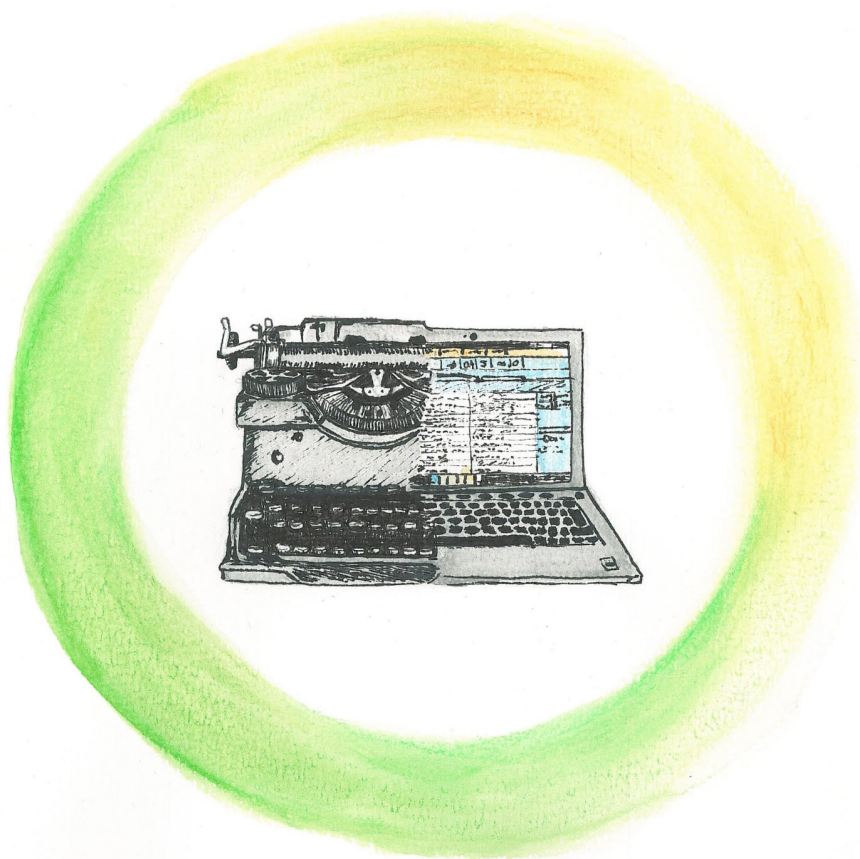
ŠABÍK, V.: Kritika a preklad. In: *Romboid*, 3, 1968, č. 2, s. 80 – 81.

ŠKVORECKÝ, J. O dvou zásadách kritiky překladu. In: *Dialog*, 1960, č. 4, s. 153 – 158.

ZAMBOR, J.: Kritika básnického prekladu dnes. In: *Romboid*, 22, č. 9, 1987, s. 15 – 20.

ZAMBOR, J.: Slovenský literárny preklad 2018 v kritickej reflexii. In: *Romboid*, LIV, 2019, č. 3, s. 71 – 90.

O AKTUALIZÁCII PREKLADU NA SLOVENSKOM A ZAHRANIČNOM PREKLADATEĽSKOM TRHU

Ivana Facáková

ifacakova@studenti.umb.sk

Abstract

This paper focuses on the ageing of a translation as well as the re-translation phenomenon. Its main aim is to provide a wide range of outlooks on both matters given by different Slovak and foreign theoreticians and other experts on the topic. It discusses other reasons for retranslation than just inevitable ageing of a translation because of the changing language presented by Anton Popovič. It also uncovers what external factors influence the translator and how they influence the process of a translation. The paper also raises awareness of time and space which are the key aspects of translation. It concludes with Koška's concept of a translation and his contribution to retranslation hypothesis.

Keywords: retranslation, ageing of a translation

Jav starnutia prekladu a jeho aktualizácie je stálym predmetom skúmania. Zaoberal sa ním už Popovič (1983). Tvrdil, že „... *opakovateľnosť prekladu súvisí so zmenami vo vývine jazyka, slovnodruhových postupov a so zmenou metakomunikačného kontextu dobového estetického čítania a vkusu*“ (Popovič, 1983, s. 262). Prekladá sa teda text, ktorý už bol preložený, alebo sa upravuje už existujúci preklad na základe originálu. Okrem zmien v jazykovom aparáte je dôvodov na nové preklady už preložených textov hneď niekoľko. Rôzni kritici a prekladatelia sa k nim stavajú odlišne. Pieters (2004, podľa Matthijssena, 2007) hovorí, že na to, aby sa preklad považoval za zastaraný, stačí päťdesiat rokov. Chesterman (2000, podľa Desmidtovej, 2009) priznáva, že prítomnosť skorších prekladov uľahčuje prijatie nových a aktualizovaných prekladov. Desmidtová (2009) uvádza, že sú v poslednej dobe aktualizáciou poznačené obzvlášť texty kla-

sických svetových diel, dokonca aj technické a vedecké texty. Bassnettová (2000, podľa Mathijssena, 2007) zdôrazňuje, že aktualizácia je najviac potrebná v dramatických textoch, v ktorých hovorená reč starne oveľa rýchlejšie ako písomný prejav. Za dôveryhodný príklad môžeme považovať známu Shakespeareovu tragédiu *Hamlet*, ktorej sa v rôznych kultúrach dostalo niekoľko aktualizovaných prevedení.

Francúzsky prekladateľ Berman (1990, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) tiež sformuloval teoretické hypotézy zamerané na aktualizáciu prekladu. Podľa jeho názoru je preklad neúplným aktom a každým jeho opätovným preložením sa môžeme pokúsiť o jeho vylepšenie. Poznamenal, že prvé preklady sú odsúdené k prirodzenému neúspechu. Bermanovi sekunduje Mathijssen (2007), ktorý považuje preklady kanonických textov rovnako za nedefinitívne a každá ďalšia aktualizácia prekladu by podľa neho mala predošlý preklad obohatiť.

Berman (1990, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) svoju hypotézu o neúplnom prelade dopĺňa o názor na starnutie prekladu. Zatiaľ čo čas originálu sa nikdy nezmení, preklad zaradený do určitej kultúry podlieha starnutiu tak rýchlo, ako rýchlo sa mení samotná cieľová kultúra. Ako tvrdí Hanna (2006, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008), hlavnou príčinou je starnutie samotného jazyka a potreba zmeny terminológie použitej v skorších prekladoch. Bakerová a Saldanhová pôsobia vo Veľkej Británii, poznajú teda miestny prekladateľský trh z prvej ruky a uvádzajú, že veľa aktualizovaných prekladov vzniká v krátkom časovom rozmedzí alebo dokonca paralelne, t. j. originálne dielo je preložené viacerými prekladateľmi naraz a v rovnakom čase. Potreba aktualizácie tak nabera iný rozmer a je jasné, že starnutie prekladu nebude jej jediným dôvodom.

Susam-Sarajevová (2003, podľa Mathijssena, 2007) tvrdí, že potreby cieľovej kultúry sú ďalším dôležitým motívom aktualizácie. Teóriu prirovnáva k nasledovnému: „*Udelenie viacnásobného vstupného víza cudzincovi závisí predovšetkým od prijímajúcich autorít*“ (Susam-Sarajeva, podľa Mathijssena, 2007, s. 18). Už Toury (1995, podľa Mathijssena, 2007) uvádzal, že aktualizované preklady majú prekonať nedokonalosti alebo vyplniť diery v cieľovom systéme, priniesť niečo, čo v ňom chýbalo. Zároveň dodáva, že každému z ďalších aktualizovaných prekladov patrí v kultúre, ktorá ho „hostí“, iné miesto, a to aj v prípade, ak boli vydané paralelne. Môžeme tiež spomenúť manipulačnú školu, ktorej súčasťou bol aj Hermans a vo svojom súbore spisov *The Manipulation of Literature* (1985) uvádza, že „... z pohľadu cieľovej literatúry každý preklad implikuje určitý stupeň manipulácie originálu za nejakým účelom“ (1985, s. 11). Hermans (1996, podľa Mathijssena, 2007) sa domnieva, že každý preklad je odrazom rôznych cieľových skupín s rôznymi záujmami. Mathijssen (2007) na základe tohto tvrdenia komentuje, že cieľová kultúra teda nie je homogénna, a tvrdí, že ideálny preklad neexistuje, čo potvrdzuje práve paralelná aktualizácia prekladov, ktorú sme už skôr explikovali.

Desmidtová (2009), rovnako ako Susam-Sarajevová, zdôrazňuje vplyv cieľovej kultúry na aktualizáciu prekladu. Hovorí, že translatológia sa zaoberá hypotézou o aktualizácii prekladu, ktorá tvrdí, že aktualizované preklady sú oproti prvým prekladom viac zamerané na cieľovú kultúru. Prvé preklady sa od originálu vzdiaľujú vo väčšej miere, pretože sú len akousi vstupnou bránou, ktorá určí, či text a jeho autor budú alebo nebudú v cieľovej kultúre akceptovaní. Desmidtová (2009) ďalej rozvíja, že prvý preklad je preto prispôsobený normám, ktoré určuje cieľová kultúra. Neskôr, keď sa preklad v cieľovej kultúre osvedčí a adaptuje sa, je

pripravený na potrebnú aktualizáciu, ktorá je tentokrát zacielená na východiskovú kultúru. Bensimon (1990, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) konkrétne hovorí o zachovaní špecifika originálu. Terminológia aj celkový štýl originálu sa prenesú do aktualizovaného prekladu.

Existuje aj mnoho praktickejších dôvodov, prečo sú preklady aktualizované. Americký translatológ Venuti (2003, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) hovorí o miestnej kuriozite, ktorou je nevedomosť prekladateľov o už vydanom preklade diela. Bakerová a Saldanhová (2008) vysvetľujú, že zlá komunikácia medzi vydavateľstvami môže skončiť vydaním dvoch simultánných prekladov, z ktorých sa oba pokladajú za prvotinu, no zároveň i aktualizovaný preklad.

Gambier (1994, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) uvádza iný dôvod, ktorým je ďalšia interpretácia prekladu s cieľom predstaviť dielo novej čitateľskej skupine. Príkladom je publikovanie detských reedícií známych literárnych klasík. Takáto aktualizácia alebo „recyklovanie“ už existujúcich prekladov literárnych klasík do nového šatu vychádza aj z čisto komerčných dôvodov. Ako uvádza Venuti (2003, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008), vydavateľstvá láka prestíž, zisk a zaručený predaj.

Pym (1998, podľa Mathijssena, 2007) hovorí, že preklady sú aktualizované i z dôvodu odlišných prekladateľských stratégií a noriem. Hlavne v prípade, keď je originál dostatočne komplexný, čím môže dôjsť k jeho rôznym interpretáciám. Zavádza pojem aktívnej a pasívnej aktualizácie. Pri pasívne aktualizovaných prekladoch nedochádza k rôznym interpretáciám, pretože sa tu podľa Pyma radia aktualizované preklady, ktoré sú poznačené rozdielnym geografickým a časovým aspektom. K aktívne aktualizovaným prekladom podľa neho dochádza na základe konfliktov me-

dzi skupinami ľudí v cieľovej kultúre, pretože spoločne zdieľajú rovnakú kultúru i priestor a ich interpretácie sa preto líšia. Tieto skupiny ľudí, ktoré prekladateľa do istej miery limitujú, viac definuje André Lefevere (1992).

Na základe uvedených východísk rôznych teoretikov tak medzi najčastejšie dôvody aktualizácie prekladu zaraďujeme:

- Podľa Bermana (1990) môže neúspech prvých prekladov napraviť každý ďalší aktualizovaný preklad. Tie vníma ako pokusy o vylepšenie tých predošlých.
- Hanna (2006, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) zdôrazňuje, že hlavnou príčinou starnutia prekladu je jazykový aparát, aktualizovaný preklad má šancu oživiť potrebnú terminológiu.
- Potreby cieľovej kultúry sú kľúčovým faktorom aktualizovaného prekladu, podľa Touryho (1995, podľa Mathijssena, 2007) do nej každý preklad prináša niečo nové, a to aj v prípade paralelne vydaných prekladov. Podľa Desmidtovej (2009) sa prvý preklad prispôsobuje normám cieľovej kultúry, každý ďalší je po adaptácii prvotiny viac zameraný na východiskovú kultúru.
- Ako sa zmieňujú Venuti, Bakerová a Saldanhová (2008), dôvodom aktualizovania prekladu na americkom a anglickom trhu môže byť aj nedostatočná komunikácia medzi vydavateľstvami. Dochádza tak k vzniku dvoch paralelne aktualizovaných prekladov.
- Podľa Gambiera (1994, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) má aktualizovaný preklad svojich priaznivcov aj pri publikovaní reedícií známych literárnych klasík. Dôvodom nie je iba „recyklovať“ tieto večne živé diela a odovzdať trvalý odkaz novým generáciám. Vydavateľstvá motivuje

i vidina komerčného zisku, ktorý aktualizované preklady zaručene prinášajú.

- Využitie iných prekladateľských stratégií zdôrazňuje Pym (2003, podľa Bakerovej a Saldanhovej, 2008) ako ďalší z podnetov pre aktualizáciu. Interpretácie prekladu sa odlišujú pri aktívne aktualizovaných prekladoch. K tým dochádza medzi skupinami ľudí v cieľovej kultúre, ktoré zdieľajú rovnakú kultúru a priestor.

Miera prekladateľovej slobody

Nasledujúcu podkapitolu by sme mohli začať známym citátom anglického spisovateľa Johna Donna (2019) „*No man is an island*“ (Žiaden človek nie je ostrovom). Básnik poukazuje na to, že človek na svete nie je sám, je obklopený ďalšími ľuďmi a v tomto duchu by sa malo odraziť aj jeho myslenie a činy. Metaforicky by sme mohli úlohu prekladateľa prirovnať k tejto myšlienke. Preklad neovplyvňuje len sám prekladateľ, nepracuje vo vákuu, pôsobia naňho rôzne externé faktory.

Ako sme už spomínali, Pym (1998, podľa Mathijssena, 2007) zastáva názor, že dôvodom aktualizácie prekladu sú predovšetkým nezhody nad prekladateľskými stratégiami spojené s prekladateľskými normami. Chesterman (1993, podľa Mathijssena, 2007) rozlišuje medzi profesionálnymi a recepčnými normami. Profesionálne normy podľa neho používa samotný prekladateľ, aplikuje akceptované pravidlá a stratégie prekladateľského procesu. Ďalej vysvetľuje, že recepčné normy sú stanovené recipientmi prekladu, od nich závisí, ako bude preklad vyzeráť. Prekladateľ skúša obe tieto normy rešpektovať. Podľa Chestermana (1993, podľa Mathijs-

sena, 2007) sú však recepčné normy nadradené profesionálnym normám. Pym (1998, podľa Mathijssena, 2007) na druhej strane zdôrazňuje úlohu prekladateľa. Tvrdí, že napriek iným faktorom ovplyvňujúcim prekladateľský proces, je za konflikt noriem zodpovedná predovšetkým samotná osobnosť prekladateľa. Priznáva však fakt, že preklad by nebol možným bez celej siete patrónov, vydavateľov a čitateľov.

Tento koncept rozpracoval Lefevere (1992) vo svojej teórii o patronáte, ktorý definuje ako „... sily (osoby, inštitúcie), ktoré môžu podporiť alebo zbrzdiť čítanie, písanie a opätovné prepisovanie literatúry“ (Lefevere, 1992, s. 15, prel. I. F.). Ako parafrázuje Gromová (2007), pod patronát patria jednotlivci i skupiny, inštitúcie, spoločenská trieda, politická strana, vydavatelia alebo média. Dohliadajú na to, aby literárny systém držal krok so zvyškom spoločnosti. Prekladatelia, kritici, učitelia literatúry a tlmočníci sú podľa Lefevera (1985) tiež dôležitou súčasťou patronátu.

Literárny systém tvoria tri zložky: ideologická, ekonomická a status. „Ideologická zložka určuje, aký by mal byť vzťah medzi literatúrou a inými spoločenskými systémami. Cez ekonomickú zložku patrón zaisťuje autorovi živobytie. Zložka status znamená, že patrón môže zaisťovať autorovi prestíž a uznanie“ (Gromová, 2007, s. 46). Ako ďalej Gromová (2007) opisuje, patronát je nediferencovaný vtedy, ak všetky tri zložky vykonáva jednotlivec alebo inštitúcia, povedzme v totalitnom režime. Diferencovaný je vtedy, keď každú zo zložiek vykonáva niekto iný, a to v prípadoch, keď komerčný úspech nezaručuje automaticky aj prestíž.

Pym (1998, podľa Mathijssena, 2007) sa zaoberal aj otázkou, čo sa stane, ak sa prekladatelia, klienti a trh dostanú do konfliktu. Todd (1992, podľa Mathijssena, 2007) poukazuje na príklad takéhoto sporu medzi prekladateľom Marnixom a patronátom pri pre-

klade zbierky starozákonných žalmov. Prekladateľ chcel preklad s využitím presnejších termínov, zatiaľ čo patronát chcel zjednodušenú verziu prekladu, vhodnú na spievanie. Toddov príklad dokazuje, že k takýmto konfliktom môže dôjsť, a rovnako zastáva názor, že prekladateľ s určitosťou potrebuje nejakú formu externej podpory, aby sa jeho preklad dostal k recipientom.

Časopriestorový faktor v preklade

Každé literárne dielo vzniklo v určitom čase a priestore. Rovnako je to aj so vznikom prekladu, no pri porovnávaní sa čas a priestor vzniku originálu a prekladu z hľadiska oboch kategórií, prirodzene, nezhodujú. V nasledujúcej podkapitole tieto rozdiely charakterizujeme v relácii originál – preklad a neskôr v relácii preklad – preklad.

„Pod pojmom čas v preklade rozumieme komunikačný rozdiel, ktorý vyplýva z faktu, že originál a preklad sa nerealizovali v rovnakom historickom (kalendárnom) momente“ (Popovič, 1971, s. 99).

Popovič (1971) na základe týchto rozdielov delí preklad na dva typy:

- preklad diela prekladateľovho súčasníka – synchronný preklad,
- preklad nesúčasného diela – prekladateľ robí nesúčasné aktuálnym a prístupným pre recipienta.

Ak zoberieme do úvahy tento rozdielny medzičasový aspekt, je zrejmé, že pri preklade druhého typu vzniká množstvo otázok a rébusov, s ktorými sa musí prekladateľ nesúčasného diela popasovať. Ako uvádza Hochel (1990, podľa Huřkovej, 2003), pri riešení týchto prekladateľských problémov sa môže riadiť známymi ponechávajúcimi (historizácia, exotizácia) alebo nahra-

dzujúcimi princípmi (naturalizácia, modernizácia). *„Historizujúci preklad je taký, v ktorom prevláda zacielenie na text vysielateľa literárneho oznamu. Prekladateľ plne rešpektuje kód vysielateľa, eliminuje vplyv svojho príjemcu, pretože sa chce „stotožniť“ s pôvodným kódom“* (Popovič, 1971, s. 100). Ak preklad modernizujeme, volíme súčasnú podobu jazyka a na rozdiel od historizujúceho prekladu všetky zložky podriaďujeme nárokom svojho súčasného príjemcu. Podľa Popoviča (1983) však môže práve modernizujúci preklad, ktorý predovšetkým hľadá na prijímajúcu kultúru z hľadiska vývinovej hodnoty prekladu, samotný vývin literatúry spomaliť.

Ako sme na začiatku uviedli, originál a preklad podliehajú nielen časovým, ale i priestorovým rozdielom. Medzipriestorový faktor je identický s medzikultúrnym faktorom, ktorý pracuje s kultúrou originálu a kultúrou prekladu. Lotman (1969, podľa Popoviča, 1971) vyčleňuje napätie dvoch kultúrnych priestorov ako semiotickú opozíciu *my* a *oni*. Pod kategóriu „*my*“ zaraďuje situácie v preklade, ktoré spôsobujú, že príjemca nevníma dielo ako preklad, pociť „prekladovosť“ sa stráca a pomyselné hranice kultúry prestávajú existovať. Skupina „*oni*“ je podľa neho situácia v preklade, v ktorej sa príjemca nachádza priamo v oblasti cudzej kultúry. Popovič (1971) vysvetľuje, že v tomto prípade príjemca nie je sám na takúto recepciu prekladu spôsobilý a je mu teda cudzia, alebo jeho kultúra nepozná danú tradíciu v prijímajúcom prostredí. Prekladateľovi teda odporúča brať medzipriestorový fakt do úvahy a snažiť sa v priestore medzi kultúrami balansovať. Nie vždy je to však možné a pri priveľkých priestorových výkyvoch príjemca pri čítaní textu prekladu môže naraziť na veľký výskyt prvkov originálu, čo nazývame exotizáciou. Podľa Popoviča (1971) sa to však netýka len kultúr odlišných historicky a geograficky, ale aj kultúr, ktoré geograficky nie sú až také vzdiale-

né, no rovnako vzájomne pociťujú absenciu jednotlivých tradícií. Naturalizácia je ďalším javom, ku ktorému môžeme v preklade dospieť. Nastáva v preklade vtedy, keď priestor cieľovej kultúry v texte prekladu prevažuje. Strednou cestou pre prekladateľa je vyrovnať napätie medzi cieľovou a východiskovou kultúrou, čo môže dosiahnuť pomocou kreolizácie, ktorú Popovič (1971, s. 113) opisuje ako „... zmiešanie dvoch kultúr v preklade, pri ktorej pole asociácií originálu je približne zhodné s polom asociácií významov v znakovom systéme textu.“

Na ponechávajúce a nahradzujúce princípy sa však názory líšia. Hochel (1990, s. 38) pokladá do istej miery využívanie prekladateľských princípov za „... klesanie kreativity prekladateľskej práce a stúpanie jej reprodukčnosti.“ Aj tu však platí, že ich voľba nie je v konečnom dôsledku iba na samotnom prekladateľovi, ale rovnako aj na „vyšších silách“, obmedzujúcich jeho slobodu, ktoré sme už spomenuli v koncepte Lefevera (1992).

Originál literárneho diela je neopakovateľný a nemenný. Avšak „... preklad akéhosi cudzojazyčného výtvoru má vždy charakter výpovede ako jednej z možných. Skutočnou črtou prekladov je teda ich mnohonásobnosť, opakovateľnosť“ (Balcerzan, podľa Popoviča, 1971, s. 105). V rovine preklad – preklad ide o potrebu aktualizácie prekladov. Preklad starne skôr ako originálne dielo. Nároky, ktoré sa naň kladú, sa menia každou generáciou. Ako sme uviedli v úvode práce, už Popovič (1983) tvrdil, že jeho opakovateľnosť súvisí hlavne s neustále sa meniacim jazykom.

Košková koncepcia prekladu

Fenoménom starnutia a aktualizácie prekladu sa zaoberal aj Koška (1995, podľa Bednárovej, 2014), ktorý obom týmto procesom

dáva nový význam. Tvrdí, že preklad nestarne len kvôli vyvíjajúcemu sa jazyku, ale starne situácia, v ktorej vznikol. Ako mnohí pred ním potvrdzuje, že prekladateľské interpretácie nikdy nie sú ukončené. Preklad sa po čase stáva zastaraným a je potrebné ho aktualizovať.

Koška sa zaoberal mnohými aspektmi prekladu a jeho reflexiu by sme do istej miery mohli nazvať revolučnou, i keď ju za svojho života nestihol dokončiť. Jeho samotná definícia pojmu preklad oponuje Popovičovi a jeho teórii o preklade ako o meta-texte v mnohých ohľadoch. Koška (1998, podľa Bednárovej, 2014) preklad nechápe ako text o texte, ale ako nové, originálne dielo, napísané v inom jazyku, dokonca ho označuje za nový žáner. Ako jeho hypotézu vysvetľuje Bednárová (2014, s. 114) *„... teórie nútia vytvárať ideál ,toho istého‘, čo odporuje téze, že v umení, v literatúre a v preklade nikdy nenájedme to isté, pretože tu ide o akt tvorivosti.“* Koška (1998, podľa Bednárovej, 2014) preklad chápe ako proces a zavádza pojmy interpretácia, interpretačná paralela a recepčná situácia. Označuje prekladateľa za interpretátora, ktorý má vytvoriť nový originál diela pomocou novej interpretácie diela. Táto *„výmena recepcnej situácie, výmena domova“* (Koška, podľa Bednárovej, 2014, s. 119) indikuje, že pre Košku neexistuje konečný preklad ani konečný originál, čo podporuje aktualizáciu tézu. Nová interpretácia je podľa neho podstatou prekladu, pri ktorej vždy dochádza k chybe zvanej posun. Koška však vníma posun pozitívne, hovorí, že bez neho nie je preklad prekladom. *„Je signálom, že interpretácia a jej objekt sú v jednom horizonte, je predpokladom umeleckej pôsobivosti a hodnoty“* (Koška, podľa Bednárovej, 2014, s. 128). Vzniká tým, *„... že sa v interpretácii stretnú dve „interpretačné paralely“ (dva svety, dve skúsenosti, dve polia zážitkovosti, názorov a pod.) – autorova a prekladateľova“* (Bednárová, s. 124).

Ako vysvetľuje Bednárová (2014), autor originálu a prekladateľ-interpretátor sa nachádzajú v určitom čase a priestore, v istej recepcnej situácii, ktorá sa neustále mení. Dopĺňa, že príjemcov vek, názory, estetické cítenie, vedomostná základňa a skúsenostný komplex tiež ovplyvňujú jeho interpretáciu diela a preklad. Pre Košku (1995, podľa Bednárovej, 2014) nemá dielo samo o sebe významy, ktoré by vyšli najavo po dlhom čase, tieto významy vznikajú z novej recepcnej situácie. Dielo minulosti nemá dnešný význam, ten mu dáva prekladateľ, ktorý dôveryhodne pozná túto novú situáciu.

Interpretačnou paralelou nazývame to, čo „... interpretátor za textom a v texte vidí, hľadá, nachádza... Je to paralelný svet interpretátora, krajina, jazyk, kultúra vo vzťahu k predlohe. IP je podmienkou prekladu“ (Koška, podľa Bednárovej, 2014, s. 124). Autor, prekladateľ a čitateľ dielo interpretujú inak, podľa ich vlastného paralelného sveta. Podľa Bednárovej (2014) preto rovnaké interpretačné paralely neexistujú. Túto tézu potvrdzoval už Popovič (1971, s. 99) vo svojom názore o existujúcom komunikačnom rozdiely, „... ktorý vyplýva z faktu, že originál a preklad sa nerealizovali v rovnakom historickom (kalendárnom) momente.“ Koška (1997) tvrdí, že každá doba má svoj generálny interpretans, ktorý umožňuje recepciu a interpretáciu literárneho diela.

Záver

Spomínané teoretické východiská nám poskytli pestrú škálu názorov translatológov a odborníkov na proces starnutia prekladu vrátane dôvodov na jeho aktualizáciu. Zistili sme, že preklad je považovaný za zastaraný už po dobe päťdesiatich rokov. Popovič (1983) zdôrazňoval, že jeho starnutie súvisí s vývinom jazyka

danej cieľovej kultúry. Túto hypotézu nám potvrdilo i niekoľko ďalších teoretikov. Skúmali sme však i ďalšie dôvody aktualizácie prekladu. Zaujímavosťou je, že k aktualizácii prekladov dochádza aj v krátkom časovom úseku. Aktualizácia tak nie je podmienená iba starnutím jazykového aparátu. Ďalším motívom aktualizácie sú potreby cieľovej kultúry. Každý preklad sa do určitej miery prispôsobuje normám rôznych cieľových skupín. Tie definoval Lefevere (1992) vo svojej teórii o patronáte, vďaka ktorej je preklad originálu podrobený určitému stupňu manipulácie. Zistili sme, že prekladateľa môže limitovať do veľkej miery nielen faktor času, ktorý spôsobuje starnutie prekladu, ale aj faktor priestoru. Oba si vyžadujú použitie individuálnych prekladateľských princípov. Naše zistenia uzatvorila Koškova koncepcia prekladu, ktorá sa tiež venuje potrebe aktualizácie prekladu. Okrem toho nám zdôrazňuje, aby sme preklad vnímali ako nové dielo, pretože vzniklo v novej recepcnej situácii, interpretačné paralely autora a prekladateľa sa líšia. To, že preklad starne a je potrebné ho aktualizovať, je nepopierateľným faktom. Zaujímavosťou je, že motivácia znovu prekladať už preložené diela nezostáva len pri starnutí jazyka, no siaha oveľa ďalej tak na slovenskom, ako aj na zahraničnom prekladateľskom trhu. Je potrebné mať poznatky o týchto iných motívoch, pretože téma aktualizácie v preklade je a stále bude aktuálna.

Použitá literatúra

Knihy:

BAKER, M. – SALDANHA, G. 2008. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York : Routledge, 2008, 704 s. ISBN 978-04115369305.

BEDNÁROVÁ, K. 2014. Ján Koška a jeho alternatívna interpretatívna koncepcia literárneho prekladu (Teória „chyby“). In VAJDOVÁ, L. a kol.: *Myslenie o preklade na Slovensku*. Bratislava : Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014, s. 111 – 133. ISBN 978-80-8101-868-8.

GROMOVÁ, E. 2007. Teoretické myslenie o preklade v 80. až 90. rokoch 20. storočia: André Lefevere a jeho systémová teória. In: VAJDOVÁ, L. (ed.): *Myslenie o preklade*. Bratislava : Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 40 – 55. ISBN 978-80-8101-006-4.

HERMANS, T. 1985. *The Manipulation of literature: studies in literary translation*. London : Croom Helm, 1985. 249 s. ISBN 9780709912767.

HOCHÉL, B. 1990. *Preklad ako komunikácia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, 148 s. ISBN 80-2200-003-5.

HUŤKOVÁ, A. 2003. *Vybrané kapitoly z teórie prekladu literárno-umeleckých textov*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Filologická fakulta, Katedra slovakistiky, 2003, 108 s. ISBN 80-8055-831-0.

LEFEVERE, A. 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York : Routledge, 1992, 176 s. ISBN 0-415-07699-4.

POPOVIČ, A. 1971. *Poetika umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1971, 168 s.

POPOVIČ, A. 1983. *Originál/Preklad*. Bratislava : Tatran, 1983, 362 s. ISBN 601-536-83.

VILIKOVSKÝ, J. 2014. *Shakespeare u nás*. Bratislava : Slovart, 2014, 312 s. ISBN 9788055611563.

Internetové zdroje:

DESMIDT, I. 2009. (Re)translation Revisited. In *Meta*, 2009, vol. 54, no. 4.[online].[cit. 2019-01-15]. Dostupné na: <<https://www.erudit.org/en/journals/meta/2009-v54-n4-meta3582/038898ar.pdf> >.

DONNE, J. Meditations XVII. 2019. In *The Literature Network*, 2019. [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na: < <http://www.online-literature.com/donne/409/>>.

MATHIJSEN, J. 2007. *The Breach and the Observance : Theatre re-translation as a strategy of artistic differentiation, with special reference to retranslations of Shakespeare's Hamlet(1777-2001)*. Utrechtská univerzita, 2007. [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na: <<http://www.dehamlet.nl/BreachandObservance.pdf>>.

**ANALÝZA PREKLADU VLASTNÝCH MIEN
V DIELE AKO SI VYCVIČIŤ DRAKA**

Kristína Palacková
kika.palackova@gmail.com

Abstract:

The study focuses on the comparison of the Slovak translation and the English original of proper names in the children's literature *How to Train Your Dragon* written by Cressida Cowell. The book was translated by Otakar Kořínek and published by the SLOVART publishing house in 2006. In the analysis, proper names are divided into categories based on the categorization of proper names. Subsequently, the original and translation forms of proper names are compared while analysing the semantics and form and translation strategies applied by Slovak translator. In selected cases of proper name translations, alternative translations are given.

Keywords: children's literature, translation of names, proper names, translation strategies

Detská literatúra má obrovský dosah na formovanie osobnosti mladého človeka. Obdobie detstva a mladosti úzko súvisí s rozvojom povahovej, citovej a intelektuálnej stránky dieťaťa. Deti sa snažia stotožniť s postavami, ktoré poznajú prostredníctvom literatúry, rady ich napodobňujú, a touto cestou si nenútene rozvíjajú rečové schopnosti, myslenie a emocionálnosť. Deti majú možnosť prostredníctvom literatúry a umeleckých obrazov v dielach zažiť rôzne životné situácie, premýšľať o správnosti konania hlavných postáv, vytvárať si názory a určovať postoje, hodnotiť a analyzovať situácie, rozvíjať pozornosť, zdokonaľovať sa v čítaní, gramatike a komunikácii (Kopál, 1987).

Detská literatúra sa môže javiť ako jednoduchá oblasť prekladu, keďže sa v nej nestretávame so zložitými pojmami a odbornými termínmi. Skutočnosť nás však môže prekvapiť. Zásadným

rozdielom pri preklade literatúry pre deti je príjemca. Literárne a jazykové schopnosti sú u detského čitateľa menej rozvinuté ako u dospelého, a preto by sa mal prekladateľ snažiť prispôbiť text vyjadrovaniu a vnímaniu dieťaťa (Gálová, 2011).

Detský čitateľ vníma prekladový text ako originál. Neuvedomuje si prítomnosť východiskového textu, čo prekladateľovi dáva väčšiu voľnosť vo výbere prekladateľských riešení. Táto skutočnosť nesie so sebou aj riziko väčšieho množstva posunov. Prekladateľ stojí pred zložitou úlohou, pretože musí zachovať autorovu myšlienku vyjadrenú v originálnom diele a zároveň ju prispôbiť detskému čitateľovi a jeho kultúre tak, aby mal z toho rovnaký čitateľský zážitok ako čitateľ originálu.

Dôležitou a zároveň aj neľahkou časťou prekladu, a to najmä ak ide o dielo detskej literatúry, je preklad vlastných mien. V skutočnom svete vlastné mená väčšinou nemajú významovú alebo informatívnu úlohu. V literatúre sa však môžeme stretnúť s vlastnými menami, ktoré odrážajú úmysel autora (Nordová, 2003). V dielach určených pre deti sa v mnohých prípadoch nachádza veľké množstvo sémanticky príznakových vlastných mien. To znamená, že preklad vlastných mien sa netýka len estetickej stránky textu, ale aj čitateľovej osobnosti a intelektu, a preto sa vlastné mená vo všeobecnosti prekladajú za pomoci rôznych metód a stratégií (Aguilera, 2008).

Pri sledovaní prístupu prekladateľov k vlastným menám v literárnych dielach zisťujeme odlišnosť názorov a postojov, pričom prekladatelia využívajú rôzne techniky v rámci jedného prekladaného diela.

V našej analýze sme sa opierali o zistenia výskumu Fernandes (2006), ktorý preklady vlastných mien v detskej literatúre delí na tri základné skupiny. Do prvej skupiny zaraďuje metódy,

ktoré zachovávajú rovnaký základ slova. Prvým a najjednoduchším spôsobom translácie je **ponechanie**. Je to postup, keď sa meno prepíše do cieľového jazyka v tej istej podobe, v akej sa objavuje aj v pôvodnom diele bez akýchkoľvek ortografických zmien.

Konvencia je postup, ktorý má svoje využitie pri preklade geografických objektov v prípade, že cieľový text má zaužívaný pojem pre určitý objekt, ktorý sa nachádza na cudzom území.

Transkripcia je prepis mena z jednej abecedy alebo grafického systému do takého, ktorý je používaný v cieľovom prostredí. Táto metóda využíva prispôbenie mena do cieľového jazyka s dôrazom na morfológiu, fonetiku, gramatiku a pod. V tomto kontexte je pojem transkripcia podobný tomu, ktorý opisuje Aubert (1994), čiže ide o synonymum pojmu transliterácia.

Transpozícia je definovaná Vinayom a Darbenetom ako postup, pri ktorom sa zamieňa slovný druh vlastného mena s úplným zachovaním významu.

Do druhej skupiny patria metódy, pri ktorých dochádza k zmene základu slova. Patrí sem **substitúcia**, čo je metóda, pri ktorej prekladateľ nahrádza mená východiskového jazyka a kultúry menami cieľového jazyka a kultúry, pričom z hľadiska formy a sémantiky nenachádzame vzťah medzi týmito slovami.

Ďalšou metódou je **fonologická výmena**. Pri fonologickej výmene autor nahrádza meno východiskového jazyka iným menom cieľového jazyka a kultúry, pričom dbá na zvukovú podobnosť oboch foriem (Aguilera, 2008). Na rozdiel od substitúcie, keď sledujeme úplné nahradenie mena, v tomto prípade prekladateľ meno nahrádza len čiastočne so zachovaním zvukovej analógie, a preto sa tento postup občas nazýva aj čiastočnou substitúciou.

Znovuvytvorenie je kreatívna metóda, ktorá sa používa pri menách, ktoré vymyslel autor. Prekladateľ sa snaží dosiahnuť rov-

naký efekt u čitateľa v cieľovej kultúre, aký malo pôvodné meno na čitateľa vo východiskovej kultúre. Znovuvytvorenie sa líši od substitúcie tým, že lexikálne jednotky sa nenachádzajú vo východiskovom ani v cieľovom jazyku.

Treťou skupinou je **vynechanie** alebo **pridanie**, čo sa pokladá za nežiaduce postupy pri akomkoľvek preklade (Fernandes, 2006).

Nadobudnuté teoretické poznatky sme využili pri analýze prekladu vlastných mien diela detskej literatúry od autorky Cressidy Cowellovej. Dielo s názvom *Ako si vycvičiť draka* je prvou z dvanástich kníh série, ktorá bola publikovaná v roku 2003 v Spojenom kráľovstve. Hlavným hrdinom príbehu je malý chlapec menom Štikút Strašný Šfukovec III. z kmeňa Chlpatých chuligánov. Štikút je synom a následníkom náčelníka kmeňa. Vikinskí hrdinovia sú mocní a dokážu skrotiť najnebezpečnejšie tvory sveta, Štikút je ale úplný opak typického Vikinga – slabý, neoblúbený, bojazlivý a slabomyseľný. Dielo opisuje vtipné situácie zo života hlavného hrdinu, ktoré sú zároveň nositeľmi hlbokých myšlienok.

Vďaka tejto publikácii bola autorka v roku 2015 odmenená cenou časopisu *Philosophy Now*, ktorú v minulosti získali osobnosti ako Noam Chomsky, Raymond Tallis a Ben Goldarce. Cowellová sa tak stala prvou autorkou detskej literatúry, ktorá získala cenu za boj proti ľudskej hlúposti. Časopis vyzdvihuje jej tvorivý opisný jazyk plný humoru a vzrušenia a pozoruhodný spôsob, akým vsúva mladým čitateľom hlboké úvahy o dôležitých emocionálnych, morálnych, politických a etických témach (Flood, 2015).

Publikáciu preložil do slovenského jazyka Otakar Kořínek, popredný slovenský prekladateľ, ktorý sa o. i. zameriava najmä na preklad klasických diel z anglofónnej literatúry, ale aj na súčasnú tvorbu. Počas svojej prekladateľskej tvorby preložil už vyše

dvesto literárnych diel a za mnohé preklady bol ocenený.

Pred samotnou analýzou sme si prečítali originálnu a prekladovú verziu diela, pretože často je kontext kľúčový pre pochopenie významu vlastného mena. Neskôr sme vlastné mená kategorizovali do skupín podľa delenia vlastných mien. Analýza prebiehala v niekoľkých etapách. Začínali sme lexikálnou analýzou vlastného mena vo východiskovom jazyku, pričom sme sa snažili odhaliť zámer autorky pri tvorbe vlastného mena. Postupne sme sa dostali k prekladateľovej koncepcii a použitým prekladateľským stratégiám. V mnohých prípadoch sa stotožňujeme s prekladateľskými riešeniami Otakara Kořínka a jeho preklady považujeme za funkčné. V niektorých situáciách objasňujeme odlišný pohľad na danú problematiku a ponúkame aj vlastné alternatívne riešenia prekladu.

BIONYMÁ

Antroponymá

V tejto časti analyzujeme osobné mená živých a kvázi živých bytostí.

Hiccup Horrendous Haddock the Third – Štikút Strašný Šťukovec III.

Hlavnou postavou celej knižnej série je desaťročný chlapec z vikinského kmeňa menom Štikút Strašný Šťukovec III. Slovo *hiccup* v preklade z angličtiny znamená štikútka. Prekladateľ pri preklade interpretoval všeobecné podstatné meno, ktoré v texte vystupuje ako vlastné podstatné meno. Ekvivalent slova *hiccup* je v slovenskom jazyku vo forme podstatného mena ženského rodu, a preto prekladateľ musel prispôbiť jeho formu do mužského tvaru. Podľa slovníka *Oxford Dictionary* je jednou z definícií slova *hiccup* „A temporary or minor problem or setback.“

(Dočasný alebo menší problém, alebo nezdar.) Táto definícia šťastí opisuje malého Štikúta. Štikútov otec by si prial, aby jeho syn pripomínal Vikinga vzhľadom aj zmýšľaním. Otcovo sklamanie je však len dočasné, pretože na konci prvej knihy sa Štikút preukáže svojou bystrosťou, čím zachráni celý ostrov. Slovenské slovo štikútka nie je nositeľom tohto významu. Pre hlavnú postavu nie je špecifické, že štikúta, a preto pokladáme tento preklad za hravý, ale významovo nie dostatočne výstižný.

Vikingovia verili, že hrôzostrašné mená odstrašia škriatkov a trolov. Možno práve to je dôvodom mena *Horrendous*, v preklade *Strašný*. Prekladateľ sa držal originálu a zachoval pôvodné poradie mien. V tomto prípade by bolo vhodné premiestniť prívlastok *Strašný* na posledné miesto, čím by vzniklo meno Štikút Šfukovec III. *Strašný*, podobne ako je to v kráľovskom titule Ivana IV. Hrozného.

Pri preklade mena *Haddock* sa prekladateľ zameral na zachovanie aliterácie. Aj napriek tomu, že slovenský preklad slova *haddock* znamená *treska*, prekladateľ použil koreň slova šfu-ka a pridal derivačnú morfému *-ec*, ktorá sa používa pri tvorení označenia obyvateľov určitej geografickej časti, mesta, obce, ako napríklad Šuranec, Oravec a podobne. Zo sémantického hľadiska nachádzame jasnú spojitosť medzi menami *Haddock* a Šfukovec, keďže koreň oboch slov je odvodený od druhu ryby. V diele nie je žiadna situácia, pre ktorú by bolo dôležité rozlíšiť presný druh ryby v mene hlavného hrdinu, a tak tento preklad pokladáme za adekvátny.

V knihe je možné nájsť situácie, keď je Štikút prezývaný *Useless*, v slovenskom znení *Nanič*. Navrhujeme alternatívu *Niktoš*.

Snotface Snotlout – Soplinos Surovec

Charakteristickým znakom Soplinosa sú jeho obrovské nozdry, od čoho sa odvíja aj jeho meno. Prekladateľ sa pri preklade mena *Snotface* zameral na zdôraznenie tejto charakteristickej črty, čím vznikol preklad *Soplinos*. Myslíme si, že vhodný preklad by bol aj *Sopľoksicht*, čo by vo väčšej miere odrážalo originálny názov a zároveň by to opisovalo aj charakter postavy, keďže Slovník súčasného slovenského jazyka uvádza ako jeden z významov slova *ksicht* „nesympatický, neprijemný človek.“

V pôvodnom mene sa nachádza aliterácia opakovaním slova *snot*. V preklade je aliterácia čiastočne zachovaná tým, že sa obe slová začínajú písmenom s, ale neopakuje sa celé slovo. Dôvodom tohto je pravdepodobne fakt, že slovenské slovo *sopel'* je dvojslabičné. Spojením slov *sopel'* a *nos* vzniklo trojslabičné slovo *soplinos*. Ak by sme sa snažili spojiť slová *sopel'* a *surovec*, vzniklo by príliš dlhé päťslabičné slovo, ktoré by neznelo dobre, a to najmä v diele určenom pre deti.

Gobber the Belch – Pahlt Grgavý

Z kontextu prvej časti knižnej série nie je jasné, prečo je táto postava pomenovaná *Gobber the Belch*. Nikde v texte nenachádzame bližšiu charakteristiku, ktorá by nám naznačila spojitosť medzi menom a vlastnosťami alebo výzorom postavy. V *Cambridge Dictionary* a *Oxford Dictionary* sa nenachádza slovo *gobber*. Môžeme predpokladať, že autorka toto slovo odvodila od slovesa *gob*, ktoré sa používa v britskej neformálnej angličtine s významom *pl'ovať*. Ďalšou z možností je, že upravila formu podstatného mena *gobbler*, ktorého hlavný význam je „A person who eats greedily and noisily.“

(Človek, ktorý je nenásytne a hlučne.) Podľa prekladu je zrejmé, že prekladateľ sa priklonil k druhej možnosti. Slovo *pahlt* je vymyslené slovo utvorené od prídavného mena *pahltný*. Ak by však bolo zámerom autorky vyjadriť prvý význam, čiže *plávať*, postava by sa mohla volať *Pluvák*.

Priezvisko *the Belch*, tak ako aj krstné meno postavy, je preložené ako *Grgavý*. Prekladateľ prispôbil tvar podstatného mena vo východiskovom texte za tvar prídavného mena v cieľovom texte, čo je príznačné pre tvary priezvisk v slovenčine.

Stoick the Vast – Chladnobrv Obrovský

Chladnobrv je náčelníkom kmeňa Chlpatých Chuligánov. Krstné meno *Stoick* je pravdepodobne odvodené od slova *stoic*. Aj v slovenskom jazyku existuje výraz *stoický*, čiže zástanca stoicizmu. Jedným zo synonym tohto výrazu je *chladnokrvný*. Slovo *chladnokrvný* je často používané v spojitosti s vrahami/vraždami. Prekladateľ spojením interpretácie a slovnej hry vymyslel meno *Chladnobrv*. V slovenskom jazyku výraz *ani brvou nepohnúť* znamená zostať pokojný. Myslíme si, že vďaka použitiu slovnej hry znie meno *Chladnobrv* jemnejšie a neutrálnejšie. Navyše tento tvar lepšie odzrkadľuje význam pôvodného mena, čiže opisuje človeka, ktorý je rozvážny, uvažuje triezvo a nekoná pod náporom emócií.

Baggybum the Beerbelly – Tučo Pivobruch

Prekladateľ preložil vymyslené krstné meno *Baggybum* ako *Tučo*, čo je tiež vymyslené slovo odvodené od slova *tučný*. Použitým prekladateľským postupom bolo znovuvytvorenie. Týmto prekladom sa nepodarilo zachovať aliteráciu, ktorú môžeme pozorovať vo východiskovom texte.

Pre zachovanie aliterácie by sme navrhovali vymeniť *Tučo* slovom *Pupkáč*, keďže toto slovo tiež opisuje tučného človeka. Týmto spôsobom by vzniklo meno *Pupkáč Pivobruch*.

Profesor Yobbish – Profesor Pako

Pri čítaní sme sa dostali k vtipnému momentu, keď sa v knihe nachádza ďalšia kniha, ktorá obsahuje čiarový kód, rok vydania, autora, vydavateľstvo a iné informácie, ktoré má publikácia zahŕňať. Čo sa obsahu týka, kniha má jednu kapitolu a v nej jedno pravidlo, ktoré hovorí, že drak sa dá vycvičiť len jediným spôsobom – krikom. Neskôr sa ukáže, že dlhoročný výskum autora bol úplne zbytočný, pretože takáto metóda výcviku nefunguje. Autor knihy *Ako si vycvičiť draka* je *Profesor Pako*.

V cieľovom texte je profesorovo meno *Pako*. Týmto ekvivalentom vznikla v mene aliterácia, čo môžeme čiastočne pokladať za pridanie estetickej funkcie do prekladu v porovnaní s východiskovým tvarom.

Valhallarama – Valhallarama

Valhallarama je mama Štikúta a manželka Chladnobrava Obrovského. Ide o meno, ktoré sa skladá z dvoch mien, a to *Valhalla* a *Rama*. V škandinávskej mytológii sa slovom *Valhalla* označuje miesto, kde žijú vo večnosti padlí hrdinovia.

Oxford Dictionary hovorí, že meno *Rama* patrí hinduistickému ideálu muža, ale niektorí ho považujú za najvyššieho boha. *Urban Dictionary* pokladá za najlepšiu definíciu mena *Rama*: „... an amazing trustworthy person who will always be there for you...” (úžasný a dôveryhodný človek, ktorý tu vždy bude pre vás...).

Prekladateľ ponechal v preklade meno v pôvodnej podo-

be. Domnievame sa, že detský čitateľ východiskového textu má porovnateľné poznatky z oblasti severskej mytológie a významu vlastných mien ako čitateľ cieľového textu, takže pokladáme tento preklad za adekvátny.

Terrible Tuffnut – Chochláč Chmúrny

Pri tejto postave si čitateľ nie je istý tým, či patrí do kmeňa Chlpatých Chuligánov alebo Dubohlavov. V pôvodnom mene sa nachádza aliterácia, ktorá je prenesená aj do prekladu. Slovo *tuffnut* v angličtine neexistuje, ale foneticky sa veľmi podobá na frazeologizmus *tough nut*, čo označuje nepríjemnú osobu, s ktorou sa ťažko vychádza.

Urban Dictionary pokladá za najlepší význam slova *tuff* prídavné meno, ktoré opisuje nešťastnú udalosť. Od toho sa zrejme odrážal aj preklad, konkrétne prívlastok *chmúrny*. Dôvod použitia slova *chochláč*, čo je severský vták, nám nie je jasný. Jedinú motiváciu vidíme v zachovaní aliterácie, čo pokladáme za vhodné riešenie aj na úkor významu. V prípade *Chochláča Chmúrneho* môžeme povedať, že ide o znovuvytvorenie vymysleného vlastného mena, ktoré je založené na fonetickej podobnosti.

Zoonymá

V tejto skupine sa zameriame na analýzu prekladu vlastných mien zvierat.

Fiddlesticks – Chlpochvost

Chlpochvost je Štikútova mačka. *Fiddlesticks* sa v neformálnej angličtine používa na vyjadrenie nesúhlasu. Prekladateľ použil spôsob translácie nazývaný substitúcia, pretože nahradil existujúcu lexikálnu jednotku východiskového jazyka

vo forme vlastného mena zloženinou slov *chlp* a *chvost*, čím vzniklo vymyslené meno *Chlpochwost*. Medzi východiskovým a cieľovým menom nenachádzame spojitosti z hľadiska sémantiky ani formy.

Horrorcow – Hrôzokrav

Drak Rybonoha bol úplne obyčajný a vôbec nie strašidelný. Keďže vyzeral ako krava a jeho majiteľ chcel aspoň jeho menom nahnať strach, pomenoval ho *Hrôzokrav*.

Slovo *cow* podľa *Oxford Dictionary* označuje zviera ženského pohlavia, a preto nerozumieme odstráneniu relačnej morfémy *-a*, čo spôsobilo, že toto meno naberá formu podstatného mena mužského rodu. Navrhujeme, aby meno zostalo v znení *Hrôzokrava*, pretože z diela nie je jasné, či je drak mužského alebo ženského pohlavia.

Brightclaw – Ostropazúr

Ďalší drak, ktorý sa spomína len v súvislosti s Dračím obradom. Vlastné meno je zloženina dvoch slov. Slovo *bright* je preložené ako *ostrý*. Význam tohto slova sa spája najmä s farbou alebo s inteligenciou človeka. Podľa *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* je jedným z významov slova *ostrý* napríklad *bystrý*, *výborný*, používaný najmä v slovnom spojení *ostrý zrak*, *ostrý rozum*. V spojení so slovom *pazúr* slovo *ostrý* evokuje skôr význam *nabrúsený*, *pichľavý*. Ďalším prekladom by mohlo byť *Bystropazúr*, čím by sa vypustil význam ostrosti.

Etnonymá

Etnonymá sú vlastné mená, ktoré pomenúvajú príslušníkov národa, v našom prípade príslušníkov kmeňa.

Meatheads – Dubohlavi

Je to pomenovanie príslušníkov kmeňa Dubové hlavy, ktorí žijú na Dubohlavých ostrovoch. V deň záverečnej skúšky prichádzajú na ostrov Berk, aby si nováčikovia zmerali sily proti Chlpatým Chuligánom a zložili tak skúšku dospelosti.

Slovo *meat* primárne označuje jedlo, mäso. *Oxford Dictionary* uvádza význam frazeologizmu *easy meat*: „A person who is easily overcome or outwitted.“ (Človek, ktorého je jednoduché prekonať alebo oklamať.) Týmto významom, ktorý sa používa v neformálnej angličtine, možno autorka chcela naznačiť, že Chlpatí Chuligáni majú značnú prevahu pred *Dubohlavmi*. V prípade, že by išlo o zámer autorky naznačiť menom hlúposť členov kmeňa, súhlasíme s prekladom a prekladateľovou interpretáciou vlastného mena.

GEONYMÁ

Oronymá

Sú vlastné mená vrchov, jaskýň, dolín, priepastí.

Porpoise Point – Delfíní mys

Porpoise je morský cicavec podobný delfínovi. Autor použil slovo delfín zrejme z dôvodu, že detskému čitateľovi je toto slovo známejšie ako slovenský ekvivalent *sviňucha*. Na druhej strane do konceptu knihy by sa viac hodil názov, ktorý by zahrnul toto slovo, napríklad *Mys morskej sviňuchy*. Pre deti by bolo jednoznačné, že ide o morského živočícha. Slovo *point* je preložené ako *mys*. Na mape ostrova, ktorá je súčasťou diela, pozorujeme, že toto miesto je výbežok pevniny do mora, takže tento preklad je vhodný.

Choronymá

Patria sem vlastné mená krajín, štátov, okresov, krajov, svetadielov a podobne.

Berk – Berk

Berk je názov vetristého a divokého ostrova, na ktorom žijú Vikingovia. Vo východiskovom a cieľovom texte sa názov ostrova vyskytuje v rovnakej forme, takže prekladateľ využil prekladateľský postup nazývaný ponechanie.

Anglické slovo *berk* je podľa slovníka slangové slovo, ktoré sa používa na označenie hlúpej osoby. Vo východiskovej kultúre môže takto pomenovaný ostrov vyvolávať u čitateľa negatívne konotácie. Napríklad môže vzbudiť dojem, že na ostrove žijú hlúpi ľudia. Čitateľ cieľového textu si sťažka spojí tento názov s akýmkoľvek významom alebo pocitom, pretože v slovenskom prostredí je toto slovo neutrálne.

CHRÉMATONYMÁ

Logonymá

V tejto časti sa zameriame na názvy firiem.

Big Axe Books Ltd – Knihy veľkej sekery, s. r. o.

Je to vydavateľstvo, ktoré vydalo knihu Profesora Paka. Prekladateľ preložil názov vydavateľstva, ktorý je v pôvodnom texte *Big Axe Books Ltd*. Prekladový názov znie *Knihy veľkej sekery, s. r. o.* Prekladateľ preložil názov pomocou príslušných významov v slovenčine a skratku *Ltd* preložil skratkou, ktorá sa používa na označenie podobného typu firmy na území Slovenska, čiže *s. r. o.*

Ergonymá

Patria sem mená inštitúcií, organizácií a spolkov.

Tribe of the Hairy Hooligans – kmeň Chlpatých Chuligánov

Ide o názov hlavného vikinského kmeňa, žijúceho na ostrove Berk. Typickým a veľmi dôležitým znakom všetkých Chuligánov sú vlasy a brada. Sú symbolom mužnosti, sily a hrdinstva. Slovo *hairy*, okrem *chlpatý*, *zarastený*, *vlasatý*, v hovorovej angličtine nesie význam *nebezpečný*, *hrozivý*.

Prekladateľ dbal na zachovanie aliterácie v názve a slovo *hairy* preložil ako *chlpatý*.

Slovo *hooligan/chuligán* je fiktívne priezvisko írkej rodiny, ktoré pochádza z anglickej kabaretnej piesne 19. storočia. V oboch jazykoch toto slovo označuje „...mladého človeka, ktorý na verejnosti robí výtržnosti, bije sa, provokuje, úmyselne narúša verejný poriadok.“ Navyše aj forma týchto slov je podobná.

Akcionymá

V rámci tejto kategórie sme analyzovali vlastné mená dejinných udalostí, obradov, konferencií, súťaží a podobne.

Dragon Initiation Programme – Dračí obrad

Dračí obrad je rituál zrelosti kmeňa Chlpatých Chuligánov. Na základe obradu sa chlapci stanú plnohodnotnými členmi kmeňa.

Initiation Programme prekladateľ interpretoval ako *obrad*. Slovník slovenského jazyka definuje slovo *obrad* ako „ustálený, predpísaný, ustanovený postup pri istých úkonoch, ustálená, predpísaná vonkajšia forma nejakého úko-

nu (najmä náboženského, cirkevného, slávnostného ap.).“

V prípade *Dračieho obradu* skutočne hovoríme o slávnostnej udalosti, ale v preklade nie je na prvý pohľad jasné, že táto udalosť je určená najmä na prijatie nových členov do kmeňa. V originálnom názve je tento význam zastúpený slovom *initiation*, čo je proces prijímania niekoho do tajnej skupiny, často súvisiaci s rituálmi. Slovenský názov by mohol byť napríklad *Dračí prijímací obrad*, pretože ide o skúšku dospelosti, na základe ktorej sú chlapci právoplatne prijatí do kmeňa.

Chrononymá

V tejto časti sme venovali vlastným menám, ktoré pomenúvajú pamätné dni, sviatky, obdobia a iné.

Thor'sday Thursday – Thorov Utorok

Je to udalosť pomenovaná po bohovi menom Thor. Slovná hra, ktorá vznikla vo východiskovom mene *Thor'sday Thursday*, nie je náhodná. V anglickom jazyku je štvrtok pomenovaný podľa boha Thora. Predpokladáme, že prekladateľ sa rozhodol v preklade zameniť štvrtok utorkom kvôli fonetickej podobnosti slov *Thor* a *utorok*. Detský čitateľ nemá znalosti etymológie anglických dní v týždni a z textu nevyplýva dôležitosť zachovania presného dňa, a preto si myslíme, že snahu aspoň čiastočne zachovať slovnú hru môžeme vnímať pozitívne.

V našom výskume sme sa primárne venovali antroponymám a zoonymám, čiže vlastným menám osôb a zvierat. Kořínek preniesol význam funkčných mien vďaka kreatívnemu prístupu k prekladu. Pomerne často sa objavovalo v texte aj ponechanie, čo

znamená, že mená boli prenesené do cieľového jazyka v presne tej istej podobe, v akej sa nachádzajú aj vo východiskovom jazyku. Z ostatných prekladateľských metód Kořínek využil znovuvytvorenie a substitúciu. V prekladovom diele sme sa nestretli s najmenej odporúčanými postupmi, ktorými sú vynechanie a pridanie, čo vnímame ako pozitívny fakt.

V istých prípadoch je možné badať posuny, ktoré sú spôsobené najmä odlišnosťou jazykových systémov, v dôsledku čoho nebola v preklade dodržaná aliterácia, jednoslovné meno bolo preložené viacslovným a kvôli zachovaniu slovnej hry bol čiastočne vypustený význam mena. V prekladovom diele nachádzame vlastné meno, ktoré je ponechané v pôvodnom znení, ale na rozdiel od východiskovej kultúry sa vytrácajú v cieľovej kultúre možné konotácie spojené s ním. Stretli sme sa s prípadmi, keď prekladateľ bez zrejmeého dôvodu zmenil vo východiskovom texte rod alebo farbu zvieräťa, čo ovplyvnilo aj vlastné meno, alebo so situáciou, keď nie je presne preložený význam aj napriek tomu, že cieľový jazyk to dovoľuje. Na druhej strane v dvoch menách bol cieľový text formálne obohatený o aliteráciu a slovnú hru na mieste, kde sa v pôvodnom texte nenachádzala.

Analýza ukázala, že v diele Cressidy Cowellovej s názvom *Ako si vycvičiť draka* sa stretávame najmä so sémanticky motivovanými slovami, ktoré vystupujú vo funkcii vlastného mena. Pokladáme za veľmi dôležité preniesť ich význam do cieľového jazyka, pretože vo väčšine prípadov detskému čitateľovi naznačia vzhľad alebo povahu literárnej postavy, bez čoho by zážitok z čítania knihy nebol úplný. Kľúčové je zachovať nielen význam, ale aj určité formálne črty, akými sú hlavne aliterácia a slovné hry.

V niektorých prípadoch sa vo východiskovom texte nachádzali funkčné mená, ktorých význam nebol z kontextu knihy jasný,

a tak môžeme len predpokladať autorkinu motiváciu pri vytváraní mena a s tým súvisiacu správnosť prekladateľských riešení.

Detská literatúra sa môže javiť ako jednoduchá oblasť prekladu, keďže sa v nej nestretávame so zložitými pojmami a odbornými termínmi. Skutočnosť nás však môže prekvapiť, pretože prekladateľ sa musí vžiť do kože dieťaťa a pozerať sa na text detskými očami. Musí si uvedomiť, pre akú vekovú skupinu detí je originálne dielo určené, a tento fakt zohľadniť pri výbere vhodnej lexiky a prekladateľských stratégií. Analýzou diela sme sa presvedčili, že obzvlášť náročným krokom pri preklade diel detskej literatúry je preklad vlastných mien.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

AGUILERA, E. C. 2008. *The Translation of Proper Names in Children's Literature*. [online]. Dostupné na: <<http://anilij.uvigo.es/docs/revista/2009.pdf#page=47>>

CAMBRIDGE DICTIONARY. [online]. Dostupné na: <<https://dictionary.cambridge.org/>>

COWELL, C. 2003. *How to Train Your Dragon*. London : Hodden Children's Books, 2003, 227 s. ISBN 978 0 340 99907 3.

COWELL, C. 2006. *Ako si vycvičiť draka*. Bratislava : SLOVART, spol. s. r. o., 2006, 220 s. ISBN 978-80-556-1040-5.

COWELL, C. 2017. [online]. Dostupné na: <<https://www.cressida-cowell.co.uk/>>

FERNANDES, L. 2006. *Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play* [online]. Dostupné na: <<https://www.iatis.org/images/stories/publications/new-voices/Issue2-2006/fernandes-paper-2006.pdf?fbclid=IwAR2nCuWudIk9tZrXri8seOjFuwl3Vbww5Z7lAzdYCgcHv28B2sjBKVqpyQo>>

FLOOD, A. 2015. *Children's author Cressida Cowell scoops philosophers' award for fight against stupidity* [online]. Dostupné na: <<https://www.theguardian.com/books/2015/oct/22/cressida-cowell-how-to-train-your-dragon-philosophy-now-award-fight-against-stupidity>>

GÁLOVÁ, S. 2011. Špecifika prekladu tzv. tretieho jazyka v beletristických textoch. In *Tradícia a inovácia v translatologickom výskume*, Zborník z 1. medzinárodnej translatologickej konferencie doktorandov. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2011, s. 33 – 36. ISBN 978-80-8094-740-8.

KOPÁL, J. – TUČNÁ, E. – PRELOŽNÍKOVÁ, E. 1987. *Literatúra pre deti a mládež*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987, 234 s.

LITERÁRNE INFORMAČNÉ CENTRUM. aktualizované 2019. [online]. Dostupné na: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/otakar-korinek#curriculum_vitae>

NORDOVÁ, Ch. *Proper Names in Translation for Children*. 2003. [online]. Dostupné na: <<https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2003-v43-n1-2-meta550/006966ar/>>.

OXFORD DICTIONARIES. [online]. Dostupné na: <<https://en.oxforddictionaries.com/>>

SLOVENSKÉ SLOVNÍKY. [online]. Dostupné na: <<http://slovniky.juls.savba.sk/>>

URBAN DICTIONARY. [online]. Dostupné na: <<https://www.urbandictionary.com/>>

Poznámka autorky: Slovenské i anglické slovníky, ktoré sme pri zostavovaní práce využívali, sú dostupné online, jednotlivé heslá nemajú uvedené vročenie.

O PREKLADĚ HUMORU

Ivana Staviarska

Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

ivana.staviarska@gmail.com

Abstract

This paper addresses humour in translation as a culture-specific element and aims to demonstrate that general theory of translation and equivalence is not applicable to the translation of texts saturated with humour of various nature due to the necessity of orientation towards target reader. The paper also focuses on translation of humour fiction *How to be an Alien* by G. Mikes (1946) and emphasizes the creative approach of translator – in terms of humour – towards the readers.

Key words: humour translation, faithfulness, adequate translation, skopos theory, reader-oriented strategy

*Ak by „tvorivá doslovnosť“ v umení bola možná,
umenie by už nebolo umením.
(Blahoslav Hečko, 1991)*

Translatológia sa nepodobá matematike, v ktorej má všetko svoju logiku, postupnosť úkonov, všetko je presne zadefinované a má svoje miesto a limity. Translatológia sa neustále mení. Mohli by sme povedať, že sa mení od prekladu k prekladu, pretože rozhodovací proces jednotlivcov je vždy iný a do hry vstupuje stále iný „materiál“. Na základe nových teórií, koncepcií alebo polemík často vznikajú nové normy, ktorých sa prekladateľská societa (alebo len jej časť) niekedy aj nevedome drží a na ich základe pristupuje k prijímaniu „inakosti“. Bielym miestom, ktoré však nepodlieha normám, je preklad humoru v umeleckých textoch, preto je špecifickou oblasťou skúmania a búra zaužívané normy.

Vo všeobecnosti z translatológie čerpáme (okrem iného) aj dookola prízvukované formulky – vernosť originálu, invariant a neustále skloňovaná ekvivalencia. Translatológia 21. storočia po-

kračuje v tejto tradícii, a tak, ak sú tieto kritéria splnené, môžeme hovoriť o „dobrom preklade“. Je to však naozaj tak? Nepochybne ide o veľmi dôležité a relevantné prekladové aspekty, ktoré by sme mali mať na pamäti aj pri umeleckom preklade, no otázne je, či sa vernosť originálu alebo snaha dosiahnuť čo najvyšší stupeň ekvivalencie niekedy nemíňa účinku v cieľovej kultúre, o to viac, ak ide o preklad humoru.

Prečo sa teda nemôžeme riadiť zaužívanými pravidlami (normami)? Kľčovité lipnutie na dvoch spomínaných aspektoch v rámci problematiky prekladu humoru bez pochyb prinesie ochudobnenie prekladu o komické pasáže, ale aj následné ochudobnenie recipienta o humornú dikciu v diele, ktorá je jeho nosným pilierom. Do hry tiež vstupuje situačný a sociokultúrny kontext prijímateľa, ktorý vo väčšine prípadov nemá styčné body s prostredím, v rámci ktorého funguje originál. Višanová (2015) tvrdí, že humor je jazykovým špecifikom, no priberá aj aspekty kultúrneho špecifika. Autorka ďalej uvádza aj dva druhy humoru – jazykový a referenčný –, s ktorými sa v literatúre stretávame. V rámci jazykového humoru sú vtipy založené na práci s jazykom ako takým, napr. slovné hry, konotácie slov. Už pri prvom type je jasné, že zaužívané prekladateľské pravidlá, napr. ekvivalenciu, možno dosiahnuť iba v ojedinelých prípadoch, pretože zo zreteľa nemožno vynechať rozdiely medzi východiskovým a cieľovým jazykovým systémom. Referenčný typ je založený na spoločnej skúsenosti, vedomosti či histórii, a ak porovnáme súčasný stav s predchádzajúcim, dokážeme vtip pochopiť (Gogová, 2017). Ani tento typ humoru nedokáže splynúť so zaužívanými pravidlami prekladu, keďže práve tu sa prejavuje charakter humoru ako kultúrneho špecifika – nemožno čakať, že príjemcovia vo východiskovom a cieľovom sociokultúrnom kontexte majú rovnakú vedomosť, skúsenosť, a už vôbec nie históriu.

Zaužívané pravidlá pri preklade humoru neplatia. Ako teda humor preniesť aj do prekladu? Našou prvotnou myšlienkou je koncepcia noriem a pojmy *adekvátny* a *prijateľný* preklad od G. Touryho (1995), ktorý hovorí o normách východiskového textu/východiskovej kultúry a o normách cieľového textu/cieľovej kultúry. Adekvátny preklad je podľa Touryho ten, ktorý má základ v normách originálu, no zároveň doň musí prekladateľ importovať normy cieľovej kultúry, aby bol preklad prijateľný. Z tejto všeobecnej premisy môžeme aplikovať kategóriu adekvátnosti a prijateľnosti aj na preklad humoru v umeleckých dielach. Prekladateľ musí pasáže, ktorých funkciou je pobaviť, prispôbiť cieľovej kultúre, teda importovať (sociokultúrne, jazykové) normy cieľovej kultúry, ako to spomína Toury. Tým dosiahne prijateľnosť v cieľovej kultúre. A ako dosiahnuť adekvátnosť? Humorné pasáže nemožno transformovať úplne mimo pôvodného kontextu, t. j. ak autor humorne nadväzuje na stereotypy, prekladateľ nemôže uletieť do úplne inej sféry humoru. Riešením je zosmiešnený stereotyp aspoň čiastočne zachovať a v kontexte cieľovej kultúry modifikovať jeho vtip, prípadne nájsť iný stereotyp, ktorý prekladateľ funkčne pretaví do vtipu. Adekvátnosť humoru teda spočíva v zachovaní jeho účelu a zachovaní cudzosti stereotypu. Prekladateľ musí vždy hľadať ekvivalent, ktorý spĺňa ten istý účel ako pôvodná pasáž.

Spomínaná funkčnosť a účel nás posúva k završeniu našich úvah o humore. Tieto dva aspekty sú kľúčové práve pre *teóriu skoposu* (Vermeer, Reissová). H. Vermeer vníma skopos (teda účel, cieľ) ako rozhodujúci princíp pri preklade, ktorý je nadradený ekvivalencii, invariantu a vernosti originálu (Pöhhacker, 2004). Teória podriaďuje spôsob prekladu účelu, teda aj pri humore by mal prekladateľ najskôr zistiť jeho účel, s rovnakým účelom ho

pretransformovať do prekladu (adekvátnosť), ale zároveň aj prihliadať na sociokultúrny kontext cieľovej kultúry (priateľnosť).

Náš záujem o preklad humoru však nevznikol len pri štúdiu odbornej literatúry, ale priamo v praxi, pri pokuse preložiť prvú časť diela Georgea Mikesa s názvom *How to be an Alien* (1946). Myšlienka preložiť práve Georgea Mikesa vznikla spontánne, pretože táto neriadená „sprška humoru“ sa doposiaľ nedočkala svojho prekladu do slovenčiny, a myslíme si, že humor Angličana maďarského pôvodu by dokázal osloviť nejedného slovenského čitateľa, ktorý vyhľadáva literatúru postavenú na humore a britskej kultúre.

George Mikes (Mikes György) sa narodil v malom maďarskom meste Siklós v roku 1912. Po skončení práva pracoval chvíľu ako právnik, no popri tom začal písať recenzie a kritiky pre budapeštianske noviny. Jeho novinárska kariéra pokračovala v novinách *Reggel*, ktoré ho ako spravodajcu vyslali v roku 1938 do Anglicka, aby tam pár týždňov pokrýval tému mníchovského diktátu. Po vypuknutí vojny ostal kvôli svojmu židovskému pôvodu v Anglicku. V roku 1946 získal britské občianstvo a zároveň vydal príručku *How to be an Alien*, v ktorej ironicky popisuje zvyky Angličanov očami prisťahovalca z kontinentálnej Európy. Po úspechu jeho prvotiny napísal mnoho ďalších príručiek, medzi inými *How to Be Inimitable: coming of age in England* (1960), *How to Tango: a solo across South America* (1961), *How to Unite Nations* (1963).

Prvá časť diela s názvom *How to be a General Alien* sa delí na šesťnásť krátkych kapitol, pričom v každej sa rozoberá iná stránka typického anglického života. Celá časť má od začiatku až do konca humornú dikciu, a preto prekladateľovi nesmie chýbať istý nadhľad nad textom a istá miera invenčnosti. Na základe toho sme vytvorili prekladateľskú dvojicu, „prekladateľský tandem“,

aby sme vďaka dvom rozličným nazeraniam na text disponovali väčšou škálou prekladateľských riešení. Funkciou – *skoposom* diela – je humor, pobavenie a zosmiešnenie stereotypov, a preto sme pri preklade použili už spomínaný funkcionalistický prístup (Vermeer, Reissová). Preklad je určený slovenskému čitateľovi, preto aj humor v diele musí byť preložený funkčne so zreteľom na čitateľa. Sám F. Miko kladie na pomyselný piedestál recepciu, keď hovorí, že až v recepcii text ožíva, nadobúda zmysel a naplňa sa jeho komunikačná funkcia. Čitateľský zážitok, účinok na príjemcu, je pre neho výsledkom recepcie a bezprostredné, priame zažívanie textu pri čítaní je rozhodujúcim faktorom „recepčného bytia textu“ (Müglová, 2018). Nadväzujeme na F. Miku: preložiť dielo *How to be an Alien* viac-menej dokumentárne by na základe humornej výstavby diela ani nebolo možné, pretože primárna funkcia diela by sa takýmto typom prekladu úplne vytratila, chýbala by jeho komunikačná funkcia či čitateľský zážitok. V takom prípade by sme mohli skôr hovoriť o „recepčnom NEbytí textu“.

Náhľady na preklad humoru sú však stále témou polemík medzi translatológmi. Po aplikovaní teórie skoposu pri preklade Mikesovho diela sme sa stretli aj s názormi vystupujúcimi proti použitiu takéhoto prístupu, a to najmä kvôli chýbajúcej ekvivalencii, výrazovým zosilneniam, nezachovanému invariantu, prílišnej substitúcii, prípadne bol náš prekladateľský počín vnímaný ako adaptácia na motívy pôvodného diela. Táto kritika nás opäť vracia k základnej otázke, či je triáda – *vernosť originálu, zachovanie invariantu, ekvivalencia* – tou najlepšou voľbou prekladateľa pri preklade humoru. Sme presvedčení, že akceptovanie spomínanej kritiky by viedlo k dokumentárnemu prekladu, v ktorom by sme síce úspešne zachovali „prekladateľskú triádu“, no menej úspešní, ba priam neúspešní by sme boli v Mikovom recepčnom bytí textu,

čitateľských zážitkoch a v neposlednom rade v skopose diela. Okrem „prekladateľskej triády“ by sme sa s naším uchopením Mikesa mohli dostať do rozporu aj s akýmsi nedodržaním autorského zámeru a autorského štýlu, ktoré v mnohých prípadoch prekladateľa považujú za nevyhnutné preniesť do prekladu. Takýto prístup veľmi oklieštuje diapazón prekladateľských riešení, no aj tak sa stal akousi mantrou prekladateľov, aby bolo do bodky dodržané všetko z východiskového textu. Pozná však prekladateľ pôvodný autorský zámer? Mala by byť vernosť autorovi nadradená vernosti čitateľovi? Niet pochyb o tom, že autor je prvotnou a dôležitou súčasťou literárnej komunikácie a bez neho by v podstate žiadna literárna komunikácia neprebehla. Autor vždy (alebo aspoň zvyčajne) vie, komu je dielo určené, pre koho píše, a teda do istej miery vie, čo môže od čitateľa očakávať, a práve tieto očakávania do značnej miery podmieňujú jeho rozhodovací a tvorivý proces. Na druhej strane však prekladateľ nesie „zodpovednosť“ za svojho čitateľa, sám je autorom druhotnej literárnej komunikácie na základe vlastnej interpretácie skutočnej či fiktívnej reality v diele. Zástancom tejto koncepcie je nepochybne Roland Barthes v eseji s príznačným názvom *Smrť autora* (1967), v ktorej tvrdí, že spôsob vyjadrenia, ktorý si autor vyberá, je len jeden z plejády možných vyjadrení. Podľa Barthesa neexistuje jedna konkrétna idea a spôsob interpretácie diela, a teda ani jeho konkrétna jazykovo-štylistická transformácia. Prekladateľ adekvátne pretransformuje skutočnú alebo fiktívnu realitu pôvodného diela so zreteľom na svojich recipientov a tým dokáže naplniť aj vyššie spomínanú komunikačnú funkciu. Prístup „autor je mŕtvy“ sme aplikovali aj na preklad *How to be an Alien*. Podriadili sme sa recipientom, a teda právom aj humor diela neponechali v pôvodnom stave, ale našli mu funkčnú formu v recepčnom prostredí. Kľúčovým aspektom pri preklade bola

najmä tvorivosť. Blahoslav Hečko v knihe *Dobrodružstvo prekladu* (1991) hovorí, že tvorivosť v umeleckom preklade je vždy v diaľtrálnom rozpore s otrockou slovníkovou, formalistickou presnosťou. V našom preklade sme tiež stavili viac na tvorivosť v sfére humoru, pričom sme sa vyhýbali doslovizmom a slovník bol skôr nástrojom na porozumenie myšlienok, ktoré sa však potom podriadili recipientom.

Prekladatelia musia čeliť kritike a neupadnúť hneď do presvedčenia, že viacero kritických názorov vytvára všeobecne platnú pravdu o ich zlom preklade. Argumentujme. Vysvetľujme. Translatológia sa neustále vyvíja, dochádza ku generačným zmenám a možno aj zajtra môže byť všetko inak. Problematika prekladu humoru je však práve tá terra incognita, ktorej sa oplatí v ďalšom smerovaní translatológie venovať pozornosť. Na záver nám dovoľte citovať Blahoslava Hečka (1991), ktorý v dvoch vetách zhrnul alfu a omegu nášho prístupu pri preklade *How to be an Alien*: „Prekladateľ musí neraz zmeniť to, čomu hovoríme myšlienkové pole. Inak sa odkryvanie autorových myšlienok premení v najlepší prípad na balast alebo groteskný mišmaš.“

Nech čitateľ posúdi sám...

Preložili: **Lukáš Bendík, Ivana Staviarska**

Za cenné redakčné rady ďakujeme Martinovi Djovčošovi, Matejovi Lašovi, Diane Ivanovej, Kristíne Lenčesovej a Lucii Szabóovej.

GEORGE MIKES: AKO BYŤ SPRÁVNÝM CUDZINCOM

PREDSLOV

Svet je u nás plný záštie.

No ak svetlo nad Anglickom mojím raz a navždy zhasne,

Zo sveta sa poberiem kade ľahšie...

(Alice Duer Millerová, *Biele útesy*)

Bez falošnej skromnosti vyhlasujem, že mám isté predpoklady poradiť vám, ako plávať v britských vodách a neutopiť sa. Pravdou je, že aj ja som cudzinec. Vždy som ním bol. Prvých dvadsaťšesť rokov mi to však bolo fuk. V Maďarsku, odkiaľ pochádzam, sa to cudzincami vždy len tak hemžilo, takže na sebe som nič atypické nepostrehol. Po príchode do Anglicka ma však zalial studený pot.

Zo školy si možno pamätáte, ako Newton objavil gravitačný zákon: na hlavu mu padlo jablko. Po tejto kolízii sa zamyslel a zakrátko radostne vykrikol: „Heuréka! Dve telesá o hmotnosti m_1 a m_2 sa navzájom priťahujú gravitačnou silou F , ktorá je úmerná súčinu ich hmotnosti a nepriamo úmerná druhej mocnine ich vzájomnej vzdialenosti r .“ Tiež ste sa zrejme učili o tom, ako James Watt jedného dňa vošiel do kuchyne a zbadal pufkajúcu pokrievku na kastróle, v ktorom sa varila kapusta. „Momentík,“ zamrmľal, „mám to na jazyku.“ Zrazu si dlaňou plesol po čele a vymyslel to, čo dnes voláme parný stroj. Ja som však nič svetoborné nevymyslel. Objavil som len trpkú pravdu.

Zomlelo sa to takto. Pred niekoľkými rokmi som na ostrovoch trávil veľa času v spoločnosti istej mladej slečny, hrdej Angličanky. Jedného dňa ma prekvapila a vyrukovala s otázkou, či si

ju vezmem za ženu. „Nie. Moja matka by jakživ nedopustila, aby som sa oženil s cudzinkou.“ Mladucha sa však na mňa osopila: „Ja a cudzinka? Kde žiješ? Som Angličanka. To ty si cudzinec! A tvoja matka tiež!“ Nehodlal som sa podvoliť. „Chceš povedať, že aj v Budapešti?“ spýtal som sa. „Všade,“ odsekla. „Či budeš v Anglicku, Maďarsku, Venezuele, na Borneu a bárs kde na svete, vždy budeš cudzinec. Čo je pravda v Anglicku, je pravda všade na svete.“

Po tomto incidente mi došlo, že pravdu jednoducho nezmením. Čo už, nedá sa nič robiť. Chúd'a mama. Zrazu som zistil, čo je vlastne zač.

Či veríte alebo nie, byť cudzincom je strašne ponižujúce. Môžete sa pretvarovať, koľko chcete, že to tak nie je, ale nemôžete pred tým ujsť. Bársaký zločinec sa môže polepšiť a znovu začleniť do spoločnosti, no človek s nálepkou cudzinec má skrátka smolu. Raz cudzinec, navždy cudzinec! Z tohto ideologického bludiska niet cesty von. Cudzinec sa môže stať Britom, no Angličan sa z neho nikdy, veru nikdy nestane.

Čím skôr sa s touto smutnou správou zmierite, tým lepšie. Nemôžem však hádzať všetkých do jedného vreca. Existuje zopár šľachetných Angličanov, ktorí nad vami nezlomia palicu. Tí veľkodušnejší si uvedomia, že máte prosto smolu. Budú na vás pozeráť zvrchu, ale veľmi solidárne a súcitne, ba dokonca vás pozvú aj na návštevu. Rovnako ako chovajú domáce zvieratká, sú pripravení chovať aj niekoľko cudzincov.

Do rúk sa vám dostala kniha *Ako byť správnym cudzincom* a už sám názov prezrádza viac ako treba. Ako byť cudzincom? Prosťte ním nebudťte. Ak však chcete zapadnúť a nepôsobiť na ostrovoch ako úplný odľud, existuje zopár nepísaných pravidiel, ktoré musíte striktne dodržiavať.

Pozorne si prečítajte nasledujúce kapitoly a napodobňujte Angličanov. Čo sa stane? Ak vám to nepôjde, budete na smiech. Ak sa vám to nedajbože podarí, budete na smiech ešte viac.

G. M.

I. AKO BYŤ OBYČAJNÝM CUDZINCOM

VAROVANIE PRE ZAČIATOČNÍKOV

V Anglicku je všetko hore nohami.

Každú nedeľu sa aj ten posledný chudák v Európe vyšťáfuje a aspoň nachvíľu sa usiluje vyzerat' dôstojne. Celá krajina prekypuje veselosťou a spokojnosťou. No v Anglicku sa aj ten najbohatší lord či majiteľ automobilky dogabe jak strašiak, vypradne sa na holenie a na celú krajinu doľahne ponurá atmosféra. Keď už sme pri atmosfére, povedzme si hneď niečo o počasí. V Európe je táto téma tabu a čoskoro zistíte prečo. Ak však v Anglicku aspoň dvestokrát denne nezopakujete „No nie je dnes nádherne?“, považujú vás tak trochu za suchára. O nedeľných novinkách sa v Európe dočítate až v pondelok, no v prapodivnom Anglicku, samozrejme, už v nedeľu. Európania používajú vidličku ako lopatu, Angličania ju však držia ako trojzubec a všetko by len napichovali. Dokonca aj cukor.

Európski autobusári zastavujú aj na znamenie. Anglickí autobusári však poznajú len jedno znamenie – mám ťa v paži. Nezastaví ich totiž ani starká na priechode. V Európe po mačke neštekne ani pes, kým v Anglicku je mačka posvätné zviera. V Európe si potrpia na dobré jedlo, no Angličan si pri stolovaní vystačí s vyberanými spôsobmi.

Každý dobrý európsky rečník hovorí plynule a hladko, kým

anglickí rečníci navštevujú špeciálne kurzy koktania na vycibrenie oxfordského zajakávania. Vzdelaní Európania s obľubou citujú Aristotela, Horátia, Montaignea, no v Anglicku sa svojimi vedomosťami chvastajú iba nevzdelanci. Citovať rímskych a gréckych filozofov sa odvážia len mudrlanti, ktorí ich knihy nikdy nečítali.

Každý iný európsky národ si myslí, že je najlepší na svete. Angličania však odnepamäti potia krv, aby porazili tieto nebezpečné myšlienky, a preto vám nikdy explicitne nepovedia, ktorý národ je *skutočne* najlepší. Európania, hoci si to neuvedomujú, sú hrozné netýkavky, zatiaľ čo ich anglické náprotivky disponujú dokonalým zmyslom pre humor. Skúste ich však obviňovať, že ho nemajú, a máte po chlebe. V Európe žije veľmi malé percento kriminálnikov a veľmi malé percento poctivcov. Ostatní sú niekde medzi. V Anglicku však narazíte na hŕstku kriminálnikov a fúru poctivcov. Európania vám povedia pravdu alebo lož. Angličania klamú iba zriedka, no ani vo sne im nenapadne povedať vám pravdu.

Inak, vedeli ste, že veľa ľudí v Európe si myslí, že život je hra? Angličania si pod hrou predstavujú kriket.

ZOZNAMOVANIE

A teraz si v krátkosti posvietime na zoznamovanie.

Celý fígel' spočíva v utajení totožnosti predstavovaných. Ich mená musíte vysloviť čo najnezrozumiteľnejšie. To by vlastne nemal byť problém, váš prízvuk sa predsa postará o všetko. Ak však predstavujú vás, musíte striktné dodržiavať nasledujúce pravidlá:

1) Ak vám chce niekto potriasť pravicou, ani za svet toto gesto neopätujte. Rozpačito sa usmejte a čakajte. Len čo ten druhý stratí aj poslednú nádej, že mu pozdrav opätujete, rýchlo načiahnite ruku a márne sa snažte chytiť tú jeho. Týmto spôsobom sa

môžete zabávať pokojne aj celý večer a s najväčšou pravdepodobnosťou sa toto zápolenie zapíše do anglických análov ako najkomickejšie číslo večera.

2) Hneď potom sa vás nový známy spýta, ako sa darí.

Ak si však myslíte, že ho úprimne zaujíma váš zdravotný stav, ste na omyle. Je mu fuk, či sa máte dobre alebo dopotený zomierate na smrteľnú mužskú chorobu na šesť – SOPLÍK.

Modelová situácia:

On: Tak ako?

Vy: Ale, ujde to. Trpím chronickou nespavosťou, na ľavej nohe mi raší kurie oko, krvný tlak nič moc a v poslednom čase ma akosi sužuje riedka stolica.

Takýto rozhovor, vážení, by vám nikdy nikto neodpustil.

V ďalšej fáze sa za každú cenu vyvarujte fráze: „Teší ma.“ Tieto milosrdné lži si strčte za klobúk. Nik vám na to neskočí a z akéhosi dôvodu to Angličanov uráža. „Teší ma,“ nepovedzte, ani keď toho druhého vskutku nemôžete vystáť. Ešte to by tak chýbalo!

Apropo:

- a) nebozkávajte dámam ruky, neklaňajte sa a vôbec – zabudnite na akúkoľvek choreografiu, váš chrbát sa vám o dvadsať rokov poďakuje;
- b) ak chcete osloviť doktorov, učiteľov, zubárov či realitných maklérov zo zahraničia, oslovenie „pán doktor“ si vyhodte z hlavy. Nejde o úplne najšťastnejšie oslovenie, keďže prezrádza, že ste ľuďmi zo strednej Európy. Tento fakt je už sám o sebe mrzutý a rozhodne im nechcete sypať soľ do rany.

POČASIE

Počasie je v Anglicku témou číslo jeden. Rozhodne sa však nenechajte oklamať spomienkami na Európu a mladosť, keď na margo totálneho suchára stačilo poznamenať: „Veď vieš, to je ten, čo furt melie o počasí.“ Ak vo voľnom čase s veľkým nadšením debatujete o počasí, ste na správnej adrese. V Anglicku je to nadčasová, ba až vzrušujúca téma a musíte sa dobre orientovať v jej vodách, inak sa utopíte.

Modelové rozhovory

O peknom počasí

„Dnes je tak krásne, však?“

„Priam božsky.“

„To slnko...“

„Nie je senzačné?“

„Také pekné a teplé...“

„Najkrajšie je vtedy,

keď je teplo, že?“

„Ja to zbožňujem, a čo vy?“

O škaredom počasí

„Vonku je naprd, čo?“

„Príšerne.“

„Ach, ten dážď! Neznášam ho!“

„Z duše ho nenávidím!“

„No, toto skvostné júlové počasie! Ráno prší, potom vykukne slnko, a potom leje a leje.“

„Presne takto bolo v júli roku 1996.“

„Tiež si na to spomínam.“

„Alebo v roku 1989?“

„Asi máte pravdu.“

Pozorne si prečítajte posledné riadky. Vyplýva z nich jedno dôležité pravidlo: keď sa rozprávate o počasí, nikomu nesmiete protirečiť. Krupobitie? Hurikán? Povyvracané stromy? Nevadí. Ak niekto poznamená „Dnes je skvelé počasie, čo?“ – bez váhania odpovedzte „Krásne, však?“

Urobíte dobre, ak sa tieto rozhovory naučíte naspamäť. V prípade, že vám nejdú do hlavy oba, naučte sa aspoň jeden. Bohato postačí v každej situácii.

Ak by ste do konca života nehovorili o ničom inom, len opakovali jeden naučený rozhovor, je vysoko pravdepodobné, že vás miestni budú považovať za mimoriadne vtipného a bystrého človeka s vyberanými spôsobmi a zmyslom pre detail.

Zrejme ste už počuli o tom, že anglická spoločnosť je rozdelená na triedy a pre každú triedu platia iné pravidlá. Ak mi neveríte alebo o tom z nejakého dôvodu pochybujete, vypočujte si predpoveď počasia – pre farmárov vždy pripravia inú. V rádiu tak neraz zaznie: „Zajtra bude chladno, oblačno a hmlisto. Na mnohých miestach sa vyskytnú prehánky a búrky.“

A následne: „Predpoveď počasia pre farmárov. Zajtra nás čaká pekné počasie. Celý deň bude jasno, teplo a zväčša slnečno.“

Zapamätajte si: práca farmárov má celonárodný význam, a preto si zaslúžia lepšie počasie.

Už hádam miliónkrát predpovedali, že bude pekne a teplo, no v skutočnosti lialo ako z krhly. V lepšom prípade to funguje aj opačne. Vzhľadom na podozrivé prognózy prišli niektorí Angličania k unáhleným záverom, že predpoveď je celkom nanič. Dotyční sa, samozrejme, mýlia a mali by si dávať pozor na jazyk.

Raz som si v nedeľných novinách prečítal článok a dnes už viem, v čom je háčik. Za všetkým sú anticyklóny. Neviem o čo ide, ale tiež ich akosi nemusím... Vlastne ani ja už neviem, odkiaľ fúka.

Britskí meteorológovia sa nikdy nemýlia. Problém, žiaľ, nastáva vo chvíli, keď do hry vstúpi nejaká anticyklóna a všetko im to tam rozhádza.

Niet pochyb, že Briti by mali radšej hľadiť do svojho hrnca, nemiešať sa do cudzích záležitostí, a už vôbec nie do cyklón. Hneď by mali srdce na mieste.

DUŠA A ZLAHČOVANIE

Cudzinci majú dušu – Angličania nie.

V Európe natrafíte na húfy záдумčivých ľudí, trápiaich sa pre každú maličkosť. Toto, vážení, je ľudská duša.

A čo viac, veľká slovanská duša je úplne najhoršia. Jedinci trpiaci týmto neduhom sú zvyčajne veľkí myslitelia. Občas z nich vypadne niečo ako: „Raz som hore a raz dole. Prečo?“ (Vo vlastnom záujme sa im to nepokúšajte vysvetliť.) Alebo povedia: „Kto vlastne som? Načo som tu? Kiežby som bol niekde inde.“ (Neodpovedajte: Kiežby...). Alebo: „Pri nočných potulkách lesom sa vždy zamýšľam, či má život vôbec zmysel.“

Hlboké úvahy a duša, nič viac.

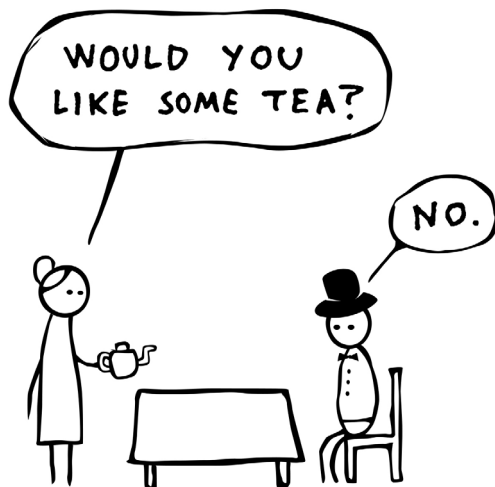
Teraz si vezmeme do parády Angličanov – oni dušu nemajú, a tak všetko zľahčujú.

Ak chce mladý Európan vyznať lásku svojej milovanej, pokľakne a povie: „Si to najlepšie, čo ma v živote postretlo. Máš v sebe niečo zvláštne, niečo, čo má vlastne každá druhá. Nevadí. Už bez teba nemôžem dlhšie žiť.“ Ak chce mladík situáciu viac precítiť, vpáli si guľku do hlavy. Nuž, viete, v tých temperamentnejších európskych krajinách sa to zvykne zvrtnúť. V Anglicku chlapec potľapká svoju lásku po chrbte a šepne jej do ucha: „Samého ma to prekvapuje, ale nevadíš mi.“ Ak je šialene zamilovaný, môže dodať: „V podstate sa mi páčiš.“

Ak si chce dievča zobrať za ženu, povie: „Nuž... čo ty na to...“

Ak chce navrhnúť niečo nemravné, povie: „No... čo keby sme...”

Veľkú úlohu v spoločenskom živote Angličanov hrá aj zveličovanie. Zvyčajne sa prejaví nasledovne: „Nechcem sa chváliť, ale...” a ďalšie tri dni mlčí ako hrob.

ANARCHY IN THE UK.

ČAJ

Ľudstvo na to už zrejme zabudlo, no spočiatku bol čaj celkom dobrý nápoj. Časom to však niekomu začalo prekážať, a tak dali poprední britskí vedci hlavy dohromady, zavreli sa do kumbálu a pustili sa do prapodivných experimentov, aby vynášli spôsob, ako ho pokaziť. Po istom čase ich úsilie prinieslo želané ovocie. Večná sláva britskej vede! Namiesto citrónu, rumu či cukru vraj stačí do čaju naliať pár kvapiek studeného mlieka. Práve mlie-

ko zaručí požadovaný výsledok. Tento osviežujúci, aromatický a orientálny nápoj sa premenil na bezfarebné kloktadlo bez chuti, stal sa hitom a Briti s Írmi si z neho zrazu spravili národný nápoj, ktorý sa dnes napriek viac než pochybnej minulosti pýši honosným titulom čaj.

V istých situáciách však šálku čaju nesmiete odmietnuť. V opačnom prípade by vás pokladali za barbara, ktorý jednoducho nepatrí do civilizovanej spoločnosti.

Ak ste na návšteve v tradičnej anglickej domácnosti, rátajte s tým, že o piatej ráno vám šálku čaju prinesie buď srdečne sa usmievajúca hostiteľka, alebo zlomyseľne tichá slúžka. Aj keby vás takto nepekne prebudili zo sladučkého spánku, musíte si odpustiť poznámočky typu: „Madam, boh mi je svedkom, že zlomyseľnejšiu a škodoradostnejšiu osobu som ešte nikdy nevidel. Bodaj vás do zajtra šľak trafil!“ Fajn, katastrofickú scénu máme za sebou, teraz sa upokojíme, narátame do troch a z päty vytiahneme ten najlepší možný úsmev a povieme: „Ďakujem veľmi pekne. Ako ste vedeli, že zbožňujem šálku čaju, obzvlášť v tejto skorej rannej hodine?“ Keď odídú, môžete tú žbrndu pokojne vyliat' do umývadla.

No a potom sa to začne nabaľovať. Čaj na raňajky, o jedenástej dopoludnia, po obede, na olovrant, po večeri a nakoniec o jedenástej pred spaním. Zdôrazňujem – nikdy nesmiete odmietnuť ďalšiu šálku čaju. Je horúco? Zima? Ste unavený? Možno len vyzeráte unavene? Ste nervózny? Veselý? To je jedno. Čaj si vás nájde kdekoľvek! Aj pred odchodom z domu, aj keď ste vonku a aj po návrate domov. Šálka čaju navyše predsa ešte nikoho nezabila. Či už naň máte chuť alebo nie, či ste ho dlhšie nepili alebo práve dopili – čaj sa skrátka neodmieta.

Rozhodne si však nesmiete brať príklad zo mňa. O piatej ráno ešte neviem o svete a na raňajky si dávam kávu. Cez deň jej

vypijem celé potoky a na olovrant pochlipkávam neobyčajné a exotické čaje. Dovoľte mi spomenúť jednu príhodu, aby ste si urobili predstavu, ako hlboko až môže zúfalý človek klesnúť. Raz som chcel na olovrant šálku kávy a kúsok syra. Bol mimoriadne horúci deň a moja žena (kedysi echt Angličanka, no dnes skrz naskrz skazená mojimi nehanebnými zahraničnými zvyklosťami) uvarila kávu a vložila ju do chladničky, v ktorej jednoducho zamrzla. Čo čert nechcel, syr nechala na linke a roztopil sa. Výsledok? Zgustol som si na plátku kávy a pohári syra. Život je príliš krátky na to, aby sme neskúšali nové veci.

SEX

Európania majú pravidelný koitus. Angličania majú aspoň termofofor.

PÁR SLOV O VYDAVATEĽOCH

Dopočul som sa o vychýrenom európskom vydavateľovi, ktorý majstrovsky adaptoval román Johna Steinbecka *Ovocie hnevu*. Spravil z neho rozkošný komiks pre deti o trošku inom ovocí.

Potom, vážení, sa však stalo toto. Istý európsky vydavateľ si v Londýne objednal preklad francúzskej encyklopédie *Môj organizmus* do angličtiny. Nevedno ako, no Angličania z nej jedným vrzom spravili spoveď neukojenej nymfomanky. *Môj orgasmus*.

ANGLIČTINA

Mnohí do Anglicka prichádzajú mysliac si, že ovládajú angličtinu dosť dobre na to, aby sa dohovorili. Ani moje mladé po-chabé ja nebolo výnimkou. Po hodine na ostrove som však zistil, že nerozumiem ani ň. Prvý týždeň sa na mňa čo-to nalepilo, a ďalších sedem rokov ma totálne utvrdilo v tom, že nikdy nebudem

angličtinu ovládať dobre a na dokonalosť môžem rovno zabudnúť. Smutné. Mojou jedinou útechou bolo aspoň to, že angličtinu neovláda dokonale takmer nikto.

Možno vás sklame, ale tých päťsto slov, s ktorými operuje bežný Angličan, ani zďaleka netvorí celú slovnú zásobu angličtiny. Môžete sa naučiť ďalších päťsto, potom ďalších päťsto a pokojne ďalších stopäťdesiat tisíc slov, a predsa naďabíte na ďalších päťdesiat tisíc, ktoré ste jakživ nepočuli.

Po istom čase strávenom v Anglicku s hrôzou zistíme, že angličtina okrem adjektíva pekný pozná aj iné prídavné mená, hoci prvé tri roky v krajine nebudete potrebovať žiadne iné. Prídavné meno pekný má bohaté možnosti využitia. Môžete prehodiť, že je pekné počasie, že niekto má pekný sveter, že pán Johnson je pekný a má pekné topánky a že ste s niekým strávili pekné chvíle... Všetko bude veľmi pekné.

Teraz si poďme vybrať prízvuk. Nepochybne budete znieť cudzo, no už po príchode sa veľa ľudí snaží prízvuk čímsi okoreniť. Poznal som žida s poľskými koreňmi a silným írsko-židovským prízvukom. Ľudí fascinoval a zároveň iritoval. Dobrý alebo žiadny prízvuk najlepšie napodobníte s fajkou v ústach: mrmlite si čosi popod nos a vety zakončujete slovom „nemám pravdu?“ Spolubesedníci síce veľa nepochytia, no na vašu hatlaninu si už akiste celkom zvykli a spravíte na nich skvelý dojem.

Veľa cudzincov sa pokúšalo osvojiť si oxfordský prízvuk. Vďaka nemu vzbudzujete dojem, že sa pohybujete v spoločnosti oxfordských géniov prednášajúcich o stredovekej numizmatike. Jeho nevýhodou je nepretržité spievanie, ktoré si časom začne vyberať daň na vašich hlasivkách, a nejednému Angličanovi začne po chvíli riadne píliť uši. Dávajte si však veľký pozor. Raz sa môžete pozabudnúť, začnete artikulovať prirodzene a dobrá povest' je

v háji.

Do pozornosti dávam ešte prízvuk londýnskych zbohatlíkov. Hovoria síce ako oxfordskí profesori, no vyznievajú ako polovzdelená go-go tanečnica.

Cestu ku kultivovanému prejavu si nepochybne možno raziť aj viacslabičnými slovami. Mnohí cudzinci, ktorí sa v škole učili latinčinu či gréčtinu, s údivom zisťujú, že angličtina prebrala kvantá starovekých latinských a gréckych výrazov, a pochopili, že a) v porovnaní s anglickými slovami sú tieto výrazy ľahšie zapamätateľné; b) dané slová sú často nekonečne dlhé a určite s nimi ohúrite poštaru, vrátnika alebo Svedkov Jehovových.

Predstavte si vášho domovníka, ako vás karhá za to, že odpadkový kôš vykladáte pred dvere skôr ako o pol ôsmej ráno. Ak by ste mu odvetili: „Prosím vás, prestaňte ma už konečne buzerovať,“ hneď by bol oheň na streche a nakoniec mu aj tak budete musieť dať za pravdu. Vezmite jed na to, že v zmluve (maličkým písmom na spodku poslednej strany) nájdete klauzulu, v ktorej stojí, že domovník má vždy pravdu a svojím podpisom sa zaväzujete, že mu budete pokorne slúžiť. Ak by ste mu však odpovedali slovami: „Odmietam vaše impertinentné rekriminácie,“ predíďte hádke a vrátnik bude hrdý, že má v bloku takého vzdelaného a kultivovaného človeka a do smrti o vás bude v superlatívoch hovoriť svojim známym. Počnúc tým dňom môžete vstať hoc aj o štvrtej ráno a smeti bezstarostne vyšmariť z okna.

Ak v spoločnosti smotánky z Curzon Street povieť, že ste drsný týpek, budú vás považovať za grobiana či gaunera. Ak však vyhlásite, že ste šovinistický a postdogmatický homo sapiens, tak síce nebudú mať ani poňatia, čo ste práve povedali, no nezostane ani zrnka pochybnosti o tom, že ste skvelá a výnimočná bytosť.

Keď už poznáte všetky dlhé slová, bolo by fajn naučiť sa aj

zopár kratších. Pri snahe vyznieť sofistikovane si však musíte dávať bacha. Jeden môj známy raz pri čítaní medicínskeho časopisu natrafil na zaujímavé slovíčko *notalgia*, odborný výraz pre bolesť v chrbte. Vo väčšej spoločnosti sa však preriekol a omylom z neho vypadlo:

„Mám strašnú nostalgiu.“

„Už sa vám cnie za domovom?“ spýtala sa nanajvýš empatická hostiteľka.

„Ani nie,“ odpovedal, „len sa neviem usadiť.“

Dve dôležité upozornenia na záver:

1. Písať po anglicky je oveľa ľahšie ako rozprávať, keďže v ňom nepočuť váš otrasný prízvuk.
2. V autobuse alebo na verejnosti je lepšie prevetrať dobrú nemčinu, ako bohapusto hulákať príšernou angličtinou.

Angličtina – to nie je med lízať. Po ôsmich rokoch, čo tu žijem, sa ma nedávno jedna milá pani spýtala: „Čo sa sťažujete? Prízvuk by ste už mali, teraz sa len už len naučte po anglicky.“

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Knižná a časopisecká:

HEČKO, B. 1991. *Dobrodružstvo prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1991, 368 s. ISBN 80-220-0160-0.

MÜGLOVÁ, D. 2018. *Komunikácia. Tlmočenie. Preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža*. Nitra : Enigma, 2018, s. 150. ISBN 978-80-8133-074-2.

PÖCHHACKER, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. Londýn : Routledge, 2004, s. 76 ISBN 0-203-57018-9.

TOURY, G. 1995. The Nature and Role of Norms in Translation. In: *Descriptive Translation Studies – and beyond*. USA/Amsterdam : John Benjamin Publishing Company, 1995, s. 53 – 69. ISBN 9789027285690.

Elektronická:

BARTHES, R. 1967. The death of the author. In *Aspen*, č. 5 + 6, 1967. Dostupné online <<http://www.ubu.com/aspen/aspen5and6/threeEssays.html#barthes>>

GOGOVÁ, L. 2017. Humor ako súčasť sociálnej klímy v triede. In *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie VI. Zborník príspevkov Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Prešovskej univerzity v Prešove*.

Dostupné online <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Gogova2/subor/Gogova.pdf>>

MIKES, G. 1946. *How to be an Alien*. F2.org. Retrieved 2008-11-27.

Dostupné online <<http://f2.org/humour/howalien.html>>

VIȘAN, N. 2015. Translating humour: degrees of equivalence in two versions of Rudyard Kipling's *Stalky & Co*. In *Philology and Cultural Studies* (Bulletin of the Transilvania University in Brasov) roč. 8, č. 57, 2015, s 55 – 70.

Dostupné online <<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A22794/pdf>>

NÁZORY A RECENZIE

ZAMYSLENIE SA NAD KRITIKOU PREKLADU AKO DOMÉNOU ZÁVEREČNÝCH ŠTUDENTSKÝCH PRÁC

Prekladová kritika so sebou už tradične nesie negatívne konotácie. Môžeme si položiť otázku – prečo? Okrem iného sa kritikom čoraz väčšími vyčíta ich tendenčnosť a to, že v snahe *objektívne* analyzovať preklad vytrvalo snoria a na mikroštylistickej rovine textu neraz vyhľadávajú irelevantné lapsusy a chytajú prekladateľa za slovíčka v domnienke, že to-ktoré synonymum k slovu je adekvátnejšie či výrazovo príznačnejšie. Aké stanovisko teda zaujať voči inklinácii k negatívnej kritike? Existuje aj pozitívna kritika? Kto sa dnes prekladovej kritike venuje a ako k nej objektívne pristupovať?

Za kritikov prekladu sa dnes najčastejšie pasujú študenti univerzít, keďže mimo akade-

mickej pôdy prekladová kritika, zdá sa, neexistuje a stala sa poväčšine doménou bakalárskych a diplomových prác študentov prekladateľstva a tlmočníctva. Nepovažujeme to výslovne za negatívny fenomén, študenti však zväčša sklznú práve k negatvizmu, a tak často v ich analýzach možno badať balansovanie medzi objektívnosťou a zaujatosťou. Ďalší potenciálny „problém“ vidíme v tom, že slovenskej prekladovej kritike chýba akýsi nový vietor, ktorý by ju oživil či zatraktívnil, keďže mantrou mladých kritikov-študentov je poväčšine Popovičova typológia výrazových zmien v preklade a Mikova výrazová sústava, tá však pre svoju náročnosť nepatrí medzi najpreferovanejšie kritické inštrumenty. Z času na čas sa na pretras dostanú aj Ferencíkove zásady slovenskej prekladateľskej školy alebo Bakerovej či Newmar-kove teórie. Mohli by sme sa teda domnievať, že spomenutí teoretici diktujú, „ako sa to má

robiť“ a inej cesty niet. V tomto ohľade vyvstáva jedna otázka, a tu by sme chceli nadviazať na názov príspevku Biloveského a Djovčoša – *Má nám Popovič dnes čo povedať?* Nazdávame sa, že áno, otázne však je, či dokážeme uchopiť Popovičov odkaz, ako aj odkaz iných teoretikov, a aplikovať ho konštruktívne.

Na prvý pohľad to tak možno nevyzerá, no kritika a dekonštrukcia prekladu môže byť pre študenta prekladateľstva skvelou pomôckou, súčasne chceme podčiarknuť aj jej didaktickú funkciu. Nie sme však toho názoru, aby študenti hodnotili len preklady slabšej kvality a sústredili sa výlučne na negatívne posuny, ortografické nedostatky či defektné syntaktické konštrukcie. Hoci v menej kvalitných prekladoch uvidia, ako sa to robiť nemá a mnohým sa práve tento variant môže nesporne javiť ako ten jednoduchší variant kritiky, za nemenej dôležité považujeme podrobiť prekladovej kritike kvalitné

preklady etablovaných prekladateľov. Veríme, že pozitívna kritika, a teda analýza prekladateľských riešení a postupov starších a skúsenejších kolegov časom povedie k zlepšeniu interpretačných schopností študentov, ktoré neskôr využijú vo vlastnej praxi, či už pri preklade beletrie alebo odborných textov. Každá kritika navyše nabáda jej adresátov, prekladateľov, aby sa nad výsledkom svojej činnosti zamysleli, čím bezpochyby prispieva ku kontinuálnemu zdokonaľovaniu sa a kreovaniu ich tvorivej osobnosti. Majme však súbežne na zreteli, že kritik-študent, by mal prekladateľa rešpektovať, mal by byť objektívny a nemal by nástojčivo presadzovať svoj idiolekt, vtedy totiž nevystupuje ako kritik, ale substituie jazykového redaktora snažiaceho sa text pretvoriť na svoj obraz, t. j. taký, ktorý pokladá za jediný správny a možný.

Čo sa týka počiatočnej fázy kritiky, domnievame sa,

že kritik by sprvu nemal porovnávať preklad s originálom – mal by (viackrát) čítať preklad a odolať porovnávaniu prototextu s metatextom. Prečo? Ak sa preklad dobre číta a nekladie odpor, vypovedá to niečo o tom, či sa preklad v cieľovej kultúre ujal a či si ako čitatelia uvedomujeme prekladateľovu prítomnosť v texte. Aj z tohto dôvodu považujeme čitateľnosť za relevantný aspekt v rámci recepcie prekladového diela. Zároveň sa však vynára otázka – ak sa preklad dobre číta, ide o smerodajné hodnotiace kritérium? Je potom vôbec nutné podrobiť ho prekladovej kritike?

Nemôžeme s určitosťou tvrdiť, že kvalitný preklad a významové posuny či iné nedostatky menej alebo viac závažného charakteru sa navzájom vylučujú. Kritika však nemôže byť účelová a prekladovému kritikovi by z lopaty nemali ujsť ani kvalitné prekladateľské počiny. Frekventované skloňo-

vanie negatívnej stránky prekladovej kritiky nepochybne skreslilo spôsob, akým na ňu nazeráme. Každý, kto akýmkoľvek spôsobom príde do kontaktu s prekladom, sa potom môže nazdávať, že iná forma prekladovej kritiky ako negatívna nejestvuje a že kritik je takpovediac predpojatý človek, čo s lupou v ruke striehne, až mu do rany padne akákoľvek chyba, pre ktorú si do prekladateľa kopne. Ako potom niekoho presvedčiť o tom, že kritika je, resp. by mala byť, komplexné zhodnotenie diela, a nie vyratúvanie chýb? Kto dnes prekladateľa pochváli a zastane sa jeho riešení? Tento problém sčasti reflektujú recenzie prekladov od čitateľov na internetových stránkach slovenských kníhkupectiev. V prípade, že je preklad subštandardnej kvality, čitateľ si to akiste nenechá len pre seba a na pretras sa dostane každá zlá čiarka, chýbajúca bodka alebo nesprávne slovíčko (subjektívny názor recenzenta). Ak je

však preklad dobrý a kvalitný (dnes však, zdá sa, stále nena-
chádzame konsenzus v otázke,
čo je vlastne dobrý preklad),
prekladateľov kreatívny prís-
tup ocení len veľmi malá sku-
pina odvážlivcov. Odpoveďou
by mohla byť práve spomína-
ná pozitívna kritika prekladu,
snaha dostať ju do širšieho po-
vedomia a súbežne aspoň aká-
taká snaha zotrieť jednotvárnú
negatívnu stránku kritiky, kto-
rá korení najmä v záverečných
prácach. Cestu k pozitívnej kri-
tike však hatí aj fenomén tzv.
neviditeľného prekladateľa,
ktorý v značnej miere lomcuje
slovenskými vydavateľstvami.
Meno prekladateľa sa na obálke
knihy či v propagačných mate-
riáloch uvádza veľmi zriedka-
vo, do tiráže nakukne málokto,
a tak má aj pozitívna kritika ne-
známeho adresáta, čo preklada-
teľa neraz stavia do frustrujúcej
pozície. Otázne je, kedy a či sa
komplexnej prekladovej kriti-
ke začne niekto vo väčšej miere
venovať aj v našom sociokul-

túrnom prostredí a či niekto
postrehne a uchopí potenciál
tohto pomocného inštrumentu
pre rozvíjanie tak interpretač-
ných, ako aj prekladateľských
schopností.

LUKÁŠ BENDÍK

**Filozofická fakulta, Univerzita
Mateja Bela**

belucen@centrum.sk

V ZRADNÝCH VODÁCH PREKLADU – „TRADUT- TORE, TRADITORE“?

Taliani majú slovnú hru,
ktorá znie „*Traduttore, traditore*“
(prekladateľ, zradca). Nazna-
čujú tak, že každý prekladateľ
je zradcom originálu. Nedávno
som čítala článok od kolum-
bijského spisovateľa Gabriela
Garcíu Márqueza z roku 1982.
Na margo tohto porekadla na-
písal: „*Maurice-Edgar Coindreau,*
jeden z najinteligentnejších a naj-
zaslúženejších francúzskych pre-

kladateľov, zase opisuje vo svojich memoároch iné pozorovanie z prekladateľského života, vskutku opačného rázu: „Prekladateľ je opicou spisovateľa.“¹ Bola to narážka na Mauriacovo dielo a zároveň pokus o opis prekladateľovho správania, odsúdeného na opakovanie rovnakých manierov a postojov, aké má autor – bez ohľadu na to, či sa mu páčia alebo nie. Coindreauove preklady mladých severoamerických spisovateľov do francúzštiny sú nielen vynikajúce reprodukcie originálu, ale aj práce historickej dôležitosti. Zásluhou jeho prekladov sa vtedy neznámi americkí spisovatelia ako William Faulkner, John Dos Passos, Ernest Hemingway a John Steinbeck dostali do Francúzska a významne ovplyvnili svojich európskych súčasníkov vrátane Sartreho a Camusa. Dalo by sa teda povedať, že Cointreau vôbec nebol

1 V románe francúzskeho spisovateľa Françoisa Mauriaca *Opica* sa stretávame s postavou chlapca, ktorý od narodenia zaostáva vo vývoji, je ohyzdný a neustále napádaný svojou matkou a blízkymi. Je presnou kópiou jeho otca, ktorý tiež trpí miernym stupňom demencie, a tak neustále opakuje jeho správanie.

zradca originálu, práve naopak, bol dokonalým komplicom autora.“²

Dobry prekladateľ vôbec nie je zradcom originálu, práve naopak, je dokonalým komplicom autora.

Táto myšlienka sa mi zdá výnimočne krásna. A čím dlhšie sa nad ňou zamýšľam, tým väčší zmysel mi dáva. Dokonalý komplic je spolupáchateľ (zlo)činu, vďaka ktorému všeobecná verejnosť nikdy nezistí, že sa skutok stal. V tomto prípade, že dielo bolo preložené. Vďaka všetkým dokonalým komplicom literárnej histórie sme mali do svetových jazykov preložené knihy, ktoré sa čítajú ako pôvodné. Prekladatelia, hlavne umeleckej literatúry, sa často sťažujú, že sa ich zásluhám nevenuje dostatočná pozornosť. Avšak práve to je podľa mňa dôkazom, že boli dokonalými komplicmi – existuje predsa lepší ako neviditeľný spolupáchateľ?

2 Dostupné online < https://elpais.com/diario/1982/07/21/opinion/396050405_850215.html>, citát je voľným prekladom autorky eseje, pôvodný citát: 4. až 14. riadok textu.

Pritom zostať neviditeľný je pri prekladaní celkom ťažká úloha, keď posúdime všetky spolupáchatelské funkcie, aké prislúchajú prekladateľovi. Po prvé, je to pašerák, ktorý bez povšimnutia vykonáva transfer subjektu z jednej krajiny do druhej. No zároveň musí zaistiť jeho udomácnenie, takže je aj falšovateľ dokladov. Dopomôže tomu, že aj keď sa subjekt predstavuje ako Kazuo Ishiguro či Wojtek Kurtyka, čitatelia ho aj tak vnímajú ako súčasť vlastnej literatúry. Dobrý spolupáchatel má aj svoje povinnosti, a tak musí byť dobrý prekladateľ aj priekupník s diamantmi, keďže jeho publikum si zaslúži iba tie najkrajšie vybrúsené kusky. Popri diamantoch sa zvezie aj obchod so zbraňami, pretože kniha sa v určitých rukách môže stať zbraňou v skutku účinnou – správne zaobchádzať s takými-to mocnými nástrojmi je veľká zodpovednosť.

To všetko brilantný spolupáchatel vykonáva pod rúš-

kom svojho oficiálneho zamestnania ako jazykového lektora, ktorý učí spisovateľa rozprávať jazykom jeho čitateľov v inej krajine. No táto živnosť je iba zásterka, práčka peňazí, ktoré pochádzajú z jeho ilegálneho literárneho vyčíňania. Ani to však nie je jednoduché zadanie. Každé slovko, údaj a čiarka v daňovom priznaní musia vyzeráť uveriteľne a legitímne, aby mu na to niekto neprišiel. Kontroluje mu to jeho ekonómka, ktorá vždy vie, ako stránky doladiť tak, aby všetky kusky do seba prirodzene zapadali. (Zlo)čin je dokonaný.

A tak si ľudia myslia, že čítajú Hemingwaya, Márqueza, Rowlingovú a Murakamiho aj keď v skutočnosti čítajú Viliakovského, Puškáča, Kralovičovú či Hashimotovú. Fascinuje ich spôsob vyjadrovania ich obľúbeného autora, jeho hĺbka alebo ľahkosť, vtip či dvojzmyselnosť. Páchatelovi by však jeho kúsok nikdy nevyšiel bez asistencie komplica, ktorý stál

s naštartovaným autom pripravený odviezť ho do bezpečia obdivnej náruče jeho inojazyčných čitateľov.

Dobry prekladateľ si tak žije v relatívnej anonymite, zatienený slávou osnovateľa celého činu. Jeho dôležitosť odhalia iba tí, ktorí vedia, kde hľadať, alebo sa vyznajú v problematike. Možno je mu ľúto, že sa mu nedostane viac uznania verejnosti, možno mu stačia recenzie odborníkov, ktorí jeho prácu vedia oceniť.

Pravdepodobne je spokojný s vlastným zadosťučinením, lebo vie, že v dnešnej spoločnosti sa pozornosti, bohužiaľ, dostane väčšinou iba prekladateľom, ktorí niečo prezradia. Sú to takzvaní bonzáci a udavači – svoju prácu neurobili dobre a kniha prezradila, že nie je pôvodná. Kopírovanie vetnej stavby, hypnóza, či nebudaj negatívny posun, opakovanie slov alebo gramatická chyba. Hneď sa začne inkvizitorský hon na „čarodejnice“ – teda na chyby

– a zradcu kolegovia z prekladateľského podsvetia upália na hranici postavenej z výtlačkov jeho inkriminovaného prekladu. Ako hovorí jeden príslovený anglický frazeologizmus „*snitches get stitches*“³ – a zradca originálu z toho nevyjde len tak ľahko. V celej komunite sa jeho pochybenie rozšíri a on bude odsúdený už iba na to, aby predával crack deťom na ihrisku či prekladal romány Rosamunde Pilcherovej. Nie som si istá, čo je horšie, no obidve činnosti majú niečo spoločné: vyslúžia vám obстойný balík prachov za relatívne málo snahy (a okrem toho aj spoločenské odsúdenie).

Medzičasom si všetci plávame životom, väčšina ľudí bez vedomia toho, aké nebezpečné je brázdiť zradné vody literárneho priemyslu. Nehovoriac o množstve odpadu, čo ľudia ročne vyprodukujú, nájdú sa tu aj rôzne prúdy, čo vás strhnú z cesty, veľké ryby,

³ doslovný preklad: zradcovia dostanú stehy (v zmysle zašitia rany)

draví žraloci a v neposlednom rade množstvo utopených snov a ambícií. My prekladatelia sme v tomto ekosystéme podvodné živly – dokonalí komplici, ktorí pomáhajú spisovateľom na celom svete ukradnúť srdcia nevedomým čitateľom. A čo je tvoja super schopnosť?

Literatúra

MÁRQUEZ, G.: *Los pobres traductores buenos*. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2012.

Magdaléna Mergová

magdalena.mergova@studenti.umb.sk

PREKLAD JE AKO ŽENA: BUĎ JE VERNÝ ALEBO PEKNÝ

*Translation is not merely a footnote to history, but one of the most vital forces available to introducing new ways of thinking and inducing significant cultural change.*⁴

(Gentzler, 2016)

Ako žena a zároveň študentka prekladu a tlmočenia môžem povedať, že muž, ktorý toto prvýkrát vyriekol, sa veľmi mylil. Všetko záleží len na schopnostiach a na uhle pohľadu, z ktorého sa na preklad (a ženu) pozerá.

Môže ho robiť každý, no nie každý ho urobí dobre. V dnešnej dobe panuje domnienka, že prekladať môže každý, veď existuje internet a Google prekladač a ten to pre-

⁴ *Preklad nie je len akousi poznámkou pod čiarou k histórii, ale jedným z najdôležitejších nástrojov, ktorý pomáha rozširovať nové spôsoby myslenia a významné kultúrne zmeny.*

loží. Nie je to však také jednoduché, ako sa na prvý pohľad môže zdať. Nezáleží iba na výkone samotnom, ale aj na jeho kvalite. Nedávno sa v jednom nemenovanom magazíne o kráse stala menšia chybička v preklade. Hydrogénuhličitan sodný bol preložený ako hydroxid sodný. Čiže do kvetinovej soli do kúpeľa by si nadšená čitateľka namiesto sódy bikarbóny pridala chemikáliu, ktorá by dodala nový rozmer slovnému spojeniu „zbavte sa starej vrstvy pokožky“.

No to zďaleka nie je všetko. Sú mnohé prípady, kde jedno slovíčko, či už nesprávne preložené alebo pretlmočené, spôsobilo ľuďom obrovské problémy. Napríklad istému Španielovi Williamovi Ramirezovi síce prinieslo 71 milión dolárov, no spôsobilo aj ochrnutie rúk a nôh. Keď upadol do kómy, jeho rodina použila slovíčko „intoxicado“ pri opisovaní stavu doktorovi. Neprofesionálny tlmočník pretlmočil toto

slovo ako „intoxicated“ (pod vplyvom), avšak jeho skutočný význam je skôr „otrávený“.⁵ Je pravda, že prekladať a tlmočiť môže každý, no prekladateľom a tlmočníkom môže byť len málokto.

Záleží na jazykových schopnostiach, pretože zlý preklad zabíja (nielen potešenie). Nielen tých, ktorí preklad čítajú, ale aj samotných prekladateľov. V minulosti prekladateľov upaľovali. Takéto horúce spomienky má v prekladateľskom nebi napríklad William Tyndale či Étienne Dolet. Hoci sa dnes takýto trest už nepoužíva, v niektorých krajinách by si prekladatelia a tlmočníci (ne)mohli povedať svoje. Ako napríklad tlmočník Kim Čong Una, ktorý bol po nevydarenom summite s Donaldom Trumpom umiestnený do politického väzenské-

5 OKRENT, A. 2016. 9 Little Translation Mistakes That Caused Big Problems. In: *Mental Floss*. [online]. 2016, [cit. 2019.06.03.]. Dostupné na: <<http://mentalfloss.com/article/48795/9-little-translation-mistakes-caused-big-problems>>.

ho tábora.⁶

Záleží na tom, kto v tom mal prsty, pretože preklad mení históriu. Najprekladanejšia kniha v histórii ľudstva je Biblia. No ako by vyzerala, keby bola preložená (ne)správne? Keďže v minulosti prekladali najmä muži, mnoho zmien v nej sa udialo práve v súvislosti so ženami. Prvá nezrovnalosť je už v otázke, z čoho Eva vlastne vznikla. Hebrejské slovo *tse-la* sa zvyčajne prekladá ako *bok, strana*, a nie ako *rebro*.⁷ Profesor Ziony Zevit dokonca tvrdí, že žena vznikla z *os baculum* (penisová kosť).⁸

6 McCURRY, J. 2019. US checking reports North Korea executed envoy, says Pompeo. In: *The Guardian*. [online]. 2019, [cit. 2019.06.03.]. Dostupné na: <<https://www.theguardian.com/world/2019/may/31/north-korea-executes-envoy-to-us-after-trump-summit-failures>>.

7 HADDAD, M. [s.a.]. Tracking Errors in Bible Translation. In: *CBE International*. [online]. [s.a.], [cit. 2019.06.04.]. Dostupné na: <<https://www.cbeinternational.org/resources/article/mutuality/tracking-errors-bible-translation>>.

8 BIBLICAL ARCHAEOLOGY SOCIETY STAFF. 2017. The Adam and Eve Story: Eve Came From Where?.

V *Liste apoštola Pavla Filipským*, knihe Nového zákona, boli Euodia a Synatche v čínskych prekladoch preložené ako muži, nie ako ženy. Ďalšia neférovosť sa objavila v preklade hebrejského slova *chayil*. Keď je v spojení s mužmi, prekladá sa ako *sila, schopnosť*, no pri ženách je preložené ako *počestnosť, cudnosť*. Katharine Bushnellová (2003), ktorá sa zaoberala prekladmi Biblie a chybami v nej, tvrdí, že muži takýmto prekladmi získavali moc nad ženami. Verila, že svet sa zmení, keď sa tieto chyby napravia: „*Then all could see what the Bible truly teaches: women and men are equally responsible for sin, equally redeemed by Christ and given equal authority to serve Christ.*“⁹ Ja si to nemyslím. Pre-

In: *Biblical Archaeology Society*. [online]. 2017, [cit. 2019.06.04.]. Dostupné na: <<https://www.biblicalarchaeology.org/daily/biblical-topics/bible-interpretation/the-adam-and-eve-story-eve-came-from-where/>>.

9 HADDAD, M. [s.a.]. Tracking Errors in Bible Translation. In: *CBE International*. [online]. [s.a.], [cit. 2019.06.04.]. Dostupné na: <<https://www.cbeinternational.org/resources/article/mutuality/tracking-errors-bible-translation>>.

konať niečo, čo je zaužívané vo svete už dvetisíc rokov, je veľmi ťažké. Aj keby sa chyby opravili hneď a teraz, trvalo by veľmi dlho, možno stáročia, aby ľudia začali vnímať Bibliu inak.

Záleží na tom, čo sa do toho vloží, pretože preklad prináša nové myšlienky, tradície. A v tomto prípade sa nazdávam, že je jedno, či je pekný alebo verný. Po stáročia prekladatelia upravovali, menili, prepisovali, dopisovali, škrtali. Ich hlavný cieľ bolo preniesť myšlienku autora. Napríklad preklady Locka, Rousseaua či Montaigna sa dostali do Ameriky preto, aby uviedli nové myšlienky súvisiace s demokratickým systémom a ľudskými právami. (Gentzler, 2016)¹⁰. Môj názor je, že na základe toho, že sme každý iný a myslíme roz-

lične, sa mnohokrát do spoločnosti dostali myšlienky, ktoré mali pôvod u autora, no prešli úpravou prekladateľa. Veď, ako sa hovorí: človek mieni, pánboh mení – a prekladateľ prepisuje.

Niečo podobné sa stalo aj v roku 1968, keď do Japonska začali prenikať západné tradície a zvyky. Avšak kvôli chybnému prekladu čokoládové spoločnosti trochu poplietli Valentína, a tak ženy dávajú mužom čokoládu, a nie naopak. Marketing nezaháľal, využil túto chybu a vytvoril „Biely deň“. V tento deň muži, ktorí dostali na Valentína čokoládu, vracajú túto pozornosť vo forme cukríkov či keksíkov. Dnes sú to občas aj drahé darčeky a šperky. A takto sa zrodili dva nezamýšľané kultúrne trendy, ktoré pretrvávajú dodnes.¹¹

www.cbeinternational.org/resources/article/mutuality/tracking-errors-bible-translation>.

10 GENTZLER, M. 2016. *Translation and Rewriting in the Age of Post-Translation Studies*. Prvé vydanie. Routledge, 2016. 260 str. ISBN-10 1138666858.

11 RACOMA, B. 2018. Top 10 Translation Errors of All Time. In: *Day Translation*. [online]. 2018, [cit. 2019.06.05.]. Dostupné na: <<https://www.daytranslations.com/blog/top-10-translation-errors-of-all-time/>>.

Je pravda, že **preklad je ako žena**. Už len z toho dôvodu, že ženy a aj preklady dokážu byť aj pekné aj verné, nepekné aj neverné, pekné, aj neverné, a tiež nepekné aj verné. No preklady a ženy majú aj mnoho iných vlastností, môžu byť neškodné, ale môžu aj ublížiť, dokážu polahodiť oku, ale dokážu aj nahnevať, môžu byť najlepšími kamarátmi, ale aj nepriateľmi. Záleží najmä na tom, či sa o ne náležite staráte, či im porozumiete, venujete dostatok času a energie, a hlavne, či to všetko robíte s láskou.

Michala Mrnková

michala.mrnkova@studenti.umb.sk

Ad **NEČÍŤAM PREKLADY, PREČÍŤAM SI RADŠEJ ORIGINÁL** (MARIANNA BACHLEDOVÁ, BODKA, 1/2 2019)

Domnievame sa, že preklad dokáže sprostredkovať nielen rovnaký zážitok ako originál, ale niekedy dokonca dokáže poskytnúť viac. Oveľa viac.

V jesennom vydaní *Kritiky prekladu* M. Bachledová vyjadruje svoje rozhorčenie nad úrovňou (ne)kultivovanej slovenčiny ovplyvnenej o. i. štylistikou sociálnych sietí a neprofesionálnymi prekladmi. Má pravdu? Má. Má pravdu, keď argumentuje, že: „Máme kníhkupectvá a knižnice, klasické knihy a čítačky, ale my namiesto toho neustále posúvame prstom 'newsfeed' na Facebooku, čítame kostrbaté amatérske preklady na zábavných stránkach, a potom máme problém naformulovať v slovenčine súvislú vetu so správnou syntaxou“ (s. 100). Vlastne hneď v úvode príspevku konštatuje, že sa pre-

kladateľ nikdy nenaučí „písať krásnou slovenčinou bez gramatických chýb a elegantne štylizovať, [...], ak nebude čítať po slovensky“. S týmto možno len súhlasiť. Dodávam, že čítať treba nielen slovenské preklady, ale aj slovenských autorov a autorky umeleckých, vedeckých a odborných, žurnalistických a iných textov. Prečo? Jednoducho preto, aby sa prekladateľ/tlmočník/učiteľ/atď., naučil rozoznávať štylistické prostriedky typické pre daný typ textu a z pasívnej slovnej zásoby (SZ) si ich „presunul“ do SZ aktívnej. M. Bachledová nakoniec dodáva, že pre prekladateľov je „extrémne dôležité čítať kvalitné slovenské texty práve v slovenčine“ (s. 100).

Hovorí sa, že preklad nedokáže sprostredkovať čitateľský zážitok rovnaký či podobný originálu. Ide o diskutabilný postoj, na ktorý má, samozrejme, každý právo. Osobne s týmto postojom nesúhlasím a vysvetlím prečo. Pred časom

som zvažovala, či si zaobstarať originál alebo preklad (ide o dilemu, ktorej sa dá vyhnúť kúpou oboch verzií). Hovorím o publikácii Stevena Pinkera *Words and Rules* (NY: Basic Books, 1999). Kalligram (BA, 2003, 416 s.) vydal preklad tejto knihy v r. 2003. Pridanou hodnotou je fakt, že prekladateľom diela je polyglot Viktor Krupa a odborný a jazykový redaktor Jozef Genzor. Áno, ide o kvalitný autorský tandem známy najmä slávnou publikáciou *Jazyky sveta v priestore a čase. Slová a pravidlá* s podtitulom *Zložky jazyka* nepredstavujú „len“ kvalitný preklad populárno-náučného textu vysvetľujúceho fungovanie morfológicko-syntaktických pravidiel (anglického) jazyka, ale pridanou hodnotou je fakt, že tento dobrý prekladateľ je jazykovedec, a to dobrý jazykovedec, okrem iného je i filológ a didaktik. Prečo didaktik a prečo všetky ostatné vymenované pozície predstavujú pridanú hodnotu? Pretože prekladateľ si

dal námahu nielen s prekladom samotného textu, ale vynaložil nemalé úsilie na preklad anglických príkladov slov či sencií, krátkych textov, básní a pod., hoci ich mohol pohodlne ponechať v origináli. To však stále nevystihuje podstatu prínosu prekladateľa. Demonštrujeme na príklade z tretej kapitoly *Pokazený telefón*, v ktorej Pinker o. i. rieši privlastňovanie v angličtine (my, his, her vs teoreticky pravidelné konštrukty me's, you's, us's, them's). Prekladateľ prostredníctvom poznámky pod čiarou dovysvetľováva použitie privlastňovacieho sufixu 's s použitím apostrofu v angličtine a poskytuje analógiu so situáciou v japončine: „V mnohých jazykoch sa tvoria takto všetky prisvojovacie zámená, porov. japonské wataši no ('môj'), kde wataši znamená ja a no je genitívny ukazovateľ“ (Pinker, 2003, s. 73).

Pri preklade výkladu singuláru totožného s plurálom v angličtine (Pinker, 2003, s. 76)

fish (ryba), cod (treska),...quail (prepelica) opäť cez poznámku pod čiarou rieši prekladateľ V. Krupa odlišnosť slovenského singuláru od plurálu, hoci by sa tým vôbec nemusel samostatne zaoberať. Jeho prístup je silne pro-čitateľsky orientovaný, formulované trendy jazykom, je čitateľsky friendly naladený. Poskytuje príklad analógie v ruštine (ryba, ptica – dodávajúc, že ide o tvar singuláru používaný aj množnom zmysle). Prekladateľov prístup nás nevdojak núti prehodnotiť nielen prístup k angličtine, ale ak materinskému jazyku. Vďaka jeho optike aplikujeme to staré známe „cez (s)poznávanie cudzieho jazyka poznávame svoj jazyk“. Znie to banálne, ale často na to zabúdame.

V šiestej kapitole nazvanej *O myšiach a ľuďoch* si Pinker kladie otázku Ak sa od slova „mouse“ (myš) tvorí množné číslo „mice“, prečo sa od slova „house“ („dom“) netvorí množné číslo „hice“? (Pinker, 2003, s.

191) a odpovedá si, že sa treba vyrovnat' s faktom, že je to jednoducho tak. Samozrejme, skúsení anglisti vedia, že ide o historické dôsledky diachrónneho vývoja anglického jazyka a posunom hlások. Ale nateraz to nechajme bokom a venujme sa prekladateľovi, ktorý opäť raz v poznámke pod čiarou hľadá analógie so slovenčinou, keď tvrdí: Podobne by sme si mohli klásť v slovenčine otázku, prečo sa od slova „dieťa“ tvorí plurál „deti“, ale k slovu „kvieťa“ nie je plurálom tvar „kvety“. Podobne sa prekladateľ zachoval v tej istej kapitole pri Pinkerovom výklade apelatív a propriálnej lexiky s akcentom na rozdielne použitie plurálu v závislosti, či ide o proprium alebo apelatívum (na s. 202), napr. foot – feet, ale Shelby Foote – Shelby Footes (teda nie Feete ani nič podobné). Cez poznámku pod čiarou prekladateľ komunikuje s čitateľom, ktorému vysvetľuje, že:

„Ak sa na Slovensku niekto volá Pastier, o jeho rodinných príslušníkoch hovoríme spravidla ako o Pastierovcoch. Keby sme použili tvar Pastieri, znelo by to štylisticky príznakovito, prípadne by mohlo ísť o opakovanie jednotlivca toho mena, napríklad v dejinách fyziky sa nevyskytujú dvaja Einsteinovia (dvaja Einsteinovci by boli dvaja príslušníci Einsteinovej rodiny).“

Krupov prístup k jazyku ako takému je exemplárne precízny, systematický, múdry. Jemu sa nestane to, čo je v súčasnosti bežným javom, keď dochádza nielen k zámene lexiky ale aj gramatiky slovenského jazyka pod vplyvom negatívnej interakcie s angličtinou. Príklad: „Pozrel som do jej očí...“ (TV WAU 21.06.2018 CSI Las Vegas) namiesto „Pozrel som jej do očí.“ Iný príklad: „Zruinoval si mi život...“ namiesto ...zničil si... Posledný príklad: „Bolo to strata času.“ (TV JOJ Plus CSI Miami, odvysielané v r. 2019)

namiesto „Bola to strata času.“ A to neuvádzame príklady moderátorov z verejnoprávnej RTVS (STV či Rádia Slovensko)...

V poslednej dobe sme svedkami zmeny gramatickej paradigmy v konkrétnych štruktúrach pod vplyvom angličtiny, a to prechodu od slovenského singuláru k angлизujúcemu plurálu (príklad nižšie) a dokonca posunu od zaužívaného datívu k akuzatívu, napr. ako v nasledujúcej štruktúre „... ktorá navždy zmenila ich životy“ (koho? čo? akuzatív; privlastňovanie; plurál substantíva) namiesto: „... ktorá im navždy zmenila život.“ Vidíme zmenu pádu, privlastňovania i čísla. Podobne zarazí preklad „zmenila ich životy“ namiesto zaužívaného „zmenila im život“.

Uvedené neznamená, že nemáme čítať (anglické a iné) originály alebo pozerať dabované seriály či filmy. Ide len o to zamyslieť sa nad kultivovaným

používaním vlastného materinského jazyka. Nikto okrem nás ho nemôže ohroziť viac. Avšak nikto okrem nás ho nemôže kultivovať lepšie. Je to len na nás. Hor' sa do knižnice, priatelia!

Literatúra

BACHLEDOVÁ, Marianna. 2019. Bodka. Nečítam preklady, prečítam si radšej originál. In: *Kritika prekladu 1/2 2019* (ed. V. Biloveský), Banská Bystrica : Belianum, s. 100. ISSN 1339-3405

PINKER, Steven. 2003. (prekl. V. Krupa) *Slová a pravidlá. Zložky jazyka*. Bratislava : Kalligram, 2003, 416 s. ISBN 80-7149-487-9

Petra Jesenská

petra.jesenska@umb.sk

**BESEDA LITERATÚRA
V ROZHLEASE SO
ZUZANOU GALKOVOU
A EGONOM TOMAJKOM**

Dňa 6. novembra 2019 Katedra anglistiky a amerikanistiky v spolupráci s Univerzitnou knižnicou Mateja Bela zorganizovala besedu *Literatúra v rozhlase*. S hosťami z Rozhlasu a televízie Slovenska, redaktorkou Zuzanou Galkovou a režisérom Egonom Tomajkom, sa rozprávala Ľubica Pliešovská. Prvý kontakt medzi rozhlasom a pedagógmi z Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UMB (neskôr sa spolupráca rozšírila aj na iné katedry) nadviazali Zuzana Galková a Jana Javorčíková pri príprave relácie *Ars Litera*. Jej autori ju pripravujú v spolupráci so spisovateľmi, literárnymi kritikmi, akademikmi a všetkými, ktorí sa podieľajú na tvorbe knižnej

kultúry. Neskôr sa do tvorby relácie spomedzi pedagógov zapojili aj Ľubica Pliešovská, Martin Kubuš, Zuzana Bariaková a i. Pripadalo nám teda zmysluplné, aby sme sa (nielen) o skúsenostiach z prípravy relácie porozprávali na verejnej besede s jej tvorcami. Po krátkom úvode, v ktorom moderátorka privítala a predstavila hostí, sa študenti dozvedeli, aké boli počiatky *Ars Litery*, ako vzniká jeden diel relácie od nápadu až po realizáciu, kto všetko sa zapája do procesu tvorby, ako vyzerá práca redaktora a ako prebieha spolupráca s externým prostredím. V druhej časti besedy sa diskutujúci zamýšľali nad presahmi literatúry a rozhlasu. Rozprávali sa o formátoch literatúry v rozhlase, ako aj o dramaturgických kritériách výberu textu na rozhlasové spracovanie. Keďže z reakcií študentov na otázky moderátorky i hostí vyplynulo, že sú s programovou štruktúrou nekomerčných rozhlasových staníc oboznáme-

ní len minimálne, Zuzana Galiková a Egon Tomajko využili čas, aby urobili rozhlasu vynikajúcu osvetu. Prostredníctvom ukážok im predstavili niekoľko literárnych relácií – okrem spomínanej *Ars Litery* napríklad reláciu *Krajinu kníh* a iné, ktoré poslucháčom nielen pútavým spôsobom rozširujú obzory, ale môžu byť aj príjemnejším formátom pri príprave na skúšky. Ukázali študentom, ako sa môžu orientovať v online archíve relácií, či už pri prípravách na skúšku, hľadani inšpirácie na čítanie alebo len preto, aby sa mohli dozvedieť viac o svojom obľúbenom autorovi.

Organizátori besedy po jej skončení konštatovali, že spolupráca medzi rozhlasom a akademickým prostredím je prínosná pre obe strany. Redaktori rozhlasu môžu čerpať z bohatých vedomostí pedagógov, pedagógovia-akademici zas radi využijú priestor rozhlasu, aby mohli zdieľať svoje nadšenie z autorov, ktorým sa v rám-

ci výučby venujú, či popularizujúcou formou šíriť výsledky svojich výskumov. Veríme, že spolupráca týchto dvoch inštitúcií ešte zďaleka nevyčerpala svoje možnosti, a tešíme sa na mnohé ďalšie spoločné projekty.

Ľubica Pliešovská

SÚŤAŽ O NAJ- (POHOTOVEJŠIEHO, PRESVEDČIVEJŠIEHO) ŠTUDENTA-TLMOČNÍKA

V rámci podujatia *Dni vedy na UMB a Týždňa vedy a techniky na Slovensku* Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici zorganizovala 6. novembra 2019 *Súťaž o naj-(pohotovejšieho, presvedčivejšieho) študenta tlmočníka*. Súťaž je výstupom prebiehajúceho projektu KEGA 026UMB-4/2019: *Exaktná učebnica tlmočenia*. Išlo o prvú tlmočnickú súťaž na katedre, ktorej cieľom bolo preukázať nadobudnuté tlmočnické zručnosti v bakalárskom a magisterskom stupni štúdia. Podujatie bolo netradičné tým, že študenti prekladateľstva a tlmočníctva mali konzekutívne tlmočiť súčasných britských komikov. To znamená, že okrem sprostredkovania obsahu adekvátnymi jazykovými prostriedkami, sa museli snažiť o prenesenie humornej zložky

do cieľového jazyka. Publikum sa mohlo zasmiať na viacerých vtipných narážkach, ktoré však predstavovali náročné tlmočnické oriešky pre súťažiacich. Mnohí sa s nimi aj napriek časovej tiesni statočne popasovali, dokázali, že disponujú adekvátnymi rečníckymi zručnosťami, vedia byť vynaliezaví a za svoje „vystúpenia“ zožali zaslúžený potlesk.

Celá súťaž sa niesla v príjemnej, komornej atmosfére. Tlmočnické výkony študentov hodnotila trojčlenná porota v zložení dr. Bachledová, dr. Laš a dr. Melicherčíková. V bakalárskom stupni štúdia sa na prvom mieste ako najpohotovejšia tlmočníčka umiestnila Mária Rafajdusová, študentka 3. ročníka študijnej kombinácie anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra. Druhé miesto si vybojovala druháčka Simona Sádecká zo študijnej kombinácie anglický jazyk a kultúra – španielsky jazyk a kultúra. Veronika Kašáková

z tretieho ročníka rovnakej študijnej kombinácie získala tretie miesto. V magisterskom stupni štúdia podal najpresvedčivejší tlmočnický výkon Bc. Michal Šimurka, ktorý študuje prekladateľstvo (anglický jazyk) v kombinácii s históriou. Druhé miesto obsadila Bc. Nikol Ziukina zo študijnej kombinácie anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra. Bc. Zuzana Kianičková, študujúca anglický jazyk a kultúru – francúzsky jazyk a kultúru, sa umiestnila na treťom mieste. Všetci traja ocenení sú v súčasnosti poslucháčmi prvého ročníka magisterského štúdia. Ceny pre študentov, ktorí sa umiestnili na prvých troch miestach v oboch kategóriách boli zakúpené z projektu KEGA 026UMB-4/2019 a vďaka finančnej podpore občianskeho združenia L.C.T. Propagačné predmety pre súťažiacich poskytla aj Filozofická fakulta. Oceneným študentom a študentkám srdečne blahoželáme. Veríme, že nielen nám,

ale aj sebe dokázali, že už v tejto etape štúdia sa nemusia hanbiť predviesť na verejnosti svoje tlmočnické zručnosti a ďalším tréningom sa z nich môžu stať profesionálni tlmočníci. Dúfame, že podobné podujatie sa nám podarí zorganizovať aj na budúci rok.

Miroslava Melicherčíková

PREKLADATELSKÉ SOIRÉE Č. 15

Sme veľmi radi, že po letnej prestávke (dňa 12. novembra 2019) sa nám v spolupráci so Štátnou vedeckou knižnicou a centrom InfoUSA pod záštitou Veľvyslanectva Spojených štátov amerických na Slovensku opäť podarilo zorganizovať *Prekladateľské soirée*. Naším pätnástym hosťom bol rodák z Košíc (dnes už Bratislavčan) Patrick Frank, ktorý vyštudoval prekladateľstvo a tlmočníctvo na Univerzite Komenského v Bratislave, a to v kombinácii anglický jazyk a japonský jazyk.

Patrick Frank (1967) má na svojom prekladateľskom konte už dve stovky knižných prekladov – podľa štatistík je za obdobie od roku 1993 do roku 2016 druhým najproduktívnejším prekladateľom americkej literatúry na Slovensku a živým dôkazom, že knižným prekladom sa na Slovensku uživiť dá,

aspoň za určitých okolností – pokiaľ preklad považujete za slušne plateného koníčka a iného nemáte; pokiaľ pracujete sedem dní v týždni a dva razy za mesiac idete tlmočiť, aby ste vyrovnali rodinný rozpočet.

Medzi známejších autorov, ktorých Patrick Frank prekladal, patria osobnosti ako Isaac Asimov, C. S. Lewis, Neil Gaiman, Ken Follett, Douglas Adams, Andy Weir, Paula Hawkinsová, Michael Connelly, Robin Cook a pod. Host niekoľkokrát zdôraznil, že jeho úlohou je funkčne prerozprávať originál v slovenčine, nie otrocky sa pridržať predlohy za cenu neprijateľnosti výsledného textu pre jeho umelosť a nečitateľnosť. Zdôraznil potrebu, ako tomu hovorí Anton Popovič, výrazovej inverzie, čím sa nepriamo odvolával na kritikov, ktorí sa ho z času na čas pýtajú, prečo niektoré slovo (či azda obraz) nefiguruje v jeho preklade na rovnakom mieste ako v origináli. Tým de facto pove-

dal, že prekladovou jednotkou nie je slovné spojenie, ani veta, dokonca ňou nemusí byť ani odsek – je ňou celý text.

Po krátkom úvode nášho pravidelného spolupracovníka Róberta Címera z centra InfoUSA nás večerom previedol skalný moderátor týchto podujatí Martin Djovčoš. Účasť zo strany priaznivcov literatúry bola veľmi slušná, spravidla išlo o študentov Katedry anglistiky a amerikanistiky. Na záver sme si pripravili aj krátky kvíz. Dvaja pozorní a aktívni snaživci si odniesli knižky (pravda, v preklade nášho hosťa aj s autogramom), menovite sci-fi román A. Weira *Marťan* (výhercom sa stal Michal Šimurka) a detektívku, na našom trhu čerstvú novinku, z pera M. Connellyho *Posledný kojot* (ktorú vyhrala Simona Sadecká).

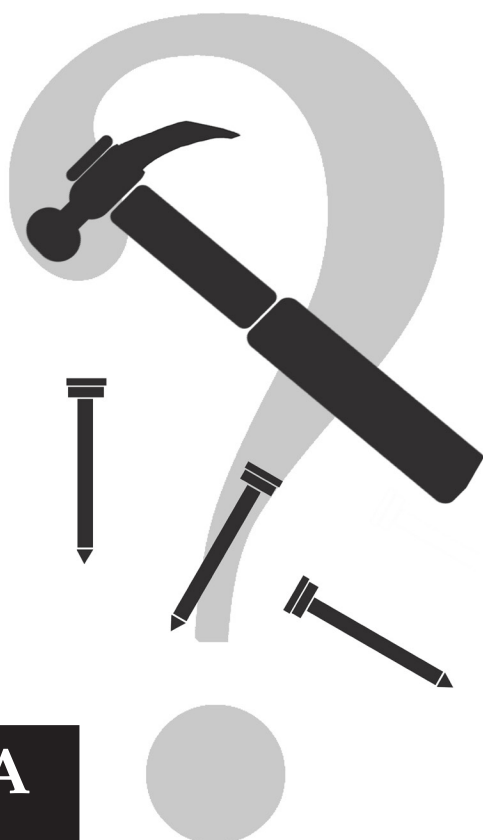
Tešíme sa, že *Prekladateľské soirée* sa nám darí organizovať pravidelne, že záujem po jarnom zaváhaní zo strany našich študentov neochabuje,

a tešíme sa na ďalšie, ktoré by sa, ako už býva zvykom, mohlo konať na jar.

Martin Kubuš

Foto: Róber Címer

BODKA

Kde bolo, tam bolo, vznikol raz jeden kompromis

Preklad je aj o kompromisoch. V prípade prekladu titulkov to platí dvojnásobne. V prípade prekladu titulkov k akémukoľvek Tarantinovmu filmu možno aj trojnásobne. Deviaty filmový prírastok amerického režiséra s názvom *Vtedy v Hollywoode* (2019) priniesol niekoľko prekladateľských orieškov. Jeden „orech“ je už v samotnom názve filmu – *Once Upon a Time in Hollywood*. Prekladateľovi by sa po prvej projekcii objektívne mohlo zdať, že názov je zámerne rozprávkový. Tarantino totiž divákovi po druhý raz v rade servíruje alternatívne dejiny.

Na rozdiel od *Nehanebných bastardov* zmena dejín vo *Vtedy v Hollywoode* nefiguruje len ako odbočka, ale stojí a padá na nej celý film. Divák po celý čas očakáva príchod Mansonovcov a „odchod“ Sharon Tateovej (M. Robbieová). Podobne ako v *Gangoch New Yorku* (2002) Scorsese odmietol zo záverečného záberu vymazať Dvojičky s odôvodnením, že vzdával hold ľuďom, ktorí New York budovali, a nie ničili, tak sa Tarantino rozhodne využiť postavy béčkového westernového herca Ricka Daltona (L. Dicaprio) a jeho kaskadéra Cliffa Booththa (B. Pitt) na dosiahnutie idealistickejšieho konca jedného z ohavných činov, ktoré otriasli Hollywoodom. Rozprávku nám pripomínajú aj záverečné titulky, v ktorých sa zjaví najskôr len nápis *Once Upon a Time... a až neskôr ... in Hollywood*. Prekladateľa by tak intuícia mohla zviesť na poetickejšie chodníčky a mohol by sa rozhodnúť divákovi naznačiť prítomnú rozprávkovosť napríklad v podobe názvu *Kde bolo, tam bolo v Hollywoode*.

Vzápätí však prekladateľovi zasvieti kontrolka a uvedomí si, že Tarantino sa v niekoľkých rozhovoroch priznal, že ho vo veľkej miere ovplyvnil taliansky režisér Sergio Leone, ktorý

celosvetovo preslávil spaghetti-westerny a hudbu Ennia Morriconeho. Dôjde mu, že v samotnom filme sa naňho niekoľkokrát odkazuje a hlavná postava dokonca v jednej scéne žartuje, že talianske westerny aj tak nikoho nezaujímajú. Je len otázkou času, kedy si prekladateľ spomenie aj na Leoneovu *Dolárovú trilógiu* a na dva z troch filmov: *Vtedy na západe* (1968) a *Vtedy v Amerike* (1984). Napokon si v rámci prípravy na preklad prečíta, ako Tarantino prezradil v jednom rozhovore, že jeho deviaty film zámerne parafrázuje názov prvej časti trilógie, a uvedomí si, že prišiel čas na kompromis.

Musí dve možné riešenia položiť na misku váh a sčasti aj subjektívne vyhodnotiť, čo je dôležitejšie. V tomto prípade prekladateľ uznal, že pocta režisérovi a zachovanie slovenského kánonu názvov Leoneových filmov je dôležitejšie ako rozprávkové vyznenie filmu a spomienok režiséra na šesťdesiate roky v Los Angeles. Škoda, pretože to druhé považujeme za kľúčovejšie pri interpretácii filmu. Aby sme však parafrázovali slová klasika, môžeme nesúhlasiť, ale to je tak všetko, čo s tým môžeme urobiť.

Opravujem úvodnú vetu. **Preklad je najmä o kompromisoch.** A kompromis je neraz dohoda, ktorá sa nepáči ani jednej strane, ale musia sa s ňou naučiť žiť.

Matej Laš

